

Załącznik nr 1c

do wniosku z dnia 25.04.2019 r. o przeprowadzenie postępowania habilitacyjnego w dziedzinie nauk ekonomicznych w dyscyplinie finanse

AUTOREFERAT

**Opis osiągnięć naukowo-badawczych, dydaktycznych,
popularyzatorskich i organizacyjnych**

Dr Joanna Dyczkowska

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

Wrocław 2019

Spis treści

1. Wstęp.....	3
2. Informacja o posiadanych dyplomach/stopniach naukowych oraz o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych	3
3. Wskazanie głównego osiągnięcia naukowego	4
3.1. Uzasadnienie podjęcia tematu badawczego	4
3.2. Rozpoznane luki: poznawcza i badawcza	6
3.3. Cele pracy habilitacyjnej i hipotezy badawcze	7
3.4. Struktura monografii habilitacyjnej i zawartość jej poszczególnych rozdziałów	10
3.5. Prezentacja wyników badań empirycznych	11
3.6. Wkład do rozwoju nauki w dziedzinie nauk ekonomicznych w dyscyplinie finanse	15
4. Zainteresowania i dorobek naukowo-badawczy	17
4.1. Specyfikacja i statystyki dotyczące dorobku naukowo-badawczego	17
4.1.1. Zestawienie publikacji po doktoracie	17
4.1.2. Zestawienie publikacji przed doktoratem	18
4.1.3. Statystyki dotyczące cytowalności dorobku naukowego po doktoracie	19
4.2. Aktywny udział w kongresach, konferencjach, seminariach, sympozjach i warsztatach	19
4.3. Prezentacja głównych nurtów zainteresowań naukowo-badawczych	20
4.3.1. Sprawozdawczość finansowa a diagnozowanie kryzysu w spółkach	20
4.3.2. Sprawozdawczość niefinansowa i komunikacja z interesariuszami	24
4.3.3. Controlling i sprawozdawczość wewnętrzna w przedsiębiorstwach i instytucjach funkcjonujących w Polsce	37
5. Międzynarodowe i krajowe projekty (granty) naukowo-badawcze oraz edukacyjne	53
5.1. Udział w europejskich projektach międzynarodowych	53
5.2. Granty zewnętrzne udzielane przez instytucje międzynarodowe	55
5.3. Granty Narodowego Centrum Nauki	56
5.4. Prowadzone badania własne	56
5.5. Udział w badaniach statutowych Katedry Controllingu	57
5.6. Udział w badaniach zespołowych młodych naukowców	58
6. Aktywność w obszarze organizacyjnym, redakcyjnym, popularyzatorskim, dydaktycznym oraz kształcenia kadr	60
6.1. Działalność organizacyjna	60
6.2. Działalność redakcyjna	61
6.3. Działalność popularyzatorska	62
6.4. Działalność dydaktyczna	62
6.4.1. Rozwój kompetencji dydaktycznych	62
6.4.2. Osiągnięcia dydaktyczne	63
6.4.3. Publikacje o charakterze dydaktycznym	65
6.5. Recenzje naukowe	65
7. Interdyscyplinarny rozwój własny	65
8. Nagrody za osiągnięcia w dziedzinie naukowej i inne dokonania	66
9. Podsumowanie	66
10. Literatura przywołana w autoreferacie	67

1. Wstęp

Autoreferat dokumentuje moje osiągnięcia naukowo-badawcze w okresie przed i po obronie doktoratu. Istotną jego część stanowi wskazanie i opis głównego osiągnięcia naukowego, którym jest autorska monografia habilitacyjna pt. ***Ujawnienia niefinansowe w obszarze działalności badawczo-rozwojowej. Praktyki europejskich spółek biofarmaceutycznych*** wydana w 2019 roku przez Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. Autoreferat ten przedstawia główne nurty moich zainteresowań naukowo-badawczych, a w ich ramach prezentuje wybrane artykuły, wskazując cele i założenia prowadzonych badań, ich metodykę oraz uzyskane wyniki. W autoreferacie ujęłam statystyki dotyczące dorobku publikacyjnego oraz jego cytowalności, a także moje zaangażowanie w upowszechnianie wiedzy poprzez wystąpienia z referatami na prestiżowych zagranicznych kongresach, konferencjach i warsztatach badawczych. Udokumentowałam też moje uczestnictwo w międzynarodowych i krajowych projektach/grantach o charakterze naukowo-badawczym i edukacyjnym. Opisałam również moją aktywność w obszarze organizacyjnym, redakcyjnym, popularyzatorskim, dydaktycznym oraz kształcenia kadr, a także zwróciłam uwagę na działania podjęte w kierunku własnego rozwoju interdyscyplinarnego. W autoreferacie wymieniałam uzyskane nagrody za osiągnięcia w dziedzinie naukowej oraz za inne dokonania.

2. Informacja o posiadanych dyplomach/stopniach naukowych oraz o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych

W 1998 r. ukończyłam X Liceum Ogólnokształcące im. Stefanii Sempołowskiej we Wrocławiu. Z wyróżnieniem zdałam egzamin dojrzałości (średnia ocen 5,0).

W latach 1998-2003 studiowałam na Wydziale Zarządzania i Informatyki Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu. Studia magisterskie ukończyłam na kierunku Finanse i Bankowość, na specjalizacji Rachunkowość i Auditing z wynikiem bardzo dobrym.

Na studiach magisterskich podczas piątego roku odbyłam półroczne stypendium w ramach programu Sokrates na Wydziale Nauk Ekonomicznych niemieckiej uczelni wyższej w Moguncji (*Mainz University of Applied Sciences*). W tamtych czasach program wymiany Sokrates (później Erasmus) dopiero się rozwijał, ponieważ Polska nie należała jeszcze do Unii Europejskiej. W 2003 r. z mojej uczelni na zagraniczne wymiany studenckie wyjechała niewielka grupa osób, która w przecierała szlaki dla kolejnych uczestników. Możliwość studiowania w zagranicznej uczelni była dla mnie ogromnym wyróżnieniem, które postanowiłam jak najlepiej wykorzystać. Dlatego uczestniczyłam zarówno w kursach prowadzonych w języku niemieckim: *Strategisches Controlling* (Controlling strategiczny), *Personalentwicklung* (Rozwój kadr), *Deutsche Sprache und Kultur* (Język i kultura Niemiec) jak i w tych w języku angielskim: *Economic Policy* (Polityka Ekonomiczna), *European Integration and Business* (Integracja i Gospodarka Europejska) oraz *Business English* (Język angielski biznesowy). Studiowanie w dwóch językach obcych wymagało dużej koncentracji i zaangażowania. Przeprowadzone zaliczenia końcowe przyjmowały różną formę, od egzaminów pisemnych i ustnych poprzez prace indywidualne i grupowe oraz prezentacje publiczne. W tych nowych dla mnie warunkach i międzynarodowym otoczeniu doskonale sobie poradziłam, osiągając dobre wyniki końcowe. Dzięki studiom w Moguncji zrozumiałam konieczność dalszego rozwoju oraz pogłębiania swojej wiedzy.

Po zakończeniu semestru w uczelni zagranicznej odbyłam staż w dziale Controllingu i Zarządzania Jakością w niemieckiej organizacji non-profit *Caritasverband*. Moja praca obejmowała sporządzenie na podstawie dostępnych danych finansowych i niefinansowych zagregowanego raportu dla zarządu mającego na celu wskazanie słabych stron działalności oddziałów organizacji, uniemożliwiających przyznanie certyfikatu jakości ISO całej jednostce. Oprócz analizy danych, miałam możliwość zrozumienia jak wygląda codzienna praca w *Caritasverband* oraz w jaki sposób jednostka dba o wysoki poziom świadczonych usług. Moje duże zaangażowanie oraz umiejętność

samodzielnego rozwiązywania problemów zostały bardzo wysoko ocenione przez kierownika działu Controllingu i Zarządzania Jakością.

Tytuł zawodowy magistra uzyskałam 15 września 2003 r. za pracę magisterską pt. „Wiarygodność symptomów upadłości podmiotów gospodarczych”.

30 września 2003 r. rozpoczęłam stacjonarne studia doktoranckie na Wydziale Zarządzania i Informatyki Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu. Dwa lata później zostałam przyjęta w drodze konkursu na stanowisko asystenta w Katedrze Controllingu w Instytucie Rachunkowości na wskazanym wyżej wydziale. Asystentem byłam przez 3 lata do 30. września 2008 r.

Pracę doktorską pt. „Identyfikacja zjawiska zagrożenia kryzysem w przedsiębiorstwach sektora budowlanego” obroniłam w lipcu 2007 r. Promotorem pracy doktorskiej był dr hab. A. Kardasz, prof. AE, natomiast jej recenzentami dr hab. Wanda Skoczylas, prof. US oraz prof. dr hab. Adam Kopiński. Stopień naukowy doktora nauk ekonomicznych w zakresie ekonomii został mi nadany decyzją uchwały Rady Wydziału Zarządzania, Informatyki i Finansów Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu 27 września 2007 r.

1 października 2008 r. zostałam zatrudniona na stanowisku adiunkta w Katedrze Controllingu w Uniwersytecie Ekonomicznym we Wrocławiu, gdzie pracowałam przez 6 lat pod kierownictwem dr hab. Andrzeja Kardasza, prof. UE.

Od 1 listopada 2014 r. do chwili obecnej jestem zatrudniona w Katedrze Rachunku Kosztów, Rachunkowości Zarządczej i Controllingu w Uniwersytecie Ekonomicznym we Wrocławiu kierowanej przez Prof. zw. dr hab. Edwarda Nowaka.

3. Wskazanie głównego osiągnięcia naukowego

Jako osiągnięcie naukowe wynikające z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2017 r. poz. 1789), które uznaję za znaczny wkład w rozwój nauk ekonomicznych w dyscyplinie finanse, wskazuję dzieło opublikowane w całości:

Dyczkowska J., Ujawnienia niefinansowe w obszarze działalności badawczo-rozwojowej. Praktyki europejskich spółek biofarmaceutycznych.

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, 2019, ISBN: 978-83-7695-751-7.

Recenzentkami wydawniczymi monografii habilitacyjnej (zwane dalej Monografią) były:

- **Prof. zw. dr hab. Monika Marcinkowska, Uniwersytet Łódzki,**
- **Dr hab. Ewa Wanda Maruszewska, Prof. Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach.**

3.1. Uzasadnienie podjęcia tematu badawczego

W Monografii poruszam ważne i aktualne zagadnienie dotyczące ujawnień niefinansowych w obszarze działalności badawczo-rozwojowej spółek biofarmaceutycznych. Temat ten mieści się w szerokim nurcie badań nad sprawozdawczością biznesową. Jest on istotny zarówno z punktu widzenia podmiotów sporządzających sprawozdania, jak i użytkowników tych raportów, czyli szeroko pojmowanych grup interesariuszy.

Należy podkreślić, iż zainteresowanie informacjami niefinansowymi w kontekście sprawozdawczości biznesowej rośnie nieprzerwanie od prawie trzech dekad. Już w latach 80. XX w. Instytut Biegłych Księgowych w Szkocji (ICAS; ang. *The Institute of Chartered Accountants of Scotland*) zaakcentował w swoim raporcie, iż istniejący model sprawozdawczości finansowej nie jest satysfakcjonujący, gdyż raporty finansowe rzadko wskazują ogólne cele jednostki, a kluczowe informacje dotyczące zarządzania i własności są dostępne tylko na ograniczoną skalę [ICAS 1988]. Następnie pojawiły się kolejne głosy krytyczne ze strony Stowarzyszenia Biegłych Księgowych z Anglii i Walii (ICAEW; ang. *Institute of Chartered Accountants in England and Wales*) mówiące o tym,

że tradycyjny kształt sprawozdawczości finansowej nie prowadzi do zaspokojenia potrzeb jej użytkowników, ponieważ bilans oraz rachunek zysków i strat odzwierciedlają wymogi informacyjne stawiane przedsiębiorstwom rozwijającej się gospodarki przemysłowej w XIX wieku. Natomiast wprowadzane później zmiany nie były wystarczające, aby dostosować sprawozdanie finansowe do realiów gospodarki rynkowej z końca XX wieku [ICAEW 1991]. W 1991 r. Amerykański Instytut Biegłych Rewidentów (AICPA; *American Institute of Certified Public Accountants*) powołał do życia Komitet Jenkinsa – specjalny organ do spraw sprawozdawczości finansowej. Komitet ten opublikował raport, w którym zidentyfikowano potrzeby podmiotów sporządzających raporty oraz użytkowników sprawozdań, czyli inwestorów i kredytodawców, dostarczających kapitału finansowego. Wskazano w nim, że spółki powinny opracowywać nowe metody pomiaru dokonań niefinansowych służące ocenie działań przyczyniających się do kreowania długoterminowej wartości i przewagi konkurencyjnej dla szerokich grup interesariuszy.

Przedmiotem badań w Monografii są ujawnienia niefinansowe w obszarze działalności badawczo-rozwojowej. Działalność badawczo-rozwojową definiuje się jako „*systematycznie prowadzone prace twórcze, podjęte dla zwiększenia zasobu wiedzy, w tym wiedzy o człowieku, kulturze i społeczeństwie, jak również dla znalezienia nowych zastosowań dla tej wiedzy*”¹. Zgodnie z międzynarodowymi standardami rachunkowości prace badawcze posiadają element nowatorskości oraz odzwierciedlają zaplanowane poszukiwania innowacyjnych rozwiązań, w celu osiągnięcia lub przyswojenia wiedzy naukowej albo technicznej [IAS 38, §8]. Dzięki praktycznemu zastosowaniu odkryć poczynionych w fazie badawczej i skorzystaniu z dotychczas posiadanej wiedzy można przejść do fazy rozwojowej. Prace rozwojowe służą planowaniu lub projektowaniu produkcji nowych lub znacznie udoskonalonych produktów, usług oraz procesów technologicznych jeszcze przed rozpoczęciem produkcji seryjnej lub ich biznesowym zastosowaniem [IAS 38, §8]. Raportowanie niefinansowe na temat działalności badawczo-rozwojowej nie powinno jednak ograniczać się do ujawnień dotyczących wyłącznie prowadzonych prac twórczych. Przyjęcie przez spółki wysokich technologii paradygmatu otwartych innowacji i otwarcie się na transfer wiedzy spowodowały, że ważnym elementem działalności badawczo-rozwojowej stały się efektywność prowadzenia współpracy z zewnętrznymi podmiotami, skuteczność w wygrywaniu sporów prawnych dotyczących ochrony praw własności intelektualnej, umiejętność pozyskania najlepszych kadr z obszaru B+R oraz przestrzeganie złożonych wymogów regulacyjnych umożliwiających komercjalizację innowacyjnego produktu. Powyższe aspekty mają szczególne znaczenie dla spółek biofarmaceutycznych, które stanowią podmiot badań w Monografii.

Moje zainteresowania dotyczące ujawnień niefinansowych w obszarze działalności badawczo-rozwojowej w spółkach biofarmaceutycznych wynikają z przekonania, iż podmioty te pełnią szczególną rolę w gospodarce. Z jednej strony stymulują rozwój innowacji, a z drugiej dostarczają rozwiązań, które mają na celu ochronę zdrowia ludzkiego oraz szeroko rozumiane dobro społeczne. W ten sposób spółki biofarmaceutyczne biorą na siebie odpowiedzialność wobec społeczeństwa, a w szczególności wobec pacjentów, lekarzy oraz publicznych instytucji zabezpieczenia zdrowotnego, które odpowiadają za efektywne wykorzystanie środków publicznych. Ujawnianie informacji na temat działalności badawczo-rozwojowej oraz kwestii z nią związanych ma duże znaczenie w budowaniu reputacji spółki biofarmaceutycznej oraz w tworzeniu wartości dla szerokiego grona interesariuszy.

Należy zwrócić uwagę, iż spółki biofarmaceutyczne jako przedsiębiorstwa wysokich technologii, w ramach swojej działalności badawczo-rozwojowej prowadzą badania kliniczne, realizują projekty rozwojowe, komercjalizują nowe produkty i zapewniają im ochronę patentową. Ta działalność nie byłaby możliwa bez sformułowanej misji, zdefiniowania strategii oraz wskazania priorytetów strategicznych, których osiągnięcie umożliwia stały rozwój i wzrost wartości przedsiębiorstwa. Spółki biofarmaceutyczne charakteryzują się cechami charakterystycznymi dla innowacyjnych organizacji, z których tylko nieliczne można przypisać innym podmiotom z sektora wysokich technologii. Po pierwsze, posiadają one wysoce wykształconą kadrę badawczo-rozwojową i

¹ Art. 4a ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych z dnia 15.02.1992 r. (Dz. U. z 2016 r., poz. 1888 ze zm.)

kolegialną kulturę organizacyjną sprzyjającą współpracy. Po drugie, działalność spółek biofarmaceutycznych jest zorganizowana w sposób umożliwiający swobodny przepływ wiedzy w obszarze B+R. Po trzecie, są one społecznie umocowane do działań rozwojowych, dzięki czemu uzyskują wysoko oceniane dokonania w działalności badawczo-rozwojowej, prowadzące do przełomowych innowacji. Po czwarte, spółki biofarmaceutyczne często wchodzą w alianse strategiczne z innymi podmiotami [White i in. 2007]. Dzięki temu pozyskują partnerów, z którymi prowadzą projekty mające na celu nie tylko zdobycie nowej wiedzy, ale również rozszerzenie portfolio produktów, zapewnienie finansowania zewnętrznego oraz podział ryzyka. Ponadto, wysoka konkurencyjność w sektorze biofarmaceutycznym, która ma charakter przedmiotowy i podmiotowy powoduje, że spółki zmuszone są do ciągłego poszukiwania nowych rozwiązań. Czynnikiem konkurencyjnym mogą być między innymi różnicowane zasoby finansowe, doświadczenie oraz zakres wiedzy specjalistycznej, dostęp do danych klinicznych lub platform technologicznych. W końcu, należy zwrócić uwagę, że działalność spółek biofarmaceutycznych w obszarze badawczo-rozwojowym wiąże się z ryzykiem, które pojawia się na każdym etapie rozwoju nowych produktów oraz na styku z otoczeniem zewnętrznym. Wszystkie wskazane cechy działalności spółek biofarmaceutycznych wymagają odpowiedniego odzwierciedlenia w częściach opisowych raportów rocznych, ponieważ mogą mieć one wpływ na tworzenie wartości dla interesariuszy.

Warto w tym miejscu zaakcentować, iż kwestie ujawnień oraz transferu wiedzy w sektorach wysokich technologii są poruszane w literaturze w różnych kontekstach. Dotyczą przepływu informacji o odmiennym charakterze (finansowym i niefinansowym, ilościowym i jakościowym, retrospektywnym i prospektywnym, operacyjnym i strategicznym), w różnych formach (raporty roczne, bieżące, informacje prasowe, raporty analityków, strony www, platformy technologiczne) oraz pomiędzy zróżnicowanymi odbiorcami (uczestnikami procesu innowacyjnego, uczestnikami rynku kapitałowego, społeczeństwem) [Laursen i Salter 2014; Gu i Li 2003; Hall i Mairesse 2006; Inauen i Schenker-Wicki 2012; Felin i Zenger 2014]. Problem ujawniania informacji niefinansowych dotyczących działalności badawczo-rozwojowej w sprawozdawczości jest tematem węższym, jednak istotnym z punktu widzenia interesariuszy spółki [Nekhili i in. 2012; La Rosa i Liberatore 2014; Dedman i in. 2008; Jones 2007; Entwistle 1999]. Ujawnienia niefinansowe w obszarze działalności badawczo-rozwojowej mają znaczenie z punktu widzenia luki informacyjnej, jaka może zaistnieć pomiędzy zarządzającymi, a kapitałodawcami, gdy informacje finansowe nie odzwierciedlają w pełni wartości przedsiębiorstwa. Z taką luką informacyjną mamy do czynienia najczęściej w przypadku rozwijających się gałęzi nowoczesnych technologii, w tym właśnie w sektorze biofarmaceutycznym. Należy podkreślić, iż w kontekście naukowej problematyki ujawnień informacji niefinansowych w sprawozdawczości sprowadza się do eksploracji i analizy tekstu w celu poszukiwania odpowiedzi na pytania dotyczące zakresu ujawnień lub jakości narracji oraz do badania determinant lub skutków ujawnień, a także oczekiwań interesariuszy względem raportowania niefinansowego.

3.2. Rozpoznane luki: poznawcza i badawcza

Uzasadnieniem dla przyjętego w Monografii przedmiotu badań są rozpoznane w trakcie przeglądu literatury **dwie luki: poznawcza** oraz **badawcza**. Po pierwsze, do tej pory nie analizowano ujawnień *stricto* niefinansowych w obszarze szeroko pojmowanej działalności badawczo-rozwojowej w odniesieniu do spółek biofarmaceutycznych. Brakuje zatem zwartych opracowań dotyczących tego istotnego z punktu widzenia podmiotów raportujących i ich interesariuszy tematu. Rozpoznanie naukowe zakresu ujawnień niefinansowych oraz ich kontekstu w raportach rocznych europejskich spółek biofarmaceutycznych, które zostały wyróżnione w światowym rankingu firm klasyfikowanych według wielkości ponoszonych kosztów na działalność badawczo-rozwojową, pozwoli rzucić nowe światło na oczekiwania względem ujawnianych zagadnień odnośnie kwestii badawczo-rozwojowych.

Po drugie, dotychczasowe badania empiryczne w zakresie ujawnień dotyczyły kwestii finansowych i niefinansowych łącznie [La Rosa i Liberatore 2014], ale w węższym rozumieniu

obszaru działalności badawczo-rozwojowej, niż ta przyjęta w Monografii. Rozszerzenie podejścia wynikało z przeprowadzonej analizy eksploracyjnej tekstów raportów rocznych analizowanych spółek. W jej wyniku zidentyfikowałam ważny obszar ujawnień niefinansowych dotyczący otoczenia zewnętrznego, pojawiający się w kontekście badań i rozwoju. Badanie tego obszaru pogłębiłam w toku analizy treści. Niektórzy autorzy przy konstrukcji swoich indeksów ujawnień na temat kwestii badawczo-rozwojowych wzorowali się na istniejących w literaturze rozwiązaniach. Na przykład Y. Ding i in. (2004) oraz D.A. Jones (2007) przyjęli strukturę indeksu opracowaną przez G.M. Entwistle (1999). W podejściu zastosowanym w Monografii najpierw eksplorowany jest materiał empiryczny, a potem wyniki tej eksploracji są uzupełniane o wnioski płynące z istniejących wytycznych [FASB 2001] oraz struktury indeksów opracowanych przez innych autorów [Entwistle 1999; Arvidsson 2003; Gu i Li 2003; Bukh i in. 2005; Jones 2007; Legoria i in. 2008; Kang i Gray 2011; Napoli 2013; La Rosa i Liberatore 2014; Da Silva i in. 2013; Merkley 2014]. Należy również podkreślić, że w Monografii autorski indeks ujawnień niefinansowych przedstawia poziom ujawnianych informacji w sposób bardziej dookreślony i precyzyjny niż w innych badaniach. Dla każdego zdefiniowanego obszaru częściowego ujawnień zaprezentowałam sposób jego pomiaru na skali trójstopniowej z wyszczególnieniem stanów obrazujących szczegółowy lub podstawowy zakres ujawnień albo ich brak. Dla porównania indeks ujawnień La Rosy i Liberatore (2014) był konstruowany w oparciu o zmienną binarną stwierdzającą fakt istnienia lub braku danego ujawnienia. Podjęte w Monografii badania empiryczne są próbą zamknięcia istniejących w literaturze dwóch luk: poznawczej i badawczej.

3.3. Cele pracy habilitacyjnej i hipotezy badawcze

Monografia wskazana jako główne osiągnięcie naukowe realizuje trzy cele badawcze. Cel pierwszy polega na rozpoznaniu zakresów tematycznych ujawnień niefinansowych w obszarze działalności badawczo-rozwojowej europejskich spółek biofarmaceutycznych. Celem drugim jest empiryczne ustalenie kontekstów ujawnień niefinansowych oraz czynników różnicujących badane podmioty uwzględniając konkretne konteksty ujawnień. Ostatni cel polega na empirycznej identyfikacji czynników istotnie wpływających na poziom ujawnień niefinansowych w obszarze działalności badawczo-rozwojowej analizowanych spółek biofarmaceutycznych.

Osiągnięcie wskazanych celów badawczych było możliwe, dzięki realizacji celów częściowych w poszczególnych rozdziałach Monografii. Polegały one na:

- 1) dokonaniu charakterystyki sektora biofarmaceutycznego oraz opisaniu uwarunkowań jego działalności badawczo-rozwojowej, co jest istotne z punktu widzenia złożonej specyfiki działania tego sektora (rozdział 1);
- 2) wyjaśnieniu podstaw teoretycznych uzasadniających ujawnienia w sprawozdawczości, określeniu ram prawnych oraz wskazaniu projektów i rekomendacji odnoszących się do raportowania niefinansowego, dzięki czemu rozpoznany został stan uregulowania kwestii ujawnień w obszarze działalności badawczo-rozwojowej (rozdział 2);
- 3) scharakteryzowaniu metodologii badania narracji niefinansowych, w tym zwróceniu uwagi na analizę treści, metody eksploracji tekstu oraz badania jego czytelności, analizę lingwistyczną tekstu oraz badanie wydźwięku treści (rozdział 3);
- 4) przeglądzie i usystematyzowaniu dotychczasowych badań na temat ujawnień w obszarze badawczo-rozwojowym, a w szczególności zidentyfikowaniu czynników ujawnień branych pod uwagę przez innych autorów (rozdział 4);
- 5) stworzeniu autorskiego modelowego indeksu ujawnień niefinansowych w obszarze działalności badawczo-rozwojowej mierzącego poziom ujawnień (rozdział 5).

Mając na uwadze złożony charakter działalności badawczo-rozwojowej, opracowany w Monografii autorski modelowy indeks ujawnień niefinansowych uwzględnia kwestie, które w sposób bezpośredni odnoszą się do tej właśnie działalności lub w sposób pośredni ją warunkują. Składa się on z 6 głównych obszarów obejmujących: (1) misję, strategię oraz priorytety strategiczne (2) model biznesowy oraz dokonania i perspektywy, (3) projekty rozwojowe i badania

kliniczne, (4) rozwój, komercjalizację oraz ochronę patentową produktu, (5) organizację działalności badawczo-rozwojowej oraz (6) otoczenie zewnętrzne.

Aby rozpoznać zakresy tematyczne ujawnień niefinansowych dotyczących działalności badawczo-rozwojowej, co mieściło się w obszarze pierwszego celu badawczego, dokonano analizy eksploracyjnej blisko 10 tys. stron raportów rocznych. Próbkę badawczą stanowiło 65 europejskich spółek biofarmaceutycznych, które były notowane przynajmniej raz w światowym rankingu 2500 podmiotów klasyfikowanych według wielkości ponoszonych kosztów na działalność badawczo-rozwojową w okresie 2012-2014 [EC, IRI 2013, 2014, 2015]. Badane spółki pochodziły łącznie z 13 krajów europejskich, w których miały zarejestrowane swoje siedziby. Z ich raportów rocznych za rok 2014 wyodrębniłam łączny korpus tekstu dotyczący zagadnień badawczo-rozwojowych, składający się z 3.632 akapitów, co stanowiło odpowiednio 232.466 słów lub 1.586.492 znaków ze spacjami. Drążenie tekstu umożliwiło zbadanie struktury narracji oraz wyodrębnienie głównych modułów tematycznych, wokół których prowadzona była dyskusja w całym analizowanym korpusie tekstu.

Realizacja drugiego celu zmierzającego do empirycznego ustalenia kontekstów ujawnień niefinansowych oraz czynników różnicujących spółki biofarmaceutyczne pod względem przyjęcia określonego podejścia do ujawnień wymagała przeprowadzenia analizy skupień badanych obiektów w oparciu o metodę aglomeracyjną. Dzięki tej procedurze dokonałam grupowania podmiotów pod względem podobieństw w obszarze ujawnianych zagadnień niefinansowych dotyczących działalności badawczo-rozwojowej. Ocena treści ujawnianych informacji pozwoliła na zaobserwowanie trzech podejść przyjmowanych przez badane spółki i na dokonanie syntezy umożliwiającej zdefiniowanie trzech kontekstów ujawnień: regulacyjnego, strategicznego i operacyjnego.

Aby zrealizować trzeci cel, polegający na empirycznej identyfikacji czynników istotnie wpływających na poziom ujawnień w obszarze działalności badawczo-rozwojowej w europejskich spółkach biofarmaceutycznych, sformułowałam pięć hipotez badawczych:

Hipoteza 1: Rozproszona struktura akcjonariatu ma dodatni wpływ na poziom ujawnień niefinansowych w obszarze działalności badawczo-rozwojowej.

Hipoteza 2: Wielkość spółki ma dodatni wpływ na poziom ujawnień niefinansowych w obszarze działalności badawczo-rozwojowej.

Hipoteza 3: Długość okresu notowania na rynku kapitałowym ma ujemny wpływ na poziom ujawnień niefinansowych w obszarze działalności badawczo-rozwojowej.

Hipoteza 4: Zadłużenie spółki ma dodatni wpływ na poziom jej ujawnień niefinansowych w obszarze działalności badawczo-rozwojowej.

Hipoteza 5: Intensywność prowadzonych działań badawczo-rozwojowych ma dodatni wpływ na poziom ujawnień niefinansowych w obszarze działalności badawczo-rozwojowej.

Powyższe hipotezy mają swoje umocowanie w pięciu teoriach wyjaśniających motywy ujawnień w sprawozdawczości (teorii agencji, teorii interesariuszy, teorii legitymizacji, teorii kosztów ujawnień oraz teorii sygnałów).

Rozproszona struktura akcjonariatu może sprzyjać konfliktom interesów pomiędzy agentami a akcjonariuszami. Problem ten wyjaśnia **teoria agencji**, która wskazuje, że rozdzielenie właścicielstwa i kontroli, a tym samym niedostateczny nadzór dokonywany przez inwestorów w podmiotach o rozproszonym akcjonariacie stwarza menedżerom pole do nadużyć. Aby zniwelować potencjalne konflikty, odpowiedzialne spółki, które mają znaczący udział inwestorów mniejszościowych będą starały się zwiększyć przejrzystość informacyjną poprzez szerszy zakres ujawnień niefinansowych.

Ze względu na lepszy dostęp do źródeł finansowania oraz posiadanie zaawansowanych systemów informacyjnych dużym podmiotom łatwiej jest wygenerować większą ilość informacji ponosząc stosunkowo niski koszt [Inchausti 1997; Jones i Higgins 2006]. Z drugiej strony, duże spółki mogą podlegać dodatkowym wymogom w zakresie ujawnień. Ponadto większe podmioty są bardziej wyeksponowane na ryzyko ataków medialnych. Dlatego, aby legitymizować swoje działania w kontekście społecznej odpowiedzialności, decydują się na ujawnienia dodatkowych

informacji niefinansowych. Ma to związek z **teorią legitymizacji**. Duże organizacje kształtują swoje relacje z wieloma grupami interesów. Dlatego zgodnie z **etycznym nurtem teorii interesariuszy**, menedżerowie takich podmiotów będą skłonni do uznawania wagi tych grup i akceptowania moralnego wymogu zaspokajania ich interesów [Donaldson i Preston 1995].

Ze spółkami, które notowane są na giełdzie stosunkowo krótko wiąże się ryzyko zaistnienia asymetrii informacyjnej. Takie podmioty nie są w zadowalającym stopniu rozpoznane przez analityków giełdowych. Dlatego inwestorzy będą oceniali wszelkie dodatkowe ujawnienia „młodych” spółek jako pożądane i istotne dla ich wyceny. Z kolei „młode” spółki będą starały się wyjść naprzeciw oczekiwaniom inwestorów. Należy pokreślić, że taki wydźwięk przyjętej hipotezy ma częściowo uzasadnienie w wynikach wcześniej prowadzonych badań empirycznych, w których dowiedziono, że spółki, krócej obecne na giełdzie ujawniały więcej informacji odnoszących się do postępu innowacyjnego, strategii innowacyjnej oraz ukończenia i komercjalizacji innowacji [Gu i Li 2003]. Z drugiej strony, że „młode” spółki mogą naśladować podmioty mające najlepsze praktyki w zakresie jakości ujawnień. Wynika to z **perspektywy instytucjonalnej teorii legitymizacji**. Mówi ona o tym, że organizacje mają tendencję do przyjmowania homogenicznych rozwiązań, powszechnie akceptowanych w danym środowisku, w celu uwiarygodnienia swoich działań [Meyer i Rowan 1977; DiMaggio i Powell 1983].

Teoria sygnałów oraz **teoria agencji** wyjaśnia dlaczego zadłużenie spółki jest dodatnio powiązane z poziomem ujawnień niefinansowych. Zgodnie z pierwszą teorią niedoinformowanie inwestorów może być gorsze w skutkach niż nadmiar informacji, dlatego menedżerowie będą sygnalizować niekoniecznie pożądany, ale wiarygodny obraz spółki poprzez ujawnianie dodatkowych informacji niefinansowych. Z drugiej strony, zgodnie z teorią agencji z podmiotami obciążonymi zadłużeniem wiążą się wysokie koszty monitorowania [Jensen i Meckling 1976]. W celu ich redukcji spółki będą przekazywać w swoich raportach rocznych większy zakres dodatkowych informacji tak, aby zaspokoić zapotrzebowanie informacyjne interesariuszy finansowych jakimi są kredytodawcy [Ahmed i Courtis 1999; García-Meca i in. 2005; Napoli 2013].

Intensywność działań badawczo-rozwojowych powinna stymulować organizacje do większego zakresu ujawnień. Wskazuje ona na stosunek kosztów badawczo-rozwojowych do wygenerowanych przychodów. Gdy prowadzone projekty badawczo-rozwojowe mają charakter długoterminowy, a nakłady z nimi związane nie są kapitalizowane, lecz uznawane za koszty okresu, wtedy spółka może być nierentowna przez wiele lat, chociaż jest zaangażowana w działalność badawczo-rozwojową. Dlatego, aby uwiarygodnić obrany kierunek działań oraz prognozowane dodatnie wyniki finansowe spółki będą dokonywały dodatkowych ujawnień niefinansowych w obszarze działalności badawczo-rozwojowej. Wysoka intensywność działań badawczo-rozwojowych może również wskazywać na stopień zaawansowania prowadzonych projektów badawczo-rozwojowych. **Teoria kosztów ujawnień** mówi o tym, że spółki notowane na giełdzie skłonne są do ograniczania zakresu ujawnień z uwagi na dodatkowe koszty, które mogą ponieść z tego tytułu. Teoria ta odnosi się przede wszystkim do kosztów ujawnienia konkurencji informacji wrażliwych i poufnych [Verrecchia 1990; Wagenhofer 1990]. Należy podkreślić, że w toku badań empirycznych Guo i in. (2004) udowodnili istnienie dodatniego związku pomiędzy etapem rozwoju produktu a zakresem ujawnianych informacji przez spółki biotechnologiczne. W tym kontekście intensywność działań badawczo-rozwojowych może stanowić dobry miernik bariery wejścia na rynek dla innych konkurencyjnych podmiotów, ponieważ wysoki udział kosztów B+R wskazuje na stopień zaawansowania prac badawczo-rozwojowych lub na liczbę prowadzonych projektów B+R. Stąd można oczekiwać, że podmioty, które charakteryzuje wysoka intensywność działań badawczo-rozwojowych nie powinny obawiać się dodatkowych ujawnień, właśnie z powodu istnienia znacznych barier wejścia na rynek dla konkurencyjnych spółek.

3.4. Struktura monografii habilitacyjnej i zawartość jej poszczególnych rozdziałów

Monografia wskazana jako główne osiągnięcie naukowe składa się z pięciu rozdziałów, które wprowadzają czytelnika w problematykę ujawnień niefinansowych w obszarze działalności badawczo-rozwojowej w odniesieniu do spółek z sektora biofarmaceutycznego.

W pierwszym rozdziale Monografii omówiłam specyfikę działalności badawczo-rozwojowej w sektorze biofarmaceutycznym. Po pierwsze, zdefiniowałam, co obejmuje sektor biofarmaceutyczny. Po drugie, nakreśliłam ramy działalności badawczo-rozwojowej, zwracając uwagę na wielofazowość i długookresowość procesów badawczo-rozwojowych oraz złożoność etapu komercjalizacji produktów medycznych. Następnie wskazałam na ewolucję modeli biznesowych w sektorze biofarmaceutycznym z form tradycyjnych odzwierciedlających paradygmat zamkniętych innowacji w kierunku otwartych modeli biznesowych opartych na współpracy z partnerami gospodarczymi. W spółkach biofarmaceutycznych model biznesowy ma służyć zabezpieczeniu wartości generowanej z własnych technologii oraz know-how. W tym kontekście relacje z interesariuszami zewnętrznymi muszą być ukształtowane w sposób, który zagwarantuje kreowanie wartości dla wszystkich stron. Ważnym elementem tego rozdziału było więc zidentyfikowanie i opisanie interesariuszy spółki biofarmaceutycznej wraz ze zdefiniowaniem form ich włączenia w działania organizacji. Istotną kwestią z punktu widzenia realizacji celów Monografii było wyjaśnienie uwarunkowań działalności badawczo-rozwojowej w sektorze biofarmaceutycznym, ze szczególnym zwróceniem uwagi na rolę innowacji, istotę zarządzania własnością intelektualną oraz skomplikowane otoczenie regulacyjne wpływające na postęp prac badawczo-rozwojowych oraz warunkujące komercyjny sukces ich efektów w postaci przełomowych terapii medycznych.

W rozdziale drugim nawiązałam do pięciu teorii, które uzasadniają dobrowolne ujawnienia w sprawozdawczości. Odwołałam się również do międzynarodowych i amerykańskich standardów rachunkowości w zakresie definiowania pojęć: aktywa niematerialne, prace badawcze oraz prace rozwojowe. Zwróciłam uwagę na różnice w podejściu do obowiązku kapitalizacji kosztów badawczo-rozwojowych w obydwu standardach. Wskazałam też na zakres obowiązkowych ujawnień dotyczących aktywów niematerialnych. W rozdziale tym odniosłam się również do wagi sprawozdania z działalności, które na poziomie Unii Europejskiej jest regulowane Dyrektywą Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/34/UE z dnia 26 czerwca 2013 r. Sprawozdanie to jest źródłem zarówno informacji finansowych jak i niefinansowych odnoszących się do konkretnych obszarów działalności podmiotu. Z uwagi na poruszany w Monografii na temat konieczne było odniesienie się do międzynarodowych projektów i rekomendacji dotyczących raportowania w obszarach powiązanych z działalnością badawczo-rozwojową. Osobny podrozdział poświęciłam omówieniu zagadnień związanych z działalnością badawczo-rozwojową. Uporządkowałam w nim terminologię związaną z zasobami niematerialnymi, kapitałem intelektualnym oraz z aktywami niematerialnymi. Następnie zaprezentowałam europejskie inicjatywy na rzecz raportowania w obszarze zagadnień powiązanych z działalnością badawczo-rozwojową oraz przedstawiłam rekomendacje różnych instytucji w zakresie dobrowolnych ujawnień dla spółek biofarmaceutycznych. W rozdziale tym odniosłam się również do roli sprawozdawczości zintegrowanej w kontekście praktyk raportowania niefinansowego spółek biofarmaceutycznych. Nawiązałam też do rozwiązań krajowych w zakresie ujawnień badawczo-rozwojowych, w tym do przepisów polskiej ustawy o rachunkowości, Krajowego Standardu Rachunkowości (KSR) nr 9 dotyczącego sprawozdania z działalności oraz do wymogów sprawozdawczych dla celów statystycznych związanych z działalnością badawczo-rozwojową.

Rozdział trzeci dotyczył kwestii metodologicznych związanych z badaniem narracji niefinansowych. Ukazałam w nim rozwój znaczenia narracji niefinansowych w raportowaniu oraz scharakteryzowałam podejścia stosowane w ich analizie. Odniosłam się do ewolucji pojęcia analizy treści oraz jej typologii, a także przedstawiłam metodę analizy treści oraz przebieg procedury badawczej. W dalszej części zaprezentowałam zaawansowane metody oraz narzędzia wspomagające eksplorację tekstu. Przybliżyłam metody badania czytelności narracji ze wskazaniem różnych indeksów mierzących poziom zrozumiałości tekstu oraz metody analizy

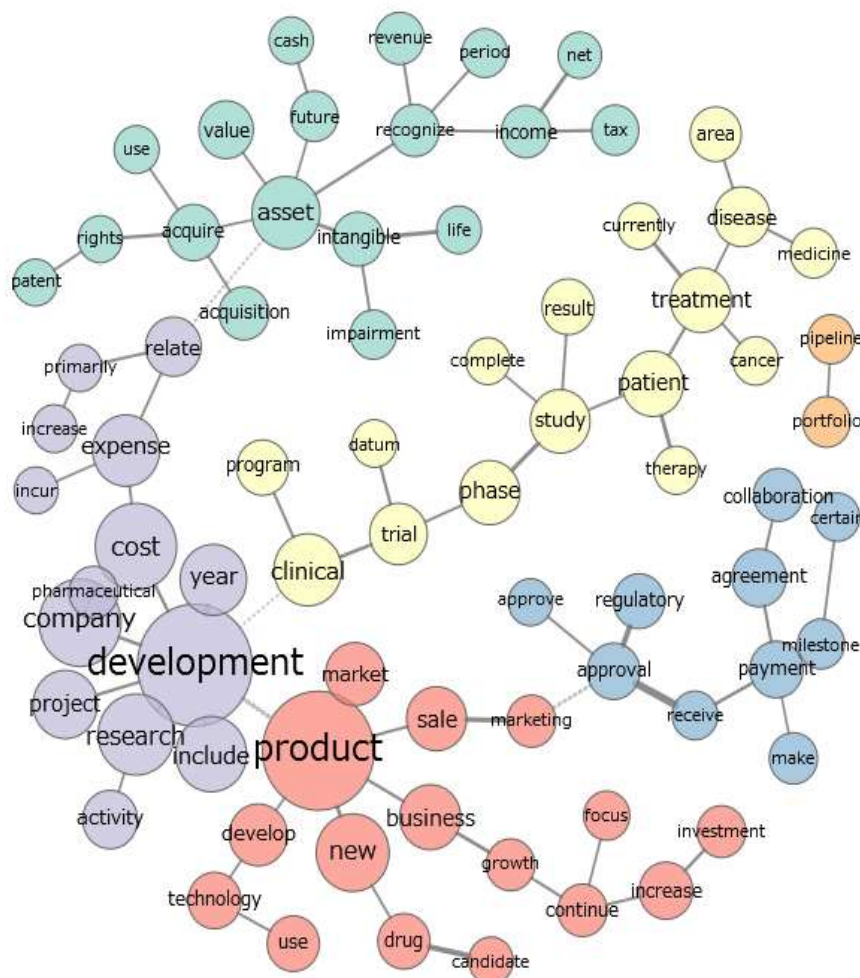
lingwistycznej odnoszące się do badania wewnętrznej struktury tekstu (tekstury) i jego znaczenia poprzez poszukiwanie kontekstów (analiza semantyczna). Przedstawiłam też metodę analizy wydźwięku narracji polegającą na identyfikacji i grupowaniu fragmentów lub całego tekstu ze względu na pojawiające się w nim wyrazy o określonym zabarwieniu emocjonalnym. Powyższe rozważania zostały wzbogacone krótkimi przykładami wykorzystania niektórych z metod do analizy ujawnień niefinansowych w obszarze działalności badawczo-rozwojowej. Wskazane metody nie są wolne od ograniczeń, na co zwróciłam uwagę w ich opisie.

W rozdziale czwartym dokonałam przeglądu badań empirycznych odnoszących się do ujawnień w obszarze badawczo-rozwojowym. Podjęłam próbę rozpoznania przesłanek dobrowolnych ujawnień czyli bodźców, które mogą wywierać wpływ na zarządzających przy podejmowaniu decyzji o zakresie, charakterze, wydźwięku oraz momencie dokonywania ujawnień. W tej części Monografii dokonałam także przeglądu struktur indeksów ujawnień oraz zidentyfikowałam determinanty ujawnień wykazywane w badaniach empirycznych przeprowadzonych przez innych autorów w ostatnich dwóch dekadach. W wyniku badania literaturowego zdiagnozowałam sześć głównych kategorii mających potencjalny wpływ na poziom ujawnień tj.: wielkość spółki; wiek spółki; ład korporacyjny; kategorie finansowe; politykę rachunkowości oraz czynniki zewnętrzne. W ostatniej części tego rozdziału scharakteryzowałam możliwe skutki dobrowolnych ujawnień niefinansowych. Zwróciłam uwagę, że chociaż proces zwiększania przejrzystości informacyjnej na rynku kapitałowym może implikować wiele korzyści, to zawsze należy je skonfrontować z potencjalnymi negatywnymi skutkami związanymi z obniżeniem pozycji konkurencyjnej na rynku w wyniku ujawnienia informacji wrażliwych.

Badania empiryczne zawarte w rozdziale piątym dokumentują poznanie naukowe dzięki realizacji trzech wyznaczonych celów badawczych. Ich osiągnięcie przyczyniło się do zamknięcia dwóch luk – poznawczej i badawczej – zidentyfikowanych w obszarze badań nad sprawozdawczością niefinansową. W tej części Monografii scharakteryzowałam grupę badawczą, dokonałam eksploracji treści raportów z wykorzystaniem metody drążenia tekstu, przeprowadziłam grupowanie podmiotów badawczych z wykorzystaniem analizy skupień oraz opracowałam autorski zagregowany indeks ujawnień niefinansowych w obszarze badań i rozwoju. Zagregowany indeks oraz pochodne indeksy cząstkowe zostały wykorzystane w analizie regresji jako zmienne objaśniane. Oszacowane modele regresji liniowej miały na celu wskazanie czynników istotnie wpływających na poziom ujawnień niefinansowych w obszarze działalności badawczo-rozwojowej. Rozważane czynniki wynikały z przyjętych w Monografii pięciu hipotez badawczych. Ponadto rozdział piąty usystematyzował ujawnienia w ramach sześciu kategorii zagregowanego indeksu ujawnień niefinansowych. Ukazałam w nim najlepsze praktyki raportowania wybranych spółek biofarmaceutycznych we wskazanych kategoriach w odniesieniu do oczekiwań różnych grup interesu. Obecnie społeczna akceptacja oraz uznanie ze strony interesariuszy są ważnymi elementami budowania reputacji organizacji oraz jej długookresowego sukcesu, dlatego zawartość sprawozdań niefinansowych powinna być kształtowana pod kątem zaspokojenia zapotrzebowania interesariuszy na określone informacje.

3.5. Prezentacja wyników badań empirycznych

Dzięki przeprowadzonym badaniom empirycznym polegającym na eksploracji i analizie narracji zawartej w raportach rocznych spółek biofarmaceutycznych wyodrębniłam sześć głównych modułów tematycznych wokół których prowadzona była dyskusja dotycząca działalności badawczo-rozwojowej. Moduły te zostały zobrazowane siecią powiązań pomiędzy słowami kluczowymi (Rys. 1). Do najczęściej poruszanych zagadnień należały te obejmujące: badania kliniczne (moduł żółty), projekty rozwojowe (moduł fioletowy), nowe produkty (moduł czerwony), otoczenie zewnętrzne (moduł niebieski) oraz politykę rachunkowości w zakresie badań i rozwoju (moduł zielony).

Rys. 1. Sieć relacji pomiędzy słowami w analizowanych częściach raportów spółek biofarmaceutycznych
Źródło: Opracowanie własne na podstawie KH Coder

Rezultaty osiągnięte na tym etapie postępowania badawczego posłużyły do realizacji kolejnych dwóch celów badawczych. Przede wszystkim ustaliłam konteksty ujawnień niefinansowych oraz czynniki różnicujące badane podmioty pod względem przyjęcia określonego kontekstu. Cel ten osiągnęłam dzięki przeprowadzeniu analizy skupień w oparciu o metodę aglomeracyjną. Wykorzystałam tu wektory najczęściej występujących słów w częściach raportów rocznych odnoszących się do kwestii badawczo-rozwojowych poszczególnych spółek. Badane podmioty pogrupowano pod względem podobieństw w obszarze ujawnianych zagadnień niefinansowych dotyczących działalności badawczo-rozwojowej. Ocena treści ujawnianych informacji niefinansowych pozwoliła na zaobserwowanie trzech podejść przyjmowanych przez badane spółki i dokonanie syntezy umożliwiającej zdefiniowanie kontekstów ujawnień niefinansowych w obszarze badań i rozwoju. Pierwszym podejściem było rzetelne i przejrzyste opisanie polityki rachunkowości w obszarze badań i rozwoju (kontekst regulacyjny ujawnień). Drugie opierało się na ujawnianiu informacji perspektywicznych (kontekst strategiczny ujawnień), a ostatnie podejście polegało na ujawnianiu bieżących kwestii dotyczących działalności badawczo-rozwojowej (kontekst operacyjny ujawnień). W ramach realizacji drugiego celu wykryłam też związki pomiędzy kontekstami prowadzonej narracji a ponoszonymi kosztami badawczo-rozwojowymi, dynamiką tych kosztów, atrybutami odnoszącymi się do rozmiarów raportowania i wielkości spółki. Realizacja ostatniego celu przyczyniła się do identyfikacji determinant poziomu ujawnień niefinansowych w obszarze działalności badawczo-rozwojowej w europejskich spółkach

biofarmaceutycznych. Oszacowany wielowymiarowy model regresji (OLS) potwierdził dwie z pięciu przyjętych hipotez badawczych (Tab. 1).

Zmienne	Współ- czynnik	Błąd stand.	t-stat	p	VIF
Stała	-0,027	0,145	-0,185	0,854	
Rozproszenie akcjonariatu (+)	0,199	0,084	2,354	0,023	** 1,112
Wielkość spółki (+)	0,028	0,010	2,860	0,006	*** 1,289
Długość okresu notowania na rynku kapitałowym (-)	0,003	0,003	1,256	0,215	1,140
Stopa zadłużenia (+)	0,057	0,082	0,692	0,492	1,080
Intensywność działań B+R (+)	0,004	0,019	0,194	0,847	1,236
R kwadrat	0,350		Test Shapiro Wilka W		0,992
Dopasowany R kwadrat	0,284		p-value		0,967
Statystyka F (5, 49)	5,290	Test Breuscha-Paugana (Statystyka LM)			8,972
Istotność	0,001	p-value = P(Chi Square (5) > LM)			0,110
Statystyka Chi -kwadrat (2)	1,194	Test Durbina Watsona (Statystyka D)			2,037
p-value	0,550	Wartość krytyczna D _L			1,375
Jarque-Bera test	0,415	Wartość krytyczna D _U			1,769
p-value	0,812	Istotność			nie

*** Istotność statystyczna (1%) ** istotność statystyczna 5%, * istotność statystyczna 10%.

Tab. 1. Model regresji liniowej dla zagregowanego indeksu ujawnień niefinansowych w obszarze działalności badawczo-rozwojowej

Źródło: Opracowanie własne.

Po pierwsze, udowodniłam istnienie dodatniego związku pomiędzy rozproszeniem akcjonariatu a zagregowanym indeksem ujawnień niefinansowych w obszarze działalności badawczo-rozwojowej (Hipoteza 1). Uzyskany rezultat wskazuje, że spółki biofarmaceutyczne skłaniały się ku większemu poziomowi ujawnień niefinansowych w sytuacji, gdy miały duży udział inwestorów posiadających mniej niż 5% akcji spółki w strukturze akcjonariatu. Troska o drobnych akcjonariuszy wynika z tego, że często ich aktywność nadzorcza jest niewielka, co może wynikać ze zjawiska „racjonalnej apatii” [Weber 2012]. Należy podkreślić, że brak systematycznego nadzoru stwarza agentom pole do nadużyć. Lev i Zarowin (1999) stwierdzili, że agenci w podmiotach intensywnie inwestujących w badania i rozwój, a takimi są spółki biofarmaceutyczne, zyskują znacznie więcej na asymetrii informacyjnej na rynku, niż zarządzający podmiotów, które nie są zaangażowane w działania badawczo-rozwojowe. Wynika to ze zwiększonych możliwości zawierania korzystnych transakcji typu *insider trading*. Dlatego, aby ograniczyć niedozwolone praktyki dokonywane dzięki posiadaniu informacji niejawnych, animatorzy rynków kapitałowych promują przejrzystość i zachęcają do zwiększonego zakresu dodatkowych ujawnień. Spółki, które udostępniają inwestorom dodatkowe informacje niefinansowe mogą w przyszłości uzyskać znaczne korzyści związane redukcją kosztu pozyskania kapitału oraz z poprawą płynności akcji. Ponadto badania i rozwój są tym typem działalności, która wywiera istotny wpływ na wartość spółki oraz na wzrost tej wartości w długim horyzoncie czasowym, z kolei w krótkim okresie inwestycje w B+R wpływają na wyniki finansowe oraz na przepływy pieniężne. Dlatego, dodatkowe informacje niefinansowe są szczególnie pożądane przez mniejszych inwestorów, którzy czerpią informacje o spółkach z raportów rocznych. Stąd, aby zwiększyć przejrzystość informacyjną i zniwelować potencjalne konflikty interesu, spółki biofarmaceutyczne będą skłonne ujawniać więcej informacji związanych z działalnością badawczo-rozwojową w sytuacji, gdy akcjonariat jest rozproszony.

Po drugie udowodniłam istnienie dodatniego związku pomiędzy wielkością spółki a zagregowanym indeksem ujawnień niefinansowych w obszarze działalności badawczo-rozwojowej (Hipoteza 2). Należy podkreślić, że wielkość spółki była mierzona logarytmem naturalnym z jej wartości rynkowej. Potwierdzenie hipotezy 2 świadczy o tym, że podmioty wyceniane wysoko

przez inwestorów ujawniały więcej informacji o działalności badawczo-rozwojowej, niż spółki o niższej kapitalizacji. Mogło to wynikać z chęci uwiarygodnienia osiągniętej wysokiej wartości rynkowej poprzez przedstawienie dowodów przemawiających za tym, że podmiot swoimi działaniami faktycznie przyczynił się do wykreowania wartości dla inwestorów (lub szerzej dla interesariuszy). Wartość rynkowa przedsiębiorstwa nie jest trwała i zależy od wielu czynników, z których część leży poza kontrolą spółek, np. wahania koniunktury, sytuacja polityczna, alternatywne formy inwestowania, zmiany regulacyjne lub zmiany sił konkurencyjnych. Natomiast do czynników kontrolowanych przez spółkę, a mających wpływ na wartość rynkową można zaliczyć m.in. perspektywy wypłaty dywidend, wydarzenia dotyczące spółki takie jak fuzje lub przejęcia, zmiany w pozycji rynkowej oferowanych produktów oraz publikację wyników finansowych [por. Ellis i Williams 1997; Ujwary-Gil 2009]. Jeżeli spółka została wysoko wyceniona przez inwestorów, będzie dążyła do utrzymania lub podniesienia tego poziomu. Dlatego spółki, które chcą utrzymać wysoki poziom kapitalizacji rynkowej, będą zachowywały przejrzystość informacyjną w obszarze dokonań niefinansowych, aby długoterminowo utrzymać zainteresowanie inwestorów.

W wyniku przeprowadzonych badań nie stwierdziłam natomiast istotnych statystycznie zależności pomiędzy długością okresu notowania spółki na rynku kapitałowym, stopą zadłużenia oraz intensywnością działań B+R a zagregowanym indeksem ujawnień w obszarze działalności badawczo-rozwojowej. Tym samym nie mogłam potwierdzić prawdziwości hipotez H3, H4 i H5.

W toku prowadzonych analiz oszacowałam również dodatkowe modele regresji uzupełniające badania o analizę wpływu przyjętych czynników na cząstkowe indeksy ujawnień odzwierciedlające główne kategorie indeksu zagregowanego (Tab. 2).

Modele	Model U2 ¹	Model U3 ²	Model U4 ³	Model U5 ⁴	Model U6 ⁵	Model U7 ⁶
Zmienne	Współczynnik (t-stat)	Współczynnik (t-stat)	Współczynnik (t-stat)	Współczynnik (t-stat)	Współczynnik (t-stat)	Współczynnik (t-stat)
Stała	0,265 (1,181)	1,099 (4,507)***	0,508 (1,652)	0,088 (0,382)	-0,262 (-1,170)	-0,449 (-2,377)**
Rozproszenie akcjonariatu (+)	-0,012 (-0,091)	-0,013 (-0,090)	0,077 (0,450)	0,359 (2,794)***	0,293 (2,188)**	0,313 (2,761)***
Wielkość spółki (+)	0,031 (2,152)**	-0,018 (-1,137)	-0,003 (-0,150)	0,017 (1,104)	0,034 (2,378)**	0,052 (4,110)***
Długość okresu notowania na rynku kapitałowym (-)	-0,004 (-1,036)	-0,004 (-0,814)	0,016 (2,411)**	0,003 (0,859)	0,001 (0,362)	-0,001 (-0,322)
Stopa zadłużenia (+)	-0,032 (-0,2971)	-0,182 (-1,555)	-0,342 (-1,886)*	-0,027 (-0,209)	0,032 (0,299)	0,159 (1,364)
Intensywność działań B+R (+)	-0,034 (-1,108)	-0,047 (-1,477)	0,108 (2,666)**	-0,014 (-0,459)	-0,029 (-0,959)	0,010 (0,363)
Liczba obserwacji	60	56	57	58	58	58
R kwadrat	0,139	0,104	0,270	0,213	0,274	0,438
Dopasowany R kwadrat	0,059	0,014	0,199	0,137	0,204	0,384
Statystyka F	1,738	1,161	3,781	2,812	3,918	8,110
Istotność	0,142	0,341	0,005	0,025	0,004	0,000

¹ Ujawnienia dotyczące misji, strategii i priorytetów strategicznych; ² Ujawnienia dotyczące modelu biznesowego, dokonań i perspektyw; ³ Ujawnienia dotyczące projektów rozwojowych i badań klinicznych; ⁴ Ujawnienia dotyczące rozwoju, komercjalizacji i ochrony patentowej produktów; ⁵ Ujawnienia dotyczące organizacji działalności badawczo-rozwojowej; ⁶ Ujawnienia dotyczące otoczenia zewnętrznego

*** Istotność statystyczna (1%), ** Istotność statystyczna (5%), * Istotność statystyczna (10%)

Tab. 2. Modele regresji liniowej dla cząstkowych indeksów ujawnień niefinansowych
Źródło: Opracowanie własne.

Szczegółowe badania częściowo potwierdziły wyniki uzyskane dla indeksu zagregowanego, gdyż udowodniłam istotne statystycznie dodatnie związki pomiędzy rozproszeniem akcjonariatu a częściowymi indeksami dotyczącymi kolejno ujawnień w obszarach: rozwoju, komercjalizacji i ochrony patentowej produktów (model 5); organizacji działalności badawczo-rozwojowej (model 6) oraz otoczenia zewnętrznego (model 7). Podobne istotnie statystyczne związki wykryłam pomiędzy wielkością spółki a zmiennymi objaśnianymi w modelach U6 i U7. Ciekawe wnioski płyną z modelu U4, w którym zmienną zależną jest indeks ujawnień niefinansowych w obszarze projektów rozwojowych i badań klinicznych. Ujawnienia w ramach tego indeksu dotyczą m. in. opisów medycznych obszarów badawczych, jednostek chorobowych, badanych komponentów leków, sposobów aplikacji nowych leków, aktualnych faz badań klinicznych oraz liczby pacjentów w nich uczestniczących, a także rezultatów tych badań. Są to więc obszary ściśle powiązane z prowadzonymi pracami badawczo-rozwojowymi. Wyniki moich analiz potwierdziły, że zarówno długość okresu notowania spółki na rynku kapitałowym jak i intensywność działań B+R stymulowały poziom ujawnień w zakresie projektów rozwojowych i badań klinicznych.

3.6. Wkład do rozwoju nauki w dziedzinie nauk ekonomicznych w dyscyplinie finanse

Przeprowadzone w Monografii rozważania i badania mogą mieć istotne znaczenie dla rozwoju nauki w dziedzinie nauk ekonomicznych w dyscyplinie finanse, ponieważ dostarczają nowej wiedzy na temat ujawnień niefinansowych w obszarze działalności badawczo-rozwojowej w znacznie szerszym ujęciu, uwzględniającym aspekt otoczenia zewnętrznego. Włączenie wspomnianej kategorii do zagregowanego indeksu ujawnień modyfikuje dotychczasowe podejścia innych autorów i stanowi walor naukowy Monografii. Ponadto wyróżnikiem naukowym pracy jest włączenie do indeksów częściowych ujawnień niefinansowych kwestii dotyczących opisu ryzyka odnoszącego się do prowadzonych projektów rozwojowych i badań klinicznych, rozwoju, komercjalizacji i ochrony patentowej produktów, organizacji działalności badawczo-rozwojowej oraz otoczenia zewnętrznego. Opracowanie autorskiego indeksu ujawnień niefinansowych w obszarze działalności badawczo-rozwojowej spółek biofarmaceutycznych stanowi element nowatorski Monografii, nieobecny do tej pory w literaturze.

Warto podkreślić, że wyniki przeprowadzonych badań pokazały, iż indywidualni inwestorzy o niewielkim udziale w strukturze akcjonariatu są uprzywilejowanymi interesariuszami, dla których zwiększa się poziom ujawnień niefinansowych w obszarze działalności badawczo-rozwojowej. Może to mieć swoje uzasadnienie w teorii agencji. Mówi ona, że rozdzielenie właścicielstwa i kontroli w przedsiębiorstwie stwarza pokusę nadużycia i prowadzi do tego, że agenci zatrudnieni przez właścicieli dążą do zaspokojenia własnych interesów ekonomicznych. Z obawy przed skutkami takich działań odpowiedzialne spółki z dużym udziałem inwestorów mniejszościowych, kierując się chęcią zniwelowania potencjalnych konfliktów oraz zwiększenia przejrzystości informacyjnej, będą skłonne ujawniać więcej niż podmioty posiadające skoncentrowaną strukturę akcjonariatu [Jensen i Meckling 1976]. Jak podkreśla E.W. Maruszewska (2015) uprzywilejowanie inwestorów jako grupy interesariuszy jest rezultatem wciąż panującego dogmatu maksymalizacji zysku oraz uznaniem pierwszeństwa inwestorów na mocy posiadanego prawa własności kapitału. Dogłębna analiza wyników badań pokazała jednak, że rozproszony akcjonariat stymulował ujawnienia na temat rozwoju, komercjalizacji i ochrony patentowej produktów, organizacji działalności badawczo-rozwojowej oraz otoczenia zewnętrznego. Tej zależności nie zaobserwowałam w odniesieniu do ujawnień niefinansowych na temat projektów rozwojowych i badań klinicznych. W celu wytłumaczenia tego zjawiska można podać argument, że obszar ten jest zbyt hermetyczny i trudny do oceny przez inwestorów, gdyż opisy badań klinicznych są tworzone z użyciem specjalistycznego słownictwa medycznego zawierającego terminologię naukową, liczne akronimy, eponimy oraz zapożyczenia z łaciny. Wskazane cechy narracji mogą czynić ją niezrozumiałą dla inwestorów nie dysponujących wiedzą w przedmiocie opisu. Wykazałam natomiast, że spółki dłużej obecne na rynku kapitałowym oraz prowadzące intensywne działania

B+R ujawniają więcej informacji związanych z obszarem medycznym. Może to wynikać z chęci legitymizowania swoich działań przed inwestorami z uwagi na ich długookresowe zaufanie wobec spółki oraz przed szerszą grupą interesariuszy takich jak pacjenci i lekarze, stowarzyszenia pacjentów oraz eksperci do spraw zdrowia publicznego, z uwagi potrzebę uzasadnienia wysokiego udziału nakładów przeznaczanych na działania badawczo-rozwojowe.

Podsumowując, uzyskane wyniki badań są empirycznym świadectwem złożonej działalności spółek biofarmaceutycznych w szybko rozwijającym się innowacyjnym sektorze wysokich technologii. Wyniki te stanowią mój wkład w dziedzinę nauk ekonomicznych w dyscyplinie finanse. Dzięki realizacji wyznaczonych celów badawczych przyczyniłam się do zamknięcia dwóch luk – poznawczej i badawczej – zidentyfikowanych w obrębie badań nad sprawozdawczością niefinansową. Luka poznawcza wynikała z tego, że nie prowadzono do tej pory badań nad ujawnieniami stricte niefinansowymi w obszarze szeroko pojmowanej działalności badawczo-rozwojowej w odniesieniu do spółek biofarmaceutycznych. Niniejsza Monografia wypełnia tę lukę, gdyż jest zwartym opracowaniem na temat, który jest istotnym obszarem poznawczym z punktu widzenia podmiotów prowadzących działalność badawczo-rozwojową i ich szerokiego grona interesariuszy. Luka badawcza polegała na tym, że w badaniach empirycznych nie analizowano dotąd szerszego kontekstu ujawnień niefinansowych, uwzględniających obszar otoczenia zewnętrznego, który implikuje wiele działań i zdarzeń mających duże znaczenie dla działalności badawczo-rozwojowej. Poprzez stworzenie modelowego indeksu ujawnień niefinansowych składającego się z sześciu istotnych kategorii, ugruntowanego na wnioskach płynących z wytycznych dotyczących ujawnień dobrowolnych, badań innych autorów oraz własnej eksploracji tekstów raportów rocznych spółek biofarmaceutycznych, zamknęłam wskazaną lukę badawczą. Zbudowany indeks posłużył do empirycznej identyfikacji czynników istotnie wpływających na poziom ujawnień niefinansowych w obszarze działalności badawczo-rozwojowej. Ponadto, poza uzyskanymi wnioskami z badań empirycznych jako istotny wkład do rozwoju nauki w dziedzinie nauk ekonomicznych w dyscyplinie finanse uznaję moje następujące osiągnięcia zawarte w kolejnych rozdziałach Monografii:

- **Zidentyfikowanie oraz pogrupowanie interesariuszy spółek biofarmaceutycznych** – w tym zakresie wskazałam też jak poszczególni interesariusze mogą być włączani w działania organizacji. Opisałam formy tych relacji pod względem stopnia wpływu interesariuszy na organizację oraz poziomu ich zainteresowania działaniami spółki – Rozdział 1
- **Uporządkowanie i usystematyzowanie zagadnień związanych z działalnością badawczo-rozwojową** – w tym wyjaśnienie takich terminów jak zasoby niematerialne, kapitał intelektualny oraz aktywa niematerialne w odniesieniu do terminologii pojawiającej się w literaturze oraz regulacjach prawnych – Rozdział 2
- **Określenie celów analizy narracji niefinansowej** zawartej w raportach rocznych. Cele te obejmują one wnioskowanie o atrybutach badanego tekstu, o przesłankach oraz determinantach ujawnień określonych treści oraz o skutkach ujawnień – Rozdział 3
- **Zidentyfikowanie sześciu głównych grup czynników, które mogą mieć wpływ na ujawnienia** obejmujących: (1) wielkość podmiotu; (2) wiek organizacji; (3) ład korporacyjny (tj. strukturę własności, wielkość zarządu, niezależność dyrektorów niewykonawczych lub będących członkami rad nadzorczych, niezależność komitetów w radach dyrektorów/radach nadzorczych, dualność roli dyrektora generalnego); (4) kategorie finansowe (tj. intensywność działań badawczo-rozwojowych, wskaźnik relacji pomiędzy wartością rynkową a księgową kapitałów, zadłużenie oraz rentowność); (5) politykę rachunkowości oraz (6) bodźce zewnętrzne (tj. status notowania na giełdzie, przynależność do określonego sektora gospodarki, rodzaj audytora, bariery wejścia na rynek, system prawny oraz wzrost jakości ujawnień dokonywanych przez inne podmioty z branży). Wskazanie głównych grup czynników było możliwe dzięki przeglądowi i usystematyzowaniu dotychczasowych badań na temat ujawnień w obszarze badawczo-rozwojowym – Rozdział 4

Na koniec warto zaznaczyć, że Monografia obok walorów naukowych ma również walory praktyczne. Dyskusja oraz wyniki badań przedstawione w tej pracy mogą posłużyć przede wszystkim polskim spółkom biofarmaceutycznym w projektowaniu strategii ujawnień niefinansowych w obszarze działalności badawczo-rozwojowej, inwestorom i analitykom giełdowym w celu zwrócenia uwagi jakich informacji niefinansowych mogą oczekiwać od spółek biofarmaceutycznych ponad tradycyjnie dostarczane w sprawozdaniach informacje finansowe, a także społeczeństwu, czyli każdemu z nas kto interesuje się tym na jakie działania przeznaczone są środki publiczne pochodzące z refundacji leków oraz jakie procesy przyczyniają się do powstawania nowych technologii mających na celu wynalezienie przełomowych terapii.

4. Zainteresowania i dorobek naukowo-badawczy

4.1. Specyfikacja i statystyki dotyczące dorobku naukowo-badawczego

Mój dorobek naukowo-badawczy obejmuje 71 publikacji, z czego 62 to publikacje naukowe, a pozostałe 9 to publikacje o charakterze popularyzatorskim. Przed doktoratem opublikowałam 11 opracowań, natomiast po doktoracie 60 z czego 53 pozycje mają charakter publikacji naukowych, natomiast 7 popularyzatorski. Należy zwrócić uwagę, że połowę mojego dorobku naukowego po doktoracie stanowią publikacje w języku angielskim (27 pozycji) a drugą publikacje w języku polskim (w tym monografia habilitacyjna). 60% mojego dorobku naukowego stanowią publikacje, które w 100% przygotowałam indywidualnie, a 40% publikacje współautorskie, w których w większości mam udział 50%, za wyjątkiem dwóch publikacji: jednej z udziałem własnym 75% i drugiej z udziałem 33%. W efekcie realizacji projektu zespołowego z moim współautorem opublikowałam łącznie 19 artykułów. Jeden z artykułów powstał we współautorstwie z autorem z zagranicy z Federal University of the State of Rio de Janeiro (artykuł zaakceptowany do druku w czasopiśmie *International Journal of Intellectual Property Mamangement* ujętym w bazie *Scopus*), a drugi we współautorstwie z autorami z innych ośrodków akademickich tj. z Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie oraz Uniwersytetu Łódzkiego opublikowany w zagranicznym czasopiśmie *Journal of Accounting and Management Information Systems*.

Obecnie w procesie recenzyjnym znajdują się kolejne artykuły, w tym jeden złożony do czasopisma z *Impact Factor* ujętym w bazie *Web of Science* oraz jeden złożony jako rozdział monografii do wydawnictwa Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. W przygotowaniu jest też kolejny artykuł pt.: *Model of Integrated Reporting 'Concept in Practice' in the light of Pragmatic Constructivist Paradigm. The Content Case Studies of Life Science Companies*.

4.1.1. Zestawienie publikacji po doktoracie

Typ	Publikacje własne		Publikacje we współautorstwie		Razem
	w j. ang.	w j. pol.	w j. ang.	w j. pol.	
Monografia habilitacyjna	-	1	-	-	1
A. Artykuły w zagranicznych czasopismach recenzowanych	3	-	4	-	7
Athens Journal of Business and Economics	-	-	1 (50%)	-	1
Journal of Accounting and Management Information Systems	1	-	1 (33%)	-	2
Zagreb International Review of Economics and Business	-	-	1 (50%)	-	1
Current Issues of Business and Law	1	-	-	-	1
European Financial and Accounting Journal	1	-	-	-	1
International Journal of Intellectual Property Management (czasopismo z bazy Scopus)			1 (75%)		1
B. Artykuły w krajowych czasopismach recenzowanych	6	13	6	7	32
Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości	1	6	1 (50%)	1 (50%)	9

Typ	Publikacje własne		Publikacje we współautorstwie		Razem
	w j. ang.	w j. pol.	w j. ang.	w j. pol.	
(15 pkt)			1 (50%)		
International Journal of Contemporary Management (14 pkt.)	-	-	1 (50%)	-	1
Nauki o Finansach (14 pkt.)		1			1
Management and Business Administration. Central Europe (13 pkt.)			1 (50%)		1
Nauki o Zarządzaniu (10 pkt.)				1 (50%)	1
Prace Naukowe UE we Wrocławiu (10 pkt.)	4	5	1 (50%) 1 (50%)	1 (50%) 1 (50%) 1 (50%)	14
Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia (9 pkt)				1 (50%) 1 (50%)	2
Folia Pomeranae Universitatis Technologiae Stetinensis seria Oeconomica (9 pkt.)	1				1
Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe UE w Katowicach (10 pkt.)		1			1
C. Rozdziały w monografiach zagranicznych	3	-	3	-	6
Gramma Livraria e Editora, Rio de Janeiro	1				1
Josef Eul Verlag, Lohmar, Köln	1				1
University of Zagreb, Faculty of Economics and Business, Zagreb			1 (50%)		1
Oeconomica, Vilnius University	1				1
Societas Scientiarum Olomucensis, Olomouc			1 (50%)		1
Shaker Verlag, Aachen			1 (50%)		1
D. Rozdziały w monografiach krajowych	2	4	-	1	7
Wydawnictwo UE we Wrocławiu	2	2			4
Wydawnictwo UE w Krakowie		1			1
Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego		1			1
Wydawnictwo Zakładu Controllingu i Informatyki Ekonomicznej, Zielona Góra				1 (50%)	1
Publikacje naukowe razem	14	18	13	8	53
E. Pozostałe publikacje	1	6			7
Rachunkowość		1			1
Jahrbuch, Fachhochschule Mainz	1				1
Sprawozdania z konferencji i wyjazdów w ramach programu ERASMUS/Czasopismo akademickie PORTAL		5			5
Publikacje ogółem	15	24	13	8	60

Tab. 3. Statystyki dotyczące publikacji po doktoracie

Źródło: Opracowanie własne

4.1.2. Zestawienie publikacji przed doktoratem

Typ	Publikacje własne		Publikacje we współautorstwie		Razem
	w j. ang.	w j. pol.	w j. ang.	w j. pol.	
Artykuły w krajowych czasopismach recenzowanych		3		1(50%)	4
Rozdziały w monografiach zagranicznych	2				2
Rozdziały w krajowych		2	1(50%)		3
Publikacje naukowe razem	2	5	1	1	9
Pozostałe publikacje ⁵			1 (25%) 1 (50%)		2
Publikacje ogółem	2	5	3	1	11

Tab. 4. Statystyki dotyczące publikacji przed doktoracie

Źródło: Opracowanie własne

4.1.3. Statystyki dotyczące cytowalności dorobku naukowego po doktoracie

Cytowania zgodnie z danymi bazy Google Scholar (stan na 10.04.2019 r. za lata 2009-2019)

Łączna liczba cytowań: 100

Liczba cytowanych publikacji: 29

Indeks Hirscha (h-Index): 5

i10 – index: 2

Średnia liczba cytowań na rok: 9,1

Liczba cytowań na publikację: 3,4

Liczba publikacji cytowanych więcej niż 1 raz: 19

Łączny udział autocytowań: 27%

Łączny udział cytowań przez innych autorów: 73%, w tym:

- autorzy zagraniczni (31%),

- autorzy krajowi (42%)

4.2. Aktywny udział w kongresach, konferencjach, seminariach, sympozjach i warsztatach

W okresie mojego zatrudnienia w Uniwersytecie Ekonomicznym aktywnie uczestniczyłam w kongresach, konferencjach, seminariach, sympozjach oraz warsztatach.

Rodzaj wydarzenia i zasięg	Wygłoszone referaty po doktoracie		Razem
	w języku angielskim	w języku polskim	
Kongresy o zasięgu światowym (ok. 1000 uczestników)	4	-	4
Konferencje międzynarodowe (50-200 uczestników)	12	-	12
Seminaria, sympozja, warsztaty badawcze o charakterze międzynarodowym (do 50 uczestników)	5	-	5
Konferencje krajowe (50-200 uczestników)	-	5	5
Seminaria, sympozja, warsztaty badawcze o charakterze krajowym (do 50 uczestników)	-	2	2
Wystąpienia razem	21	7	28
Rodzaj wydarzenia i zasięg	Wygłoszone referaty przed doktoratem		Razem
	w języku angielskim	w języku polskim	
Konferencje międzynarodowe (50-200 uczestników)	1	-	1
Konferencje krajowe (50-200 uczestników)	-	1	1
Seminaria, sympozja, warsztaty badawcze o charakterze krajowym (do 50 uczestników)		2	2
Inne (spotkanie komitetu sterującego)	1	-	1
Wystąpienia razem	2	3	5
Udział w warsztatach interdyscyplinarnych		3	
OGÓŁEM		36	

Tab. 5. Statystyki dotyczące udziału w kongresach, konferencjach, seminariach, sympozjach oraz warsztatach
Źródło: Opracowanie własne

Do najważniejszych osiągnięć w zakresie aktywnego propagowania wyników badań na arenie międzynarodowej zaliczam moje regularne wystąpienia indywidualne lub zespołowe z referatami. Poniżej przedstawiam najbardziej znaczące dla mojego rozwoju naukowego kongresy, konferencje oraz warsztaty badawcze. Ponadto chciałabym podkreślić, że zawsze uczestniczyłam w tych wydarzeniach z wystąpieniami, nigdy jako bierny uczestnik.

- **kongresy Europejskiego Stowarzyszenia Rachunkowości** (European Accounting Association; EAA): Milan 2018, Maastricht 2016, Glasgow 2015, Tallinn 2014
- **konferencje zagraniczne:**
 - The 27th Annual Conference of the Irish Accounting & Finance Association (IAFA) 2014, Belfast, Wielka Brytania,
 - Nordic Conference on Small Business Research (NCBS) 2014, Bodø, Norwegia
 - An Enterprise Odyssey Conference, 2014, Zadar, Chorwacja
 - European Network for Research in Organizational & Accounting Change Conference (ENROAC) 2013, Jyväskylä, Finlandia
 - Economic Transformations and Business Prospects Conference, 2013, Wilno, Litwa.
 - Cross-Cultural Conference, 2012, Steyr, Austria
 - Controlling-Mittelstands-Conference, 2009, Kaiserslautern, Niemcy
- **międzynarodowe warsztaty badawcze i sympozja naukowe:**
 - IAAER and ACCA Early Career Researchers Workshop, 2018, Bukareszt, Rumunia
 - MCar Research Symposium, Karpacz 2016, Karpacz 2017, Polanica Zdrój 2018.

4.3. Prezentacja głównych nurtów zainteresowań naukowo-badawczych

Do obszarów moich zainteresowań należy zaliczyć trzy główne nurty, które definiowały moją działalność naukowo-badawczą i przyczyniły się do powstania cyklu powiązanych ze sobą publikacji.

NURT 1:

4.3.1. Sprawozdawczość finansowa a diagnozowanie kryzysu w spółkach

W ramach pierwszego nurtu naukowo-badawczego – **Sprawozdawczość finansowa a diagnozowanie kryzysu w spółkach** – opublikowałam łącznie 8 artykułów, z czego przedstawiam 6 pozycji, które w najpełniejszy sposób podsumowują uzyskane efekty.

Temat dotyczący diagnozowania symptomów kryzysu na podstawie informacji finansowych zawartych w sprawozdaniach finansowych był kontynuacją i rozwinięciem rozważań podjętych w mojej pracy doktorskiej. Elementem nowatorskim była jednak próba poszukiwania metod, które w sposób zsyntetyzowany pozwoliłyby na ocenę zagrożenia kryzysem w podmiocie gospodarczym. Wymiernym efektem naukowym w tym obszarze badawczym było opublikowanie czterech artykułów.

1.	Dyczkowska J., 2007, O wykorzystaniu metody sum standaryzowanych w diagnozowaniu kryzysu przedsiębiorstwa, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, Tom 41 (97), Warszawa, s. 67-79; ISSN: 1641-4381.
----	--

W publikacji wskazałam jak wykorzystać metodę sum standaryzowanych w diagnozowaniu sytuacji kryzysowej przedsiębiorstwa poprzez określenie jego pozycji na tle innych podmiotów gospodarczych z tego samego sektora. W celu przetestowania skuteczności omawianej metody wyselekcjonowałam przedsiębiorstwa, które ogłosiły upadłość lub zawarły układ z wierzycielami.

Następnie badałam ich kondycję finansową w okresie poprzedzającym to zdarzenie, biorąc pod uwagę zmienne diagnostyczne opisujące cztery kryteria oceny kondycji finansowej: płynność finansową, zadłużenie, rentowność oraz sprawność działania. Zmienne zostały ocenione pod kątem poprawności ich doboru, z uwzględnieniem postulatu, iż te które wchodzą do zbioru cech opisujących badane zjawisko powinny charakteryzować się dużym zróżnicowaniem w obrębie grupy obiektów i nie powinny być silnie skorelowane. Te, które spełniły wskazane założenia zostały poddane standaryzacji. Na ich podstawie wyznaczyłam zagregowane miary rozwoju opisujące kondycję finansową badanych przedsiębiorstw. Miary te pozwoliły na określenie pozycji każdego przedsiębiorstwa względem konkurentów. Uzyskane wyniki potwierdziły niskie pozycje rankingowe większości podmiotów, które ogłosiły upadłość lub zawarły układ z wierzycielami.

Celem badań zaprezentowanych w drugiej publikacji było wskazanie możliwości i ograniczeń systemów wczesnego ostrzegania przed kryzysem. Uwzględniłam przy tym rolę analizy wskaźników finansowych oraz istniejących w literaturze modeli dyskryminacyjnych służących syntetycznej ocenie kondycji finansowej przedsiębiorstw. Badaniu poddałam 18 dużych spółek budowlanych notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych (GPW) w Warszawie, które w latach 2000-2005 ogłosiły upadłość lub zawarły układ.

Chciałabym zwrócić uwagę, iż polski sektor budowlany doświadczał spowolnienia działalności inwestycyjno-budowlanej w latach 1998-2003 [Tworek 2005] – co uzasadnia moje odniesienie w badaniach do spółek z tego sektora. Z powodu malejących nakładów inwestycyjnych ograniczeniu uległa produkcja budowlana. Wpłynęło to na wzrost udziału kosztów nieprodukcyjnych w całkowitej strukturze kosztów. Polskie przedsiębiorstwa budowlane zaczęły odnotowywać ujemne wyniki finansowe, które w konsekwencji przełożyły się na uszczuplenie kapitałów własnych. W wyniku stagnacji wiele spółek budowlanych znalazło się w trudnej sytuacji finansowej, co doprowadziło do rosnącej liczby upadłości.

-
2.	Dyczkowska J., 2009, <i>Detection of corporate crisis in Polish construction companies</i>, Mittelstandscontrolling, Lingnau V. (Hrsg.), Josef Eul Verlag, Lohmar – Köln, pp. 117-139; ISBN: 978-3-89936-860-4.
-

Wyniki badań empirycznych, które polegały na przetestowaniu modeli dyskryminacyjnych zaproponowanych przez polskich autorów wskazały na najwyższą skuteczność predykcyjną modelu J. Gajdki i D. Stosa (1996). Model ten uzyskał najlepsze rezultaty pod względem uprzedniości emitowania sygnału o zagrożeniu kryzysem w przedsiębiorstwie. Przeciętnie wykrywał on słabą kondycję finansową badanego podmiotu już na 5 lat przed pojawieniem się skutków prawnych rozwijającego się kryzysu (tj. ogłoszenia upadłości lub zawarcia układu z wierzycielami). Referat na ten temat został przeze mnie zaprezentowany na międzynarodowej konferencji „Mittelstandscontrolling”, która odbyła się w 2009 r. w *Technische Universität Kaiserslautern* w Niemczech.

Badania przedstawione w trzeciej publikacji miały na celu przeprowadzenie klasyfikacji przedsiębiorstw pod kątem ich kondycji finansowej z wykorzystaniem metody k-średnich, należącej do grupy algorytmów analizy skupień.

-
3.	Dyczkowska J., 2010, <i>Usefulness of K-means method in Detection of Corporate Crisis</i>, European Financial and Accounting Journal, Issue 2, 2010, pp. 53-70, ISSN: 1802-2197.
-

Wynikiem zastosowania iteracyjnej metody grupowania miał być podział zbiorowości na k odmiennych skupień. Klasyfikacja obiektów miała umożliwić rozpoznanie wielkości parametrów cech wspólnych poszczególnych klas oraz wskazanie różnic pomiędzy nimi. W celu przeprowadzenia klasyfikacji wstępnie wyselekcjonowałam kilka zmiennych diagnostycznych, uwzględniając trzy kryteria: merytoryczne, formalne i statystyczne. Zgodnie z kryterium merytorycznym dokonałam wyboru tych cech, które w istotny i pełny sposób opisywały kondycję finansową obiektu badań. Aby spełnić kryterium formalne wzięłam po uwagę te zmienne, dla których możliwe było pozyskanie kompletnych danych. Kierując się postulatami, iż cechy opisujące obiekt powinny spełniać określone wymogi statystyczne, zbadałam poprawność ich wyboru. Następnie dokonałam normalizacji zmiennych, co było konieczne do obliczenia odległości euklidesowych pomiędzy badanymi obiektami. Klasyczne podejście do metody k-średnich polega na tym, że ustala się środki ciężkości dla wstępnie wyznaczonych skupień. Następnie przyporządkowuje się obiekty do tego skupienia, dla którego ich odległość od środka ciężkości jest najmniejsza. W celu optymalizacji składu grup dąży się do minimalizacji błędu grupowania poprzez przemieszczanie obiektów pomiędzy skupieniami w sposób iteracyjny [Panek 2009].

Badanie przeprowadziłam z pomocą pakietu *Statistica*, w którym znajduje się modyfikacja metody k-średnich polegająca na wymianie poszczególnych par obiektów w ramach różnych skupień. Rozwiązanie wymagało 4 iteracji przy założonym podziale na 5 skupień. Zastosowanie metody k-średnich dało pożądane rezultaty, gdyż dokonałam trafnej klasyfikacji podmiotów badawczych pod kątem ich kondycji finansowej oraz określiłam poziom cech charakteryzujących poszczególne klasy. Warto zwrócić uwagę, iż klasyfikacji poddano 27 przedsiębiorstw budowlanych notowanych na GPW w Warszawie, z czego łącznie 18 podmiotów zakwalifikowało się do dwóch klas o słabej i najsłabszej kondycji finansowej. Z tego połowa przedsiębiorstw rzeczywiście ogłosiła upadłość lub zawarła układ z wierzycielami w kolejnych dwóch latach, natomiast druga połowa wykazywała znamiona kryzysu ukrytego [Urbanowska-Sojkin 1999] niepotwierdzonego faktem prawnym ogłoszenia upadłości lub zawarcia układu z wierzycielami.

Potencjalne zagrożenie kontynuacji działalności w sposób naturalny towarzyszy funkcjonowaniu podmiotów gospodarczych działających na wolnym rynku. Dlatego kryzysy, które dotyczą przedsiębiorstwa powinny być postrzegane zarówno przez pryzmat realnego zagrożenia jak i potencjalnej szansy inicjującej zmiany. Kryzys jest przełomowym okresem w cyklu życia przedsiębiorstwa wywołanym przez zagrożenie spowodowane czynnikami sprawczymi zwanymi przyczynami kryzysu. Zachowanie czujności, umożliwiające wczesne wykrycie niepokojących sygnałów, daje szansę na podjęcie działań prewencyjnych jeszcze w początkowej fazie kryzysu. Pozwala to na ograniczenie jego eskalacji oraz złagodzenie wpływu na funkcjonowanie całego przedsiębiorstwa.

Celem badań ujętych w czwartej publikacji było wskazanie, iż sprawozdawczość finansowa może być cennym źródłem informacji współtworzących system wczesnego ostrzegania przed kryzysem w przedsiębiorstwie.

-
4.	Dyczkowska J., 2010, <i>Financial reporting as a source of information supporting corporate crisis detection - Results of an empirical research</i> [w:] European integration in the fields of research - economic impact, Publishing House of Wrocław University of Economics, Kardasz A., Dyczkowska J., Dyczkowski T., pp. 53-63; ISBN: 978-83-7695-062.
-

W artykule skoncentrowałam się na problemie jakości informacji zawartych w sprawozdaniach finansowych. Wskazałam na poszczególne elementy sprawozdań finansowych oraz ich pożądaną zawartość, którą reguluje ustawa o rachunkowości. Skonfrontowałam wymagania nałożone przez ustawodawcę z rzeczywistym stanem zawartości sprawozdań zarządów z działalności w jednostkach zagrożonych kryzysem. Zaakcentowałam również rolę informacji sprawozdawczej dla

systemów wczesnego ostrzegania generujących sygnały o nadchodzącym kryzysie. Wnikliwa ocena poszczególnych elementów sprawozdania finansowego spółek, może być szczególnie istotna dla interesariuszy zewnętrznych, którzy poza sprawozdaniami finansowymi mogą nie dysponować wiarygodnymi informacjami o przedsiębiorstwie pochodzącymi z innych źródeł.

Kolejny artykuł nawiązywał do zjawiska kryzysu w przedsiębiorstwie, jednak w innym ujęciu niż poprzednie publikacje. Jego celem było wskazanie roli, jaką powinien spełniać specjalista do spraw kontroli zarządczej (*controller*) w stabilizowaniu sytuacji kryzysowej w podmiocie gospodarczym.

Koncepcja controllingu w zarządzaniu sytuacją kryzysową nie jest nową ideą, gdyż została ona omówiona w pracy F. Kalla, w której przedstawiono zróżnicowany model zarządzania procesem naprawczym z punktu widzenia systemu kontroli zarządczej [Kall 1999]. Do tej problematyki nawiązywali również inni autorzy. J.A. Asel badał na przykład, w jaki sposób przedsiębiorstwa dostosowywały swoje systemy kontroli zarządczej do zmieniającego się otoczenia spowodowanego kryzysem finansowym w latach 2008-2009 [Asel 2009]. Podobnie V. Perovic i in. opisywali rolę jaką pełni system kontroli zarządczej w czasach kryzysu [Perovic, Nerandzic, Todorovic 2012]. Z kolei E. Giacosa i A. Mazzoleni wskazali, że po pierwsze, system kontroli zarządczej powinien służyć prognozowaniu złej sytuacji finansowej, a po drugie, powinien on dostarczać informacji wspierających komunikację z interesariuszami [Giacosa i Mazzoleni 2012]. W literaturze istniała jednak luka dotycząca określenia roli i uporządkowania działań specjalistów do spraw kontroli zarządczej (*controllerów*) w obszarze stabilizowania kryzysu w przedsiębiorstwie w okresie pogłębiających się trudności finansowych.

5.	Dyczkowska J., 2013, <i>The controller's function in stabilizing crisis in an enterprise</i>, [w]: Performance Measurement and Management, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Nr 290, s. 21-31, ISSN: 1899-3192.
----	---

Celem omawianej publikacji było uzupełnienie tej luki. W artykule, zwróciłam uwagę na trzy główne filary, na których powinny opierać się działania controllera w fazie obejmującej stabilizację kryzysu w przedsiębiorstwie. Należą do nich: krótkoterminowe zarządzanie przepływami pieniężnymi, wprowadzenie nowych zasad kontroli finansowej i zarządczej oraz wstępna redukcja kosztów. W artykule podkreśliłam, że krótkoterminowe zarządzanie przepływami pieniężnymi powinno uwzględniać ocenę zapotrzebowania na przepływy pieniężne, rozwój strategii ukierunkowanych na ich zwiększenie oraz wprowadzenie surowych zasad zarządzania i monitorowania przepływów pieniężnych [Slatter i Lovett 2004, s. 130–134]. Wskazałam też zasady kontroli zarządczej i finansowej, jakie powinny być przestrzegane w okresie stabilizacji kryzysu. Ponadto zaakcentowałam, że redukcja kosztów, która jest inicjatywą odgórną powinna być podejmowana ostrożnie oraz w fazie pogłębianego kryzysu. Controller powinien koncentrować swoje wysiłki przede wszystkim na krótkoterminowym zarządzaniu przepływami pieniężnymi oraz na odpowiedniej kontroli finansowej. Na tle tych działań nakreśliłam szczegółowo obowiązki specjalisty do spraw kontroli zarządczej. Z rozważań zawartych w artykule płynnie wniosę, iż rola *controllera* w fazie pogłębiającego się kryzysu powinna być ograniczona głównie do działań w ramach restrukturyzacji operacyjnej, na co zwracali uwagę również Koh i in. (2012). Oznacza to, że *controllerzy* będą odpowiedzialni przede wszystkim za poprawę płynności finansowej przedsiębiorstwa, następnie za przywrócenie zyskowności poprzez kontrolę kosztów, zmniejszenie kosztów ogólnych i zwiększenie wydajności.

Ostatnia z prac należących do pierwszego nurtu badawczego tworzy wiedzę o przyczynach upadłości spółek notowanych na GPW w Warszawie w okresie spowolnienia gospodarczego w latach 2012-2013.

6.	Dyczkowska J., 2014, <i>Knowledge on causes of business failures in times of economic slowdown. Evidence from the Polish stock market in 2012-2013</i>, [in:] Controlling and knowledge. Shaping an information environment in contemporary business organizations / Dyczkowska J., Kuźdowicz P. (eds.), Publishing House of Wrocław University of Economics, pp. 129-149, ISBN: 978-83-7695-414-1.

Ten rozdział anglojęzycznej monografii jest podzielony na cztery części. W pierwszej dokonano przeglądu literatury opisującej klasyfikację przyczyn niepowodzeń biznesowych. Rozróżniłam w tym miejscu wewnętrzne i zewnętrzne czynniki przyczyniające się do powstawania sytuacji kryzysowej. W drugiej części przeanalizowałam statystyki dotyczące liczby ogłoszonych upadłości na polskim rynku kapitałowym w odniesieniu do dwóch sektorów – budowlanego i handlowego – które w największym stopniu doświadczyły omawianego zjawiska. Trzecia i czwarta część została poświęcona studiom przypadków, które w pewnym stopniu odzwierciedliły problemy oraz sytuację ekonomiczno-finansową wskazanych sektorów.

Wyniki badań sugerują, że w analizowanym okresie przedsiębiorstwa budowlane musiały mierzyć się z trudnościami związanymi z zarządzaniem dużymi projektami. Istotnymi problemami okazały się niewystarczające środki finansowe na realizację projektów oraz pojawiające się opóźnienia w wypełnianiu zobowiązań wobec podwykonawców. Wśród problemów należy wymienić niedokładne prognozy kosztów przyczyniające się do utraty rentowności, a w konsekwencji do umniejszenia wiarygodności przedsiębiorstwa w oczach inwestorów.

W przypadku sektora handlowego wzrastająca dynamika rynku detalicznego przyczyniła się do tego, że nowe modele biznesowe zaczęły wypierać z rynku przestarzałe formaty. Nowe warunki działania oraz zmieniające się oczekiwania klientów spowodowały, że tylko najbardziej innowacyjne i otwarte na zmiany podmioty były w stanie zmierzyć się z nowymi wyzwaniami. Studium przypadku potwierdziło, że analizowane przedsiębiorstwo handlowe nie było przygotowane, aby odnaleźć się w nowych konkurencyjnych warunkach. Przede wszystkim było ono w dużym stopniu uzależnione od zewnętrznych źródeł finansowania. Ponadto było zbyt optymistycznie nastawione do swojego modelu biznesowego, w którym brakowało wizji oraz przejrzystego określenia docelowej grupy klientów. Do tego doszły problemy personalne, błędy w zarządzaniu oraz bariery organizacyjne takie jak skomplikowana struktura administracyjna oraz zbyt późne wkroczenie w sprzedaż internetową.

NURT 2:

4.3.2. Sprawozdawczość niefinansowa i komunikacja z interesariuszami

W ramach drugiego nurtu – **Sprawozdawczość niefinansowa i komunikacja z interesariuszami** – opublikowałam łącznie 18 artykułów, z czego przedstawiam 12 pozycji, które w najpełniejszy sposób podsumowują uzyskane efekty naukowo-badawcze. W tym nurcie badawczym można wyodrębnić trzy obszary tematyczne dotyczące dobrych praktyk w zakresie komunikacji z inwestorami, ujawnień niefinansowych w sprawozdawczości spółek kapitałowych oraz raportowania o społecznej odpowiedzialności i sprawozdawczości zintegrowanej.

OBSZAR 1: Dobre praktyki w zakresie komunikacji z inwestorami

Przejrzysta i skuteczna polityka informacyjna spółek kapitałowych notowanych na giełdzie może przynieść wymierne obustronne korzyści zarówno dla emitentów giełdowych jak i dla

inwestorów. Emitenci giełdowi poprzez przestrzeganie dobrych praktyk budują trwałe relacje inwestorskie, które wzmacniają ich wiarygodność na rynku kapitałowym. W przyszłości może to skutkować niższym kosztem pozyskania kapitału. Z kolei inwestorzy, mając do dyspozycji elektroniczne narzędzia służące otwartej komunikacji ze spółkami kapitałowymi, są lepiej poinformowani o planach przedsiębiorstw, zdarzeniach korporacyjnych lub zachodzących zmianach mających wpływ na przyszłe wyniki finansowe.

W maju 2010 r. weszła w życie uchwała Rady Giełdy Nr 17/1249/2010, która zmodyfikowała treść dotychczasowych dobrych praktyk stosowanych przez emitentów giełdowych. Zasadnicza zmiana dotyczyła sugestii prowadzenia własnej strony internetowej, której zakres i sposób prezentacji odzwierciedlałby wzorcowy model serwisu relacji inwestorskich. Celem pierwszego z artykułów zaprezentowanych w tym obszarze była ocena stopnia realizacji dobrej praktyki funkcjonowania internetowych serwisów inwestorskich prowadzonych w języku angielskim przeznaczonych dla inwestorów zagranicznych.

1.	Dyczkowska J., 2011 , <i>The scope of financial and non-financial information presented to foreign investors by publicly quoted construction companies</i> , Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, Tom 63 (119), Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa, s. 79-92; ISSN: 1641-4381.
----	---

Badaniu poddałam 37 spółek giełdowych działających w sektorze budownictwa. Z grupy tej ostatecznie wykluczyłam 5 podmiotów, które nie prowadziły serwisów w języku angielskim. Następnie oceniłam zawartość merytoryczną i odbiór wizualny stron internetowych pod kątem ich przydatności z punktu widzenia zagranicznych inwestorów indywidualnych. Zbadałam między innymi, czy spółki udostępniały podstawowe dokumenty korporacyjne, życiorysy zawodowe członków zarządu oraz rady nadzorczej, raporty bieżące i okresowe, sprawozdania z działalności rad nadzorczych, informacje na temat walnych zgromadzeń akcjonariuszy oraz oświadczenia dotyczące stosowania ładu korporacyjnego. Wyniki oceny merytorycznej uwzględniającej jakość i kompletność ujawnianych informacji oraz oceny wizualnej uwzględniającej strukturę, przejrzystość oraz łatwość nawigacji serwisu inwestorskiego wskazały, że idea kształtowania relacji z zagranicznymi inwestorami w tamtym okresie nie była mocną stroną badanych spółek. Większość z nich należy ocenić co najwyżej przeciętnie w tym zakresie. Ocena merytoryczna potwierdziła, że spółki z reguły albo nie zamieszczały w swoich zakładkach informacji, które rekomendowała Rada Giełdy, albo zamieszczały je pod tytułami angielskimi z przekierowaniem do stron w polskiej wersji językowej. Również struktura i przejrzystość witryn internetowych oraz prostota nawigacji po nich pozostawiały wiele do życzenia i nie odzwierciedlały w wielu przypadkach wzorca rekomendowanego przez Radę Giełdy.

Zasady ładu korporacyjnego w szerszej perspektywie określają relacje emitentów giełdowych z otoczeniem rynkowym. W węższej perspektywie wpływają na to, w jaki sposób tworzone są efektywne relacje z obecnymi lub potencjalnymi inwestorami. W wyniku procesów globalizacji rynków kapitałowych, nastąpił znaczący rozwój koncepcji kształtowania relacji inwestorskich [Ignyś-Lipowiecka 2012]. To spowodowało konieczność naukowego zbadania, czy zasady ładu korporacyjnego, które wspierają budowanie relacji z inwestorami rzeczywiście były przestrzegane przez emitentów giełdowych.

2.	Dyczkowska J., 2012 ; <i>Compliance of Polish publicly quoted companies with recommended practices regarding investor relations. An empirical study</i> , Current Issues of Business and Law, vol. 7, no. 1, pp. 46-66; ISSN: 1822-9530.
----	---

Celem badawczym artykułu było wskazanie, czy grupa wybranych losowo spółek giełdowych w sposób świadomy przywiązywała wagę do rekomendacji odnoszących się do kształtowania relacji inwestorskich. Na potrzeby tego badania wysunięto następującą tezę: *Zwiększanie świadomości znaczenia relacji inwestorskich wśród uczestników rynku kapitałowego motywuje emitentów papierów wartościowych do przestrzegania kodeksu dobrych praktyk ładu korporacyjnego. Z uwagi jednak na to, że są to zasady dobrowolne, spółki giełdowe nie działają zgodnie ze wszystkimi wymogami zawartymi w kodeksie, co dowodzi, że nadal pozostaje wiele do zrobienia w tym zakresie.*

Przeprowadzone badanie oparłam na próbie 30 spółek wybranych losowo z grupy tworzącej indeks WIG. Wylosowane obiekty badawcze reprezentowały różne gałęzie gospodarki, w tym przemysł (60%), handel i usługi (23%) oraz finanse (17%).

Metodyka badań opierała się uzupełnieniu formularza zawierającego dwadzieścia trzy pytania związane ze stosowaniem dobrych praktyk rekomendowanych przez Radę Giełdy. Przygotowane pytania wymagały udzielenia jednoznacznych odpowiedzi opisujących, czy spółka deklaruje stosowanie określonej zasady w sposób całkowity, częściowy lub też czy nie przestrzega jej wcale. W przypadku częściowego przestrzegania zasady, na podstawie deklaracji zawartych w oświadczeniach spółek opisałam stopień jej realizacji. W sytuacji gdy spółka giełdowa stwierdzała, że nie przestrzega w ogóle zasady, sprawdziłam jak uzasadnia ona ten fakt, podając przyczyny i okoliczności. W tej części badania kluczową kwestią było również uzyskanie informacji o tym, czy jednostka wyjaśnia w jaki sposób zamierza usunąć ewentualne skutki niestosowania wymogów ładu korporacyjnego lub jakie kroki zamierza podjąć, by zmniejszyć ryzyko ponownego odstępstwa od rekomendacji w przyszłości. Pytania zostały podzielone na trzy grupy tematyczne, z których pierwsza dotyczyła wizerunku emitenta oraz zakresu informacji ujawnianych w serwisie internetowym, druga respektowania praw akcjonariuszy, a trzecia organizacji walnych zgromadzeń. Odpowiedzi na sformułowane pytania uzyskałam studiując treści oświadczeń dotyczących stosowania ładu korporacyjnego przez emitentów giełdowych za rok 2010.

Przeprowadzone badania dowiodły, iż w przypadku polskich emitentów giełdowych istniała świadomość istotności prowadzenia otwartej i efektywnej komunikacji z inwestorami, jednak nie każdy emitent czynił to w pełni lub w sposób określony standardami. Potwierdza to fakt, iż spółki, które nie przestrzegały niektórych zasad, z reguły podawały powody ich niestosowania. To, że nie wszyscy emitenci poprawnie kształtowali relacje z inwestorami odzwierciedlone zostało uwidocznione przez następujące zaniechania z ich strony: 67% badanych podmiotów nie transmitowało obrad walnego zgromadzenia z wykorzystaniem sieci Internet w czasie rzeczywistym, nie rejestrowało jego przebiegu oraz nie upubliczniało go na stronie internetowej; 37% badanych podmiotów nie udostępniało w swoim internetowym serwisie inwestorskim pytań akcjonariuszy dotyczących spraw objętych porządkiem obrad wraz z odpowiedziami na zadawane pytania; 30% badanych podmiotów nie zapewniało funkcjonowania korporacyjnej strony internetowej w języku angielskim, w zakresie opisanym w dobrych praktykach.

Kolejny artykuł z obszaru dobrych praktyk w zakresie komunikacji z inwestorami dotyczył jakości ujawnień finansowych dokonywanych przez spółki giełdowe za pośrednictwem internetowych serwisów inwestorskich. Badano w nim wpływ czynników determinujących jakość ujawnień finansowych.

3.	Dyczkowska J., 2014, <i>Assessment of the quality of Internet financial disclosures using a scoring system. A case of Polish stock issuers</i>, Accounting and Management Information Systems, vol. 13, no.1, pp. 50-81, ISSN: 1583-4387.
----	--

Aby zrealizować założone cele badawcze, opracowałam metodę punktową uwzględniającą kryteria odnoszące się do cech wiarygodnej informacji finansowej. Kryteria te obejmowały: kompletność, szczegółowość, aktualność oraz przejrzystość informacji. Metoda polegała na

przyznawaniu punktów elementom składowym poszczególnych kryteriów na zasadzie zero-jedynkowej. W niektórych przypadkach zastosowałam skalę pięcio- lub trójstopniową w przedziale [0;1]. Dla każdego z kryteriów ustaliłam średnią ze zdobytych punktów, którą przemnożyłam przez przyznane wagi. W wyniku tej procedury otrzymałam syntetyczny miernik poziomu jakości ujawnień finansowych.

Badaniem objętych zostało 143 emitentów giełdowych z rynku podstawowego wchodzących w skład 10 indeksów sektorowych: WIG-Chemia, WIG-Budownictwo, WIG-Deweloperzy, WIG-Energia, WIG-Informatyka, WIG-Media, WIG-Paliwa, WIG-Spożywcze, WIG-Surowce, WIG-Telekomunikacja. Wszystkie spółki poddane badaniu prowadziły internetowe strony korporacyjne. Mimo tego, 41 podmiotów (28,7%) nie przekazywało żadnych informacji ze sprawozdań finansowych, a 58 spółek (40,6%) nie ujawniało żadnych wskaźników finansowych z wykorzystaniem serwisów inwestorskich zawartych na korporacyjnych stronach internetowych. Wyniki badań potwierdziły, że tylko nieliczni emitenci (10 na 143) reprezentowali wysoki ogólny poziom internetowych ujawnień finansowych. Sytuacja ta dowodzi, że pomimo istnienia zalecanych praktyk w omawianym obszarze, jedynie niewielka liczba podmiotów postrzegała witryny korporacyjne jako ważny kanał komunikacji z inwestorami. Prawie jedna trzecia badanych spółek nie uznała tego sposobu komunikowania za istotny z perspektywy budowania zaufania wśród akcjonariuszy.

Drugim celem pracy było zbadanie, czy istniały związki między wielkością przedsiębiorstwa, rentownością lub przynależnością do sektora gospodarki, a jakością ujawnień finansowych dokonywanych poprzez korporacyjne strony internetowe. Wyniki badań wskazały, jedynie wielkość spółki i rentowność determinowały jakość ujawnień informacji ze sprawozdań finansowych zamieszczanych na stronach internetowych.

Chciałabym nadmienić, że opisywany artykuł jest najczęściej cytowaną publikacją w moim dorobku przez zagranicznych autorów.

OBSZAR 2: Ujawnienia niefinansowe w sprawozdawczości spółek kapitałowych

Kolejny obszar zainteresowań badawczych był rozwinięciem moich wcześniejszych badań, a dotyczył on ujawnień niefinansowych w sprawozdawczości spółek kapitałowych. Już w latach 90. ubiegłego wieku amerykańskie i brytyjskie instytucje zrzeszające biegłych rewidentów zaczęły zwracać uwagę na znaczenie ujawniania informacji dotyczących kwestii strategicznych w raportach rocznych [AICPA 1994; ICAS 1999; ICAEW 1999]. Od tego czasu wzrastała świadomość ważności takich ujawnień. Ramy raportowania zintegrowanego zawierają rekomendacje, aby wydzielać w raporcie rocznym część poświęconą strategii i alokacji zasobów [IIRC 2013]. Organizacje powinny ujawniać, jak przyjęta strategia z powiązaniem z planem alokacji zasobów wpływa na model biznesowy, wartość kapitałów i zarządzanie ryzykiem oraz jak czynniki otoczenia zewnętrznego warunkują realizację strategii.

Ujawnianie informacji strategicznych w raportach rocznych ma jednak dwa oblicza. Z punktu widzenia inwestorów pozwala ono na ocenę potencjału spółki oraz możliwości generowania przez nią wartości w przyszłości [Pagliarussi i in. 2010]. Mimo to, powstają wątpliwości, czy inwestorzy naprawdę korzystają z dobrowolnie ujawnianych informacji strategicznych dla celów podejmowania decyzji. Istnieje podejrzenie, że informacje takie mogą być trudne do zweryfikowania z powodu ich niefinansowego charakteru, gdyż zwykle jest to opis ex-ante przewidywanych zamierzeń kierownictwa [Sieber i in. 2014]. Jeżeli dochodzi do tego przekonanie, że ujawnianie informacji strategicznych nie jest dla spółki kosztowne, to informacje te mogą być postrzegane jako niewiarygodne źródło informacji i traktowane jako *cheap talk* [Crawford i Sobel 1982].

4.

Dyczkowska J., 2015, *To what extent companies listed on alternative investment markets disclose strategic information in their annual reports? Comparative case studies*, [w:] Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Nr 399, str. 153–167; ISSN: 1899-3192.

Celem pierwszego z zaprezentowanych w tym obszarze artykułów była jakościowa ocena informacji o charakterze strategicznym ujawnianych przez spółki notowane na rynkach alternatywnych. Ocenie zostało poddanych 15 spółek z sektora informatycznego, w tym 10 notowanych na *AIM London* i 5 notowanych na *NewConnect*. Dobór próby badawczej był celowo-losowy, dlatego przedstawiam argumenty uzasadniające ich wybór.

Po pierwsze, sektor informatyczny jest jednym z najbardziej dynamicznie rozwijających się rynków w Wielkiej Brytanii [UK tech sector 2014] i w Polsce [Branża teleinformatyczna 2014]. Z uwagi na szybkie zmiany technologiczne musi on przyjmować podejście perspektywiczne polegające na monitorowaniu pojawiających się nowości, aby w adekwatny zaspokajać potrzeby klientów. Dlatego ważną kwestią jest posiadanie wizji oraz dobrej strategii rozwojowej, która powinna być okresowo komunikowana zarówno inwestorom oraz innym interesariuszom. Po drugie, sektor informatyczny skupia głównie małe i średnie przedsiębiorstwa, w których obserwuje się rozwój technologii informacyjno-komunikacyjnych (ICT). Stąd oczekuje się, że spółki dostarczające takich rozwiązań będą świadome wagi pozyskiwania, przetwarzania i ujawniania informacji oraz ich prezentacji w przystępnej formie.

Dobierając spółki do próby, wybrałam 10% reprezentantów dla londyńskiego i warszawskiego rynku alternatywnego. Przy celowo-losowym doborze kierowałam się długością ich notowania na rynku alternatywnym. W przypadku *AIM London* wyselekcjonowałam grupę, która zawierała spółki należące do następujących przedziałów: poniżej 5 lat długości notowań; [5-10 lat); [10;15 lat); powyżej 15 lat. Taki dobór przedziałów wynikał z faktu, że rynek ten powstał w 1995 r. i w chwili badania funkcjonował od 19 lat. Spółki zostały dobrane proporcjonalnie do liczebności przedziałów, biorąc pod uwagę całą populację. W przypadku *NewConnect*, który rozpoczął swoje funkcjonowanie w 2007 r., a więc do chwili przeprowadzenia tego badania funkcjonował 7 lat, określono następujące przedziały: do 2 lat notowań; [2–4 lata); [4-6 lata); powyżej 6 lat.

Przeprowadzona analiza jakościowa i porównawcza treści sprawozdań rocznych badanych spółek miała na celu ocenę ujawnień w obszarach powiązanych z aspektami strategicznymi obejmującymi: misję, strategię rozwojową, kluczowe finansowe i niefinansowe mierniki dokonań, otoczenie biznesowe, model biznesowy, zasoby ludzkie i relacje w kontekście strategii, strategię społecznej odpowiedzialności biznesu oraz ryzyko działalności.

Ocena punktowa została dokonana według 5-stopniowej skali, gdzie: 0 punktów oznaczało brak informacji; 1 punkt – ujawnienie niepełne; 2 punkty – ujawnienie częściowe; 3 punkty – ujawnienie w dużym zakresie; 4 punkty – ujawnienie pełne. W badaniu zostało również określone, czy ujawniane informacje znajdowały się w raporcie strategicznym, czy też poza nim – w innych częściach sprawozdania rocznego. W przypadku spółek notowanych na *NewConnect* analiza treści sprawozdań rocznych została nieznacznie zmodyfikowana ze względu na inną strukturę raportów.

Należy zwrócić uwagę, iż problem nakreślony w artykule jest aktualny i nawiązuje do badań prowadzonych wcześniej w Europie, w tym w szczególności w Danii [Santema i van de Rijt J. 2001], w Holandii [Coebergh 2011] i w Niemczech [Sieber i in. 2014] oraz poza Europą tj. w RPA [Ungerer 2013] i Brazylii [Pagliarussi i in. 2010].

Wyniki badań zawarte w tej publikacji mogą być interesujące dla spółek krajowych notowanych na rynku alternatywnym, ponieważ ukazują praktyki ujawniania informacji przez podmioty notowane na giełdzie londyńskiej i porównują ich osiągnięcia z praktykami polskich przedsiębiorstw. Przykładowo analiza jakościowa treści raportów rocznych polskich spółek pokazała, że w odróżnieniu do podmiotów notowanych na *AIM London* nie informowały one wcale o otoczeniu biznesowym, o zasobach ludzkich i relacjach w kontekście strategii, nie raportowały strategii społecznej odpowiedzialności i niemal nie odnosiły się do modelu biznesowego. Raporty

były niedopracowane graficznie. Brakowało w nich wizualizacji, a przedstawienie informacji strategicznych było nieprzejrzyste. W tym zakresie raporty spółek notowanych na giełdzie w Londynie prezentowały się znacznie lepiej, gdyż wpisywały się w nowy trend sprawozdawczości zintegrowanej, biorącej pod uwagę zarówno treść raportów, jak i sposób prezentacji.

Kolejny artykuł jest kontynuacją rozważań na temat komunikowania kwestii strategicznych w raportach rocznych przez spółki z sektora wysokich technologii. Ze względu na szybki postęp technologiczny oczekuje się, że przedsiębiorstwa wysokich technologii, aby zapewnić tworzenie wartości dla akcjonariuszy powinny oceniać perspektywicznie każde działanie, którego się podejmują. Co więcej, spółki powinny podejmować rozsądne decyzje dotyczące tego, które z tych działań oraz efektów będą raportowane interesariuszom. Przedstawione opracowanie opisuje zakres informacji o charakterze strategicznym zawartych w 69 raportach rocznych spółek informatycznych notowanych na GPW w Warszawie w oparciu o autorski indeks ujawnień strategicznych. Wspomniany indeks ujmował w swojej strukturze cztery główne aspekty, składające się z czterech pozycji szczegółowych, w oparciu o które dokonałam oceny zakresu ujawnień.

5.	Dyczkowska J., 2016, <i>Do annual reports communicate strategic concerns? Insight into reporting practices of high-tech companies</i>, [in:] Global Challenges of Management Control and Reporting, PN UE we Wrocławiu, Nr 441, pp. 47 – 64; ISSN: 1899-3192.
----	--

Wyniki przeprowadzonych badań pokazały, że oceniane podmioty niedostatecznie informowały o działaniach w zakresie badań i rozwoju, ale w wystarczającym stopniu przedstawiały czynniki ryzyka i plany na przyszłość. Strategia rozwoju często była ujawniana, ale dotyczyło to rocznych sprawozdań emitentów papierów wartościowych notowanych na rynku podstawowym.

W artykule zbadałam również czy czynniki takie jak wartość rynkowa spółki oraz rynek jej notowań (podstawowy bądź alternatywny) mogą być traktowane jako determinanty zakresu ujawnień strategicznych. Dodatkowo sprawdziłam, czy rynek notowań mógł mieć charakter zmiennej moderującej siłę związku pomiędzy wartością rynkową spółki a zakresem jej ujawnień strategicznych. Dwuczynnikowa analiza ANOVA pokazała, że zarówno wartość rynkowa jak i rynek notowań mogą być traktowane oddzielnie jako czynniki, które wpływają na podejmowane przez menedżerów decyzje co do zakresu upubliczniania kwestii strategicznych w raportach spółek. Poniższe tabele wskazują na istotne statystycznie różnice w średnim indeksie ujawnień strategicznych osobno dla dwóch rynków notowań (Tab. 6) oraz dla poziomu wartości rynkowej (Tab. 7).

Rynek notowań	<i>SDindex</i> średnia	<i>SDindex</i> Błąd std.	<i>SDindex</i> - 95%	<i>SDindex</i> +95%	N
Rynek podstawowy	14,72	0,71	13,30	16,15	30
<i>NewConnect</i>	10,28	0,74	8,80	11,77	39

Bieżący efekt: $F(1, 63)=18,624$, $p=0.00$

Tab. 6. Dekompozycja efektywnych hipotez. Średnie nieważone - "Rynek notowań"
Źródło: Opracowanie własne

Wartość rynkowa	<i>SDindex</i> średnia	<i>SDindex</i> Błąd std.	<i>SDindex</i> -95%	<i>SDindex</i> +95%	N
Wysoka	14,37	1,04	12,29	16,46	18
Niska	10,83	0,86	9,12	12,54	26
Umiarkowana	12,30	0,75	10,80	13,80	25

Bieżący efekt: $F(2, 63)=3,4515$, $p=0.04$

Tab. 7. Dekompozycja efektywnych hipotez. Średnie nieważone - "Wartość rynkowa"
Źródło: Opracowanie własne

Wyniki empiryczne nie dowiodły jednak, że rynek notowań może mieć charakter zmiennej moderującej siłę związku między wartością rynkową a zakresem strategicznego ujawniania informacji (Tab. 8).

Wartość rynkowa	Rynek notowań	SDindex średnia	SDindex Błąd std..	SDindex -95%	SDindex +95%	N
Wysoka	Rynek podstawowy	16,50	0,98	14,54	18,46	14
Niska	Rynek podstawowy	12,67	1,50	9,67	15,67	6
Umiarkowana	Rynek podstawowy	15,00	1,16	12,68	17,32	10
Wysoka	NewConnect	12,25	1,84	8,58	15,92	4
Niska	NewConnect	9,00	0,82	7,36	10,64	20
Umiarkowana	NewConnect	9,60	0,95	7,70	11,50	15
Bieżący efekt: $F(2, 63)=0,30404$, $p=0.74$						

Tab. 7. Dekompozycja efektywnych hipotez; Średnie nieważone - "Wartość rynkowa x Rynek notowań"
Źródło: Opracowanie własne

Innowacyjność przedsiębiorstw jest związana z działalnością badawczo-rozwojową, która pociąga za sobą realizację długookresowych projektów oraz ponoszenie wysokich nakładów finansowych. Według definicji przytoczonej przez organizację OECD prace rozwojowe o charakterze badawczym i eksperymentalnym obejmują systematyczne prowadzenie działań kreatywnych, w celu zwiększenia zasobów wiedzy, w tym tej odnoszącej się do człowieka, kultury i społeczeństwa, oraz jej wykorzystanie w celu opracowania nowych zastosowań [OECD 2002].

Problematyczną kwestią z punktu widzenia rachunkowości jest ujmowanie efektów działań badawczo-rozwojowych w bilansie, czyli kapitalizacja wydatków badawczo-rozwojowych. Warunki jakie muszą zostać spełnione, aby doszło do kapitalizacji, są ujęte zarówno w amerykańskich jak i międzynarodowych standardach rachunkowości. W sytuacji, gdy nie można kapitalizować takich wydatków, ujmuje się je jako koszty w rachunku zysków i strat. IFRS i US GAAP nie precyzują jednak, w jaki sposób należy prezentować strukturę tych kosztów oraz czy należy odnosić je do poszczególnych projektów lub strumieni produktów. Część ujawnień oraz sposób prezentacji jest dobrowolny. Ostatecznie to spółka decyduje, jaki zakres informacji poza tymi obowiązkowymi zostanie ujawniony, w związku z czym narracja różni się w omawianych przykładach.

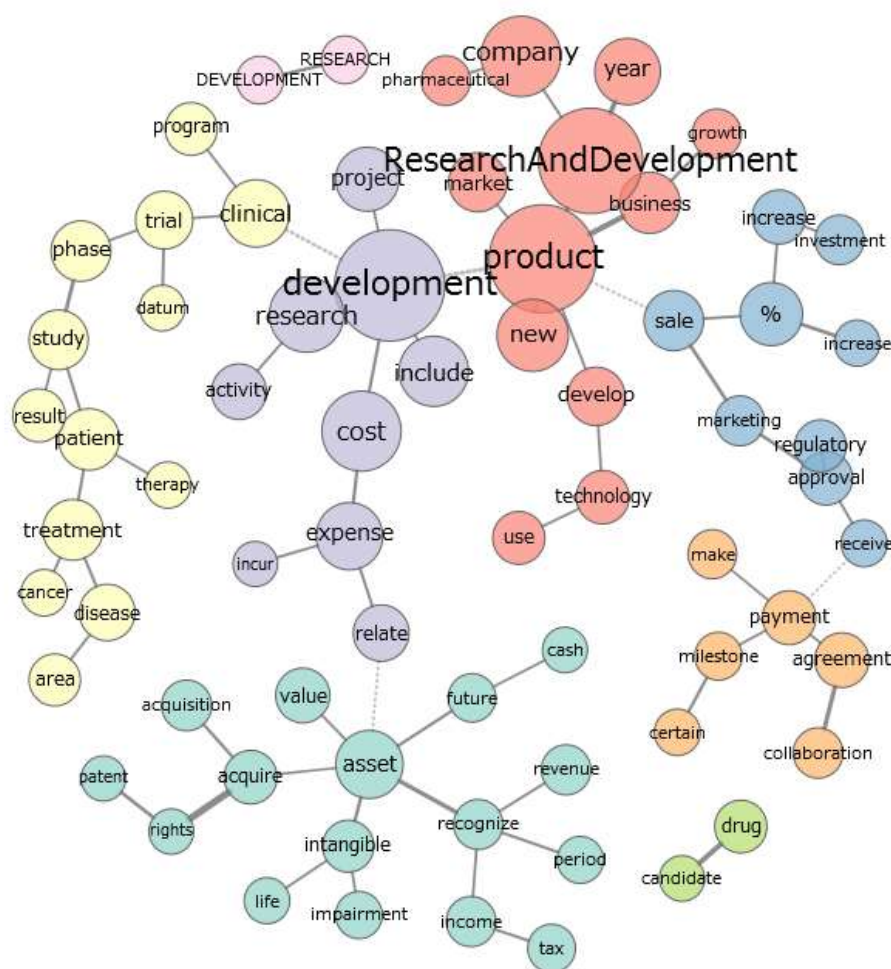
6.	Dyczkowska J., 2016, <i>Prezentacja kosztów B+R w raportach rocznych europejskich spółek biotechnologicznych</i>, [w]: Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Nr 424, str. 60 – 71; ISSN: 1899-3192.

W przedstawionym artykule podjęłam dyskusję na temat zróżnicowanego prezentowania informacji dotyczących kosztów badawczo-rozwojowych w częściach narracyjnych raportów rocznych wybranych spółek biotechnologicznych ujętych w rankingu EU R&D Scoreboard 2014, które sporządzały swoje sprawozdania zgodnie z IFRS lub US GAAP. W badaniu zwróciłam uwagę na układy klasyfikacyjne kosztów badawczo-rozwojowych, opis czynników kształtujących te koszty oraz ujmowanie ich w rachunku zysków i strat. Artykuł składa się z trzech części. W pierwszej części scharakteryzowałam europejski sektor biotechnologiczny pod kątem wysokości ponoszonych kosztów badawczo-rozwojowych oraz intensywności działań w zakresie B+R. W drugiej części przedstawiłam kwestie regulacyjne związane z ujmowaniem kosztów prac badawczo-rozwojowych w sprawozdaniach finansowych zgodnie z IFRS i US GAAP. W trzeciej części ukazałam na podstawie analizy studiów przypadków, jak europejskie spółki biotechnologiczne prezentowały finansowe i niefinansowe informacje dotyczące kosztów badawczo-rozwojowych.

Kolejna moja praca należąca do omawianego obszaru badawczego dotyczyła determinant i jakości ujawnień dotyczących badań i rozwoju w raportach rocznych spółek biotechnologicznych. Jest to rozdział w międzynarodowej wieloautorskiej monografii opublikowanej przez wydawnictwo Gramma Livraria e Editora w Rio de Janeiro.

7. **Dyczkowska J., 2017, *Determinants and quality of R&D disclosures in annual reports of biotechnological companies*, [in:] Intellectual Property Rights and Management Accountability: A new perspective, Sichel L. R. (ed.), Gramma Livraria e Editora, Rio de Janeiro, pp. 75-92., ISBN: 978-85-5968-122-2.**

W opracowaniu dokonałam przeglądu zakresu ujawnień odnoszących się do spółek farmaceutycznych zawartych w rekomendacjach opracowanych przez FASB (2001). Następnie przeprowadziłam eksplorację raportów rocznych 65 europejskich spółek biotechnologicznych pod kątem poszukiwania informacji dotyczących kwestii badawczo-rozwojowych. Wykorzystując techniki *text miningu* opracowano mapę słów współwystępujących ze sobą w badanym tekście, co pozwoliło na określenie zakresów tematycznych narracji zawartej w raportach (Rys. 2).

Rys. 2. Mapa współwystępowania słów
Źródło: Opracowanie własne.

Wymogi dotyczące ujawnień zawarte w polskiej ustawie o rachunkowości oraz wyniki eksploracji tekstów raportów spółek europejskich posłużyły do opracowania indeksu ujawnień

badawczo-rozwojowych dla polskich spółek biotechnologicznych notowanych na GPW w Warszawie. Przy doborze podmiotów do badania kierowałam się dwoma kryteriami. Pierwszym był wybór spółek, które zostały założone na terytorium RP. Drugie kryterium stanowiło, że wyselekcjonowane podmioty należały do sektora produkcji zaawansowanych technologii lub sektora zaawansowanych technologii opartych na wiedzy, zgodnie ze statystyczną klasyfikacją działalności gospodarczej we Wspólnocie Europejskiej (NACE wersja 2) [Eurostat 2008]. W ten sposób wyselekcjonowałam próbę składającą się z 23 podmiotów stanowiących 68% populacji spółek biotechnologicznych notowanych na GPW w Warszawie.

Wyniki badań wskazały, że udział osób z wykształceniem medycznym oraz udział mężczyzn w zarządach polskich spółek biotechnologicznych był dodatnio skorelowany z jakością ujawnień w obszarze badawczo-rozwojowym. Podobne zależności występowały pomiędzy płynnością finansową oraz wskaźnikiem wyrażającym stosunek wartości rynkowej do wartości księgowej a jakością ujawnień w obszarze badawczo-rozwojowym. Ostatnią uwagą jest to, że wskaźnik zadłużenia był ujemnie skorelowany z indeksem ujawnień w obszarze badawczo-rozwojowym, co oznacza, że zadłużone spółki ujawniały mniej informacji o takim charakterze.

Postęp technologiczny i wzrost inwestycji w B+R – w szczególności w sektorze IT – spowodowały, że ujawnianie strategii oraz kwestii badawczo-rozwojowych zyskuje na znaczeniu i przyciąga coraz większą uwagę inwestorów. Zarządzający spółkami informatycznymi mogą mieć jednak wątpliwości, co do zasadności dobrowolnych ujawnień z powodu stosunkowo niskich barier wejścia na rynek IT oraz wysokiej konkurencji w tym sektorze. Te uwarunkowania mogą zniechęcać spółki do upubliczniania informacji wrażliwych, które mogłyby zaszkodzić ich pozycji rynkowej.

Przedostatni z artykułów przedstawionych w omawianym obszarze dotyczy dobrowolnych ujawnień strategii oraz kwestii badawczo-rozwojowych w raportach rocznych oraz na stronach internetowych 69 polskich spółek informatycznych. Jego celem było zbadanie, jakie czynniki wpływały na zakres ujawnień dokonywanych przez wskazane podmioty notowane na GPW w Warszawie.

8.	Dyczkowska J., 2017, <i>Drivers of strategy and R&D disclosures</i>, [in:] Global Challenges of Management Control and Reporting, PN UE we Wrocławiu, Nr 474, pp. 117-132; ISSN: 1899-3192.

Należy zwrócić uwagę, iż problem ujawniania strategii był omawiany w literaturze zarówno w kontekście jakości sprawozdawczości finansowej [Santema i Van de Rijt 2001; Santema i in. 2005; Ungerer 2013; Ungerer i Vorster 2015; Holt i in. 2015; Dyczkowska 2015, 2016] jak i zarządzania reputacją firmy [Whittington i Yakis-Douglas 2012]. Natomiast ujawnianie kwestii badawczo-rozwojowych, które są strategicznym obszarem działalności w sektorach wysokich technologii, nie zostało jeszcze dostatecznie zbadane w warunkach polskich w kontekście uwarunkowań i skutków ujawnień. Brakuje również spójnych przepisów i jasnych wytycznych dotyczących tego, co należy ujawniać w zakresie B+R. Polska ustawa o rachunkowości zgodnie z postanowieniami § 49 ust. 2 ust. 3 stanowi, że sprawozdanie z działalności powinno zawierać informacje o ważnych osiągnięciach w zakresie B+R, jednak nie określa jednoznacznie, jaka jest minimalna wymagana ilość informacji. W związku z tym zakres ujawnień w obszarze B+R zależy od decyzji kierownictwa, na które to decyzje wpływa szereg czynników wewnętrznych i zewnętrznych.

W artykule sformułowałam 7 hipotez badawczych. Badałam związki pomiędzy indeksem dobrowolnych ujawnień strategicznych i badawczo-rozwojowych a zmiennymi obejmującymi: wiek spółki, jej wielkość, rozproszenie akcjonariatu, wielkość zarządu, rentowność spółki, jej poziom zadłużenia oraz perspektywę wzrostu. Wyniki przeprowadzonych badań empirycznych z wykorzystaniem modelu regresji liniowej (OLS) potwierdziły, że poziom ujawnień był zależny od

wieku spółki, mierzonego jako okres, który upłynął od pierwszego notowania na giełdzie. Ponadto wykazałam, że spółki większe i te notowane na rynku podstawowym dostarczały więcej informacji na temat strategii oraz badań i rozwoju. Wyniki potwierdziły również, że podmioty o wyższej wartości rynkowej były bardziej skłonne do dzielenia się informacjami o strategii i działaniach badawczo-rozwojowych.

Celem ostatniego z artykułów zaprezentowanych w omawianym obszarze było zbadanie zakresu ujawnień narracyjnych dotyczących kwestii ochrony praw własności intelektualnej w raportach rocznych spółek biofarmaceutycznych. Należy podkreślić, że ujawnianie takich informacji może być istotne z punktu widzenia obecnych oraz potencjalnych inwestorów. Zgodnie z ramami konceptualnymi sporządzania i prezentacji sprawozdań finansowych, raporty finansowe są przeznaczone dla „użytkowników, którzy posiadają wystarczającą wiedzę na temat działań biznesowych i ekonomicznych oraz którzy starannie przeglądają i analizują informacje” [IASB, 2018a, QC32]. Ponadto w ramach konceptualnych wyróżnia się głównych użytkowników sprawozdań finansowych, do których należą obecni i potencjalni inwestorzy oraz inni dawcy kapitału, a także pozostałych użytkowników. Inwestorzy oczekują, że ujawnienia zawarte w sprawozdaniach finansowych będą istotne. Istotność informacji polega na tym, że jej pominięcie lub zniekształcenie może indywidualnie lub łącznie wpłynąć na decyzje ekonomiczne podejmowane przez użytkowników sprawozdania. Informacje na temat ochrony praw własności intelektualnej należą do ujawnień mogących mieć istotny wpływ na oceny i decyzje inwestorów w krótkim, średnim i długim okresie. Można przedstawić kilka argumentów przemawiających za tą tezą.

9.	Dyczkowska J., Sichel R.L., 2019, <i>Reporting on IPRs protection issues by biopharmaceutical companies</i>, International Journal of Intellectual Property Management (accepted paper, in press)
----	--

Po pierwsze, istnienie mechanizmu ochrony praw własności intelektualnej przyciąga potencjalnych inwestorów [Manap et al. 2016], ponieważ ochrona ta odgrywa istotną rolę w poprawie pozycji konkurencyjnej przedsiębiorstwa wysokich technologii oraz sprzyja szybszej komercjalizacji innowacyjnych produktów. Jeżeli przedsiębiorstwo dzięki ochronie praw własności intelektualnej posiada potencjał monopolistyczny, podnosi swoją rentowność poprzez rozszerzenie udziału w rynku oraz zwiększenie lojalności klientów względem nowatorskich produktów. Inną ważną kwestią jest to, że przedsiębiorstwo powinno dbać o kapitał powierzony przez inwestorów. Oczekuje się, że będzie ono w stanie zapewnić zwrot z ryzykownych inwestycji w badania podstawowe [Kyle i McGahan 2012]. Po drugie, właściwa ochrona praw własności intelektualnej zwiększa siłę przetargową przedsiębiorstwa we współpracy z partnerami i rozszerza korzyści w postaci stałych strumieni honorariów autorskich lub innych dochodów związanych z dzieleniem się wiedzą lub technologią. W rezultacie, przedsiębiorstwo wysokich technologii może osiągnąć wyższe wyniki finansowe – co jest pozytywnie odbierane przez inwestorów. Ponadto przejrzysty system ochrony praw własności intelektualnej, który umożliwia zbywalność produktów intelektualnych, prowadzi do specjalizacji przedsiębiorstw zaawansowanych technologicznie. Jest to szczególnie ważne dla sektora biofarmaceutycznego i powoduje, że spółki farmaceutyczne nie muszą same tworzyć wiedzy i innowacji, ale mogą nabywać komponenty lub uzyskiwać dostęp do platform technologicznych dostarczanych im przez specjalistów w dziedzinie biotechnologii. Dzięki temu tworzy się łańcuch wartości, w którym badania i rozwój można oddzielić od produkcji, a producenci zdobywają wiedzę i technologię od badaczy, podczas gdy naukowcy nie muszą się koncentrować na komercjalizacji swoich pomysłów [Nagy 2009]. Po trzecie, skuteczna ochrona praw własności intelektualnej może być wykorzystywana jako narzędzie oceniające przedsiębiorstwo pod względem jego atrakcyjności inwestycyjnej. Ponadto ujawnienie informacji

na temat ochrony praw własności intelektualnej może zmniejszyć asymetrię informacyjną między menedżerami a istniejącymi lub potencjalnymi właścicielami przedsiębiorstwa.

Wyniki przeprowadzonych badań wykazały, że ryzyko związane z ochroną praw własności intelektualnej i prawa wyłączne były najczęściej ujawnianymi obszarami w raportach rocznych spółek farmaceutycznych i biotechnologicznych. Z kolei liczba przyznawanych patentów była ujawniana przez 40% badanych przedsiębiorstw. Co trzeci podmiot przedstawiał w swoim raporcie rocznym informacje na temat strategii ochrony praw własności intelektualnej, ram regulacyjnych w obszarze badań i rozwoju oraz praw własności intelektualnej, polityki ograniczania ryzyka związanego z ochroną praw własności intelektualnej, a także naruszeń patentowych lub sporów patentowych, podczas gdy tylko 1/4 badanych jednostek ujawniała swój portfel patentów. W przypadku 37% badanych przedsiębiorstw standardy ujawniania informacji w zakresie ochrony praw własności były niedostateczne, w połowie badanych podmiotów zostały ocenione jako umiarkowanie zadowalające, a w pozostałych przedsiębiorstwach (ok. 14%) jako wysokie.

OBSZAR 3: Raportowanie o społecznej odpowiedzialności i sprawozdawczość zintegrowana

Znaczenie informacji niefinansowych w podejmowaniu decyzji strategicznych dostrzeżono już w latach 50. ubiegłego wieku, obserwując, że menedżerowie śledzili informacje dotyczące jakości produktów lub usług, wydajności procesów produkcyjnych czy zadowolenia klientów. Jednak waga przypisywana wspomnianym kwestiom nie odzwierciedlała ich faktycznego znaczenia dla ogólnej oceny dokonań jednostki [Eccles 1991]. Problemy z gromadzeniem, pomiarem oraz właściwą oceną informacji niefinansowych powodowały, że były one marginalizowane w ocenie wyników przedsiębiorstw.

Wielkim wyzwaniem dla przedsiębiorstw XXI w. stało się połączenie stabilności finansowej ze zrównoważonym rozwojem. Raportowanie o społecznej odpowiedzialności dotyczące ujawniania wyników organizacji w szerszym kontekście było odpowiedzią na oczekiwania różnych środowisk. Od przedsiębiorstw odpowiedzialnych społecznie zaczęto wymagać informowania o tym, w jaki sposób przyczyniają się one lub mają zamiar przyczynić się do zmiany warunków ekonomicznych, środowiskowych i społecznych na poziomie lokalnym, regionalnym lub globalnym [GRI 2006; GRI 2011; GRI 2013]. Rekomendowano, aby ujawnienia w zakresie zrównoważonego rozwoju odnosiły się do zasobów ekonomicznych, środowiskowych i społecznych w kontekście ich ograniczeń oraz wpływu na otoczenie.

Sprawozdawczość zintegrowana pojawiła się jako odpowiedź na krytyczną ocenę sprawozdań finansowych, które stały się zbyt obszerne i złożone w zakresie prezentacji wyników finansowych, natomiast w niewielkim stopniu odnosiły się do aspektów pozafinansowych [Villiers 2014, Dyczkowska 2015]. Kolejnym argumentem była odrębność raportów zrównoważonego rozwoju. Podjęto dyskusję, której efektem było dostrzeżenie konieczności przejrzystego i spójnego komunikowania dokonań o charakterze finansowym i niefinansowym w jednym całościowym raporcie. Podejście to wymagało nie tylko zintegrowanego zarządzania, ale zintegrowanego myślenia w kontekście strategii i modelu biznesowego, dzięki którym możliwe było kreowanie wartości w długim okresie [Hanks i Gardiner 2012]. Zwolennicy idei raportowania zintegrowanego wskazywali, że główną korzyścią tej koncepcji było przyciągnięcie inwestorów i zdobycie ich długookresowego zaufania wobec organizacji [Serafeim 2014, s. 2].

Głównym celem pierwszego opracowania w omawianym obszarze było nakreślenie idei raportowania zintegrowanego oraz złożoności procesu raportowania zintegrowanego, a w szczególności uwypuklenie kwestii problematycznych, które pojawiały się na etapie tworzenia standardów w odniesieniu do struktury raportu zintegrowanego. W artykule tym określiłam również nowe wyzwania dla spółek w zakresie sprawozdawczości zintegrowanej.

Opracowanie składa się z czterech części. W pierwszej przedstawiłam historię powstania projektu, który miał na celu opublikowanie spójnych ram raportowania zintegrowanego. Druga

część prezentowała cele, które są realizowane poprzez sprawozdawczość zgodną z Międzynarodowymi Ramami Raportowania Zintegrowanego (IIRF). W tym kontekście przedstawiłam kategorie kapitałów oraz opisałam jak model biznesowy i jego składowe przyczyniają się do kreowania wartości kapitałów. W ostatnim rozdziale przybliżyłam strukturę raportu zintegrowanego oraz wskazałam kwestie dyskusyjne, które pojawiały się na etapie konsultacyjnym przy tworzeniu standardów.

10.	Dyczkowska J., 2015, <i>Nowe wyzwania dla spółek w zakresie sprawozdawczości: Ujawnienia finansowe i pozafinansowe według Międzynarodowych Ram Raportowania Zintegrowanego</i>, [w]: Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, 2015, Nr 374, str. 30 – 41; ISSN: 1899-3192.
-----	---

W związku z aktualnością poruszanego w tym artykule tematu, pojawiło się wiele inicjatyw, mających na celu z jednej strony zachęcenie organizacji do stosowania Międzynarodowych Ram Raportowania Zintegrowanego [IR Business Network. Become a frontrunner, 2014], a z drugiej strony – wezwanie naukowców do podjęcia tej tematyki w swoich badaniach. Świadczą o tym chociażby wspólne granty przyznawane przez: Stowarzyszenie Biegłych Dyplomowanych Księgowych (ACCA), Międzynarodowe Stowarzyszenie Edukacji i Badań w Rachunkowości (IAAER) oraz Międzynarodową Radę Raportowania Zintegrowanego (IIRC).

Wśród interesujących wyzwań zidentyfikowano trzy obszary dotyczące: (1) rozpoznania potrzeb informacyjnych różnych grup użytkowników raportów zintegrowanych; (2) zbilansowania istotności, kompletności i zwięzłości raportów zintegrowanych, biorąc pod uwagę kwestie teoretyczne oraz praktyczne; (3) implementacji ram raportowania zintegrowanego w organizacjach różnego typu, podlegających jurysdykcji różnych krajów oraz funkcjonujących w odmiennych uwarunkowaniach [ACCA 2014]. Podsumowując, należy stwierdzić, że nowe wyzwania dla spółek w zakresie sprawozdawczości zintegrowanej są odpowiedzią na zmiany zachodzące w globalnej gospodarce, a jednocześnie implikują wiele pytań, na które odpowiedzi udzielone zostaną w najbliższych latach, gdy idea ta zostanie rozpropagowana i przyjęta przez współczesne organizacje.

Sprawozdawczość zintegrowana nie zrodziła się z potrzeby chwili. Z jednej strony jej obecny kształt jest odpowiedzią na rosnące od dłuższego czasu oczekiwania i postulaty wielu środowisk. Z drugiej strony zainteresowanie sprawozdawczością zintegrowaną zyskało na znaczeniu w kontekście globalnego kryzysu finansowego, pogłębiających się nierówności ekonomicznych, ocieplenia klimatu, uszczuplających się zasobów naturalnych, społecznej odpowiedzialności wobec różnych grup interesariuszy a także wobec potrzeby zwiększenia przejrzystości biznesowej świadczącej o jakości ładu korporacyjnego [Hanks i Gardiner 2012, Eccles i Krzus 2010, Higgins i in. 2014, Wild i Van Staden 2013, Abeysekera 2012, Eccles i Serafeim 2011].

Celem drugiego opracowania było odniesienie się do nadal wąskiego nurtu badań empirycznych dotyczących sprawozdawczości zintegrowanej oraz wskazanie przyszłych kierunków badawczych, a także określenie oczekiwanych korzyści dla adresatów raportów zintegrowanych. Przyjęte w tym artykule metody badawcze objęły przegląd literatury dotyczącej problematyki sprawozdawczości zintegrowanej oraz syntezę i wnioskowanie.

11.	Dyczkowska J., 2015, <i>Raportowanie zintegrowane – obecne i przyszłe kierunki badań oraz oczekiwane korzyści</i>, [w]: Sprawozdawczość i rewizja finansowa. Uwarunkowania ekonomiczne, społeczne i regulacyjne, Micherda B. (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków, s. 94-104, ISBN 978-83-7252-710-3.
-----	---

Szczególnie ciekawym obszarem badań w celu ustalenia korzyści oraz oczekiwań wobec sprawozdawczości zintegrowanej są doświadczenia organizacji, które jako pierwsze zmierzyły się z implementacją nowych standardów. Wyniki takich badań są istotne dla procesu instytucjonalizacji raportowania zintegrowanego [Higgins i in. 2014]. Przedsiębiorstwa, które wdrażają nowe koncepcje mogą przybierać dwie postawy: pasywną lub agresywną. Postawa pasywna polega na dostosowaniu się do wymagań bez kwestionowania nowych założeń. Postawa agresywna jest głosem krytycznym a zarazem konstruktywnym. Instytucjonalizacja sprawozdawczości zintegrowanej, która będzie postępować na świecie z uwagi na zaangażowanie wielu organizacji w ten proces, przyczyni się do tzw. izomorfizmu, który ma znaczenie dla przyjęcia nowych idei i wyjścia naprzeciw oczekiwaniom zróżnicowanych grup interesu, obejmujących grupy społeczne, ekonomiczne, zawodowe oraz przedsiębiorstwa. Izomorfizm ma doprowadzić do stosowania ujednoliconych praktyk, co ostatecznie doprowadzi do większej przejrzystości i legitymizacji działań [Deephause 1996].

Zainteresowanie, jakie budzi rozwój sprawozdawczości zintegrowanej, łączy się z wyznaczaniem przez naukowców nowych kierunków badawczych. Będą one dotyczyć czterech obszarów [Cheng i in. 2014], w tym:

- istotności informacji płynących z raportów zintegrowanych dla celów podejmowania decyzji inwestycyjnych;
- wpływu adaptacji raportowania zintegrowanego na koszt pozyskania kapitału przez spółki oraz na jakość raportów analitycznych;
- wyzwań oraz potencjalnych korzyści związanych ze wczesną implementacją sprawozdawczości zintegrowanej;
- zapewnienia wiarygodności raportów zintegrowanych.

W mojej opinii oczekiwane korzyści wystąpią w momencie, gdy większa liczba organizacji przystąpi do adaptacji nowych standardów raportowania zintegrowanego i weźmie udział w publicznej dyskusji na temat doświadczeń związanych ze zmianami w praktyce raportowania. Ważne jest również prowadzenie otwartego dialogu z inwestorami oraz instytucjami i podmiotami zainteresowanymi efektami sprawozdawczości zintegrowanej, w celu lepszego dopasowania się do ich wymagań oraz wypracowania wspólnego stanowiska wobec treści i kierunków rozwoju sprawozdawczości korporacyjnej.

Ostatni z przedstawionych w tym obszarze artykułów jest wynikiem mojej współpracy z naukowcami z Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie oraz Uniwersytetu Łódzkiego. W pracy tej dokonaliśmy oceny stopnia rozwoju koncepcji społecznej odpowiedzialności biznesu (CSR) w Polsce z instytucjonalnego punktu widzenia, wskazując na rolę podmiotów aktywnie zaangażowanych w promowanie tej idei.

12.	Dyczkowska J., Krasodomska J., Michalak J., 2016, <i>CSR in Poland: Institutional context, legal framework and voluntary initiatives</i>, Accounting and Management Information Systems, vol. 15, no. 2, pp. 206-254, ISSN: 1583-4387.
-----	---

Do podmiotów, które aktywnie wspierały koncepcję CSR w Polsce należały zaliczyć: organy nadzoru (Ministerstwo Finansów, Ministerstwo Gospodarki, GPW w Warszawie oraz Komitet Standardów Rachunkowości); organizacje pozarządowe (Forum Odpowiedzialnego Biznesu i CSRIInfo); media (Gazetę Prawną, Forbes, magazyn Manager i czasopismo "Polityka"); organizacje biznesowe (głównie filie przedsiębiorstw międzynarodowych i duże przedsiębiorstwa będące częściowo własnością państwa) a także duże firmy audytorskie (Deloitte, KPM i, PwC).

Nasze rozważania zostały przedstawione na tle zmian społeczno-polityczno-gospodarczych jakie miały miejsce w Polsce w ostatnich dekadach. Dokonaliśmy również przeglądu polskich

regulacji prawnych oraz standardów w zakresie rachunkowości, które stworzyły ramy prawne dla ujawnień w obszarze CSR. Mój indywidualny wkład w omawiany artykuł polegał na omówieniu inicjatyw Ministerstwa Gospodarki w zakresie promowania CSR w MŚP, działań Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości w zakresie wzmocnienia regionalnej konkurencyjności dzięki CSR w ramach Szwajcarsko-Polskiego Programu Współpracy, wyników badań przeprowadzonych CSRIInfo, a dotyczących rozpoznania modeli instytucjonalnych promowania koncepcji CSR na świecie. W artykule dokonałam również przeglądu rankingów i konkursów oceniających zaangażowanie polskich przedsiębiorstw w rozwój CSR. Przeanalizowałam wyniki rankingów w latach 2007-2015 oraz wskazałam kryteria, które podlegały ocenie. Dokonałam również wielowymiarowej analizy porównawczej wyników uzyskanych w rankingach uwzględniając kryteria oceny, reprezentowane przez spółki sektory oraz lata, w których przeprowadzono ranking.

Wyniki badań potwierdziły, że do 2015 r. polskie przedsiębiorstwa zmagają się z wieloma wyzwaniami związanymi z wdrażaniem CSR. Główne problemy wynikały z niezrozumienia tej koncepcji oraz niewiedzy w zakresie skutków wynikających z jej przyjęcia. Należy podkreślić, że ewolucja CSR w Polsce trwa, co wymaga podejmowania inicjatyw promujących tą ideę, skierowanych w szczególności do MŚP.

Nurt badawczy dotyczący sprawozdawczości niefinansowej spółek i komunikacji z interesariuszami jest przeze mnie kontynuowany. Obecnie przygotowałam 2 kolejne artykuły:

Dyczkowska J., *Zasada istotności w raportowaniu niefinansowym* (złożone do PN UE we Wrocławiu, przewidywany rok publikacji: 2019)

Dyczkowska J., Fijałkowska J., *Model of integrated reporting 'concept in practice' in the light of pragmatic constructivist paradigm. The content case studies of life science companies* (planowane jest złożenie go do czasopisma z Impact Factor, przewidywany rok publikacji: 2020)

NURT 3:

4.3.3. Controlling i sprawozdawczość wewnętrzna w przedsiębiorstwach i instytucjach funkcjonujących w Polsce

W ramach trzeciego nurtu badawczego – **Controlling i sprawozdawczość wewnętrzna w przedsiębiorstwach i instytucjach funkcjonujących w Polsce** – opublikowałam łącznie 22 artykuły, z czego przedstawiam 18 pozycji, które w najpełniejszy sposób podsumowują uzyskane efekty naukowo-badawcze. Mój dorobek naukowy w tym zakresie jest rezultatem prowadzonego długoletniego projektu zespołowego finansowanego z dotacji celowej dla młodych naukowców oraz ze środków na badania statutowe. W tym nurcie badawczym wyodrębniłam pięć obszarów tematycznych, które przedstawiam w tej części autoreferatu.

Chciałabym zwrócić uwagę, iż kontrola jest pojęciem pojawiającym się w różnych aspektach życia i dziedzinach nauki. C. Demartini (2014) wskazuje, że kontrola organizacyjna jest obecna w podejściach lub teoriach naukowych z obszaru ekonomii i finansów (teoria agencji, teoria kosztów transakcyjnych), socjologii (podejście funkcjonalne, ogólna teoria systemów, teoria czynników sytuacyjnych, teoria biurokracji) oraz psychologii i behawioryzmu. Rozumienie kontroli ewoluowało w czasie i nabrało szerszego znaczenia – ustrukturalizowanego systemu kontroli. W latach 40. XX w. wraz z decentralizacją zarządzania skoncentrowano się na funkcjonalnym aspekcie kontroli, który odnosił się nie tylko do sfery operacyjnej, lecz również do finansowej i organizacyjnej [Demartini 2014]. Było to spowodowane przesunięciem uprawnień decyzyjnych oraz zakresów odpowiedzialności na niższe szczeble hierarchii organizacyjnej. Stopniowo rosła też potrzeba rozwoju systemów kontroli zarządczej (SKZ) podyktowana coraz większą internacjonalizacją działań przedsiębiorstw oraz podnoszeniem sprawności i jakości procesów produkcyjnych. W związku z tym SKZ musiały uwzględniać nowe techniki zarządzania kosztami tj.

rachunek kosztów działań, rachunek cyklu życia produktów oraz nowe podejścia odnoszące się do pomiaru dokonań w zakresie kontroli jakości produkcji, gospodarki zapasami czy innowacyjności. Pomiar dokonań w latach 70. i 80. odbywał się jednak głównie w oparciu o miary finansowe, które były też podstawą krótkookresowej oceny menedżerów. Kolejnym krokiem było opracowanie podejścia, które uwzględniałoby niefinansowe aspekty oceny dokonań. W odpowiedzi pojawiły się koncepcje zrównoważonej karty wyników [Kaplan i Norton 1992], systemów zarządzania dokonaniami [Otley 2001; Ferreira i Otley 2009] oraz ich strategicznych odpowiedników [Amaratunga i Baldry 2002; Ittner i in. 2003; Gimbert i in. 2010].

Pierwszy obszar badań w projekcie zespołowym realizowanym wspólnie z T. Dyczkowskim dotyczył systemów kontroli zarządczej w małych i średnich przedsiębiorstwach działających w Polsce. Mój udział w artykułach we współautorstwie z T. Dyczkowskim szacuję na 50%.

OBSZAR 1: Systemy kontroli zarządczej w małych i średnich przedsiębiorstwach

W pierwszym artykule z omawianego obszaru dokonałam ze współautorem przeglądu rozwiązań z zakresu kontroli wewnętrznej w mikro, małych i średnich przedsiębiorstwach na podstawie informacji uzyskanych z 91 podmiotów z sektora MMŚP w Polsce. Przedmiotem obserwacji w przeprowadzonym badaniu był zakres instytucjonalizacji rozwiązań kontrolnych. Scharakteryzowałam też obszary zadaniowe kontroli wewnętrznej oraz sposoby przekazywania informacji dla potrzeb kontroli przez komórki niższych szczebli. Należy zwrócić uwagę, że potrzeba prowadzenia działań kontrolnych w mikro, małych i średnich przedsiębiorstwach wynikała z postępującej reorientacji bieżącej działalności tych podmiotów w kierunku świadomej realizacji założeń ujętych w formie strategii, planów i celów do realizacji [Kardasz 2004; Nowosielski 2006]. Konieczność wyjścia poza bieżące funkcjonowanie intensyfikowała się w miarę rozwoju i zwiększania skali działalności omawianych organizacji. Dlatego obserwacja podmiotów zaliczanych do kategorii mikro, małych i średnich przedsiębiorstw, w których wizja ich założycieli przekształcała się w zorganizowane działanie coraz większych zespołów ludzkich może najpełniej oddać sens kontroli wewnętrznej i znaczenie przepływu informacji zarządczych.

1.	Dyczkowska J., Dyczkowski T., 2012, <i>Internal control as a source of information on corporate performance. The empirical study on Polish micro, small and medium-sized companies</i>, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, Tom 68 (124), Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa; s. 45-62; ISSN: 1641-4381.
----	--

Prezentowane wyniki są częścią wieloletniego zespołowego projektu badawczego, który został zainicjowany w drugiej połowie 2010 r. Dla potrzeb artykułu przeanalizowano 91 z 225 zebranych zestawów danych (formularzy ankietowych) zawierających 7 charakterystyk badanych podmiotów, 16 otwartych pytań merytorycznych oraz 3 pytań służących weryfikacji zebranych informacji. W kontekście instytucjonalizacji rozwiązań kontrolnych w wyniku badań stwierdziliśmy ze współautorem, iż:

- w żadnym badanym mikroprzedsiębiorstwie nie istniał dział lub stanowisko, któremu przypisywano wyłączne zadania kontrolne;
- w małych i średnich przedsiębiorstwach istniała wyższa konkretyzacja działań kontrolnych.

Konkretyzacja działań kontrolnych w średnich przedsiębiorstwach przekładała się na prowadzone działania weryfikacyjne w zakresie monitorowania jakości produkcji, świadczonych usług oraz kształtowania się mierników efektywności, a także kontroli o charakterze formalno-prawnym. Natomiast w mikroprzedsiębiorstwach właściciele nadzorowali przede wszystkim bieżącą pracę podwładnych.

Przejawem dojrzałości rozwiązań kontrolnych w rozwijających się organizacjach było zapewnienie regularnego przepływu informacji zarządczych. Wyniki przeprowadzonych badań wskazały, że w co drugim średnim przedsiębiorstwie kadra kierownicza otrzymywała

systematyczne sprawozdania z podległych jej działów, co zapewniało jej dostęp do wiarygodnych informacji dla potrzeb procesu decyzyjnego. W jednostkach najmniejszych o sukcesie decydowała często bezpośrednia i nieformalna komunikacja ze współpracownikami lub przełożonymi.

Przedstawione w tym opracowaniu spostrzeżenia są tylko częścią wniosków płynących z realizacji zespołowego projektu badawczego. Należy bowiem podkreślić, że o sukcesie organizacji nie decyduje wyłącznie realizacja zadań kontrolnych, ale również jakość procesu planowania, skuteczność absorpcji wniosków kontrolnych ujętych w sprawozdawczości wewnętrznej przedsiębiorstwa, oraz umiejętność ich komunikowania otoczeniu. Obszary te były sukcesywnie badane i analizowane w dalszych artykułach zaprezentowanych w tym nurcie.

Drugi artykuł przedstawiony w tym obszarze ma charakter przeglądowy i porządkujący. Jego celem było uogólnienie wniosków dotyczących wpływu zróżnicowanych czynników na systemy rachunkowości (SRZ) i kontroli zarządczej (SKZ). Dlatego dokonałam ze współautorem analizy czterech determinant, których wpływy na omawiane systemy były najczęściej poddawane badaniom w literaturze przedmiotu. Determinanty te obejmowały rodzaj stosowanej strategii, kulturę narodową, niepewność otoczenia oraz zintegrowane systemy informacyjne.

2.	Dyczkowska J., 2015, <i>O czynnikach kształtujących systemy rachunkowości i kontroli zarządczej</i>, Krytyczny przegląd badań empirycznych, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, Tom 85 (141), Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa; s. 37-60; ISSN: 1641-4381.
----	--

Jako metodę badawczą w tym artykule zastosowaliśmy krytyczny przegląd opracowań z dziedziny rachunkowości zarządczej, w tym w szczególności wyników badań empirycznych prowadzonych we wskazanych obszarach i opublikowanych na łamach renomowanych czasopism naukowych. Dokonałmy także systematyki pojęć w odniesieniu do omawianych systemów oraz zdefiniowaliśmy czynniki brane pod uwagę w badaniach.

Analiza badań empirycznych w zakresie determinant wpływających na systemy rachunkowości i kontroli zarządczej pokazała, że ich wpływ był uwzględniany indywidualnie, a badania nad poszczególnymi czynnikami były dokonywane falowo w pewnych okresach. Dwie ostatnie dekady XX w. obejmowały badania dotyczące wpływu trzech czynników: strategii, niepewności otoczenia i kultury narodowej, podczas gdy pierwsza dekada XXI w. to badania odnoszące się do wpływu zintegrowanych systemów informacyjnych; kolejne lata dotyczą wpływu kryzysu. Brakuje jednak opracowań, w którym rozważany byłby model wieloczynnikowy złożony ze wszystkich przedstawionych w omawianym artykule zmiennych. Natomiast w niektórych badaniach przyjmowano dodatkowo zmienne kontrolne, tj. wielkość organizacji, strukturę organizacyjną, formę prawną przedsiębiorstwa, sektor działalności [Burns i Waterhouse 1975; Merchant 1981; Asel i in. 2011; Dropulić 2013]. Widocznym problemem mającym wpływ na interpretacje wyników i porównanie badań była wielokrotnie zmieniająca się w ostatnich dekadach koncepcja SKZ, o czym mówią w swoim artykule E. Strauss i Ch. Zecher (2013). Należy zwrócić uwagę, że diagnoza siły wpływu zróżnicowanych czynników na kształt systemów rachunkowości i kontroli zarządczej jest punktem wyjściowym do dalszej oceny SRZ i SKZ pod kątem ich użyteczności oraz skutków, jakie niosą dla przedsiębiorstwa. Rozumie się pod tymi pojęciami zakres i jakość dostarczanych informacji dla podejmowania decyzji zarządczych, lepszą organizację pracy i zadowolenie pracowników oraz szybszy przepływ informacji pomiędzy komórkami organizacyjnymi.

Świadomość strategiczna pracowników i ich aktywne uczestnictwo w implementacji strategii może przyczynić się do rozwinięcia pożądaných przez przedsiębiorstwo postaw wśród kadry

pracowniczej. Chenhall i Langfield-Smith (1998) zauważają, że pracownicy są bardziej otwarci na rozwijanie strategii zorientowanych na klienta, jeżeli posiadają uprawnienia, które pozwalają im samodzielnie kształtować działania zorientowane na klienta oraz jeżeli są zobligowani do samodzielnego kontrolowania tych działań. Orientacja na działania polega na tym, że pracownicy z jednej strony dostrzegają możliwości, które mogą usprawnić procesy i potrafią w innowacyjny sposób je udoskonalać, z drugiej strony są świadomi ograniczeń i w razie problemów potrafią je w sposób zrozumiały artykułować i przekazywać wyższemu szczeblom decyzyjnym. Na tym tle ciekawe wydaje się spostrzeżenie Steinera (1979), dotyczące tego, że największą porażką planowania organizacyjnego było to, że przez dłuższy czas przedsiębiorstwa nie dostrzegały potrzeby włączania w procesy planowania kadry niższego szczebla. Na tym tle opinia Kaplana i Nortona (2000) mówiąca o tym, że strategia powinna być odzwierciedlona w działaniu każdego pracownika była krokiem we właściwym kierunku.

Celem trzeciego z artykułów było wypełnienie luki w zakresie badań nad wpływem świadomości strategicznej pracowników na SKZ w mikro, małych i średnich przedsiębiorstwach (MMŚP). Aktualna wiedza na temat SKZ w polskich MMŚP nie daje jednoznacznej odpowiedzi na pytania czy orientacja strategiczna przedsiębiorstwa stymuluje rozwój systemów i narzędzi controllingu, czy może potrzeba ich rozwoju jest spowodowana brakiem informacji o charakterze operacyjnym, które są niezbędne do tego, aby przedsiębiorstwo funkcjonowało sprawnie i efektywnie. Przedstawiony artykuł wnosi znaczący wkład w zakresie identyfikacji czynnika dotąd nie uwzględnianego w badaniach empirycznych – świadomości strategicznej pracowników – a mogącego mieć istotny wpływ na rozwój SKZ, zwłaszcza w sektorze mikro, małych i średnich przedsiębiorstw.

3.	Dyczkowska J., Dyczkowski T., 2015, <i>An influence of strategic awareness on management control: Evidence from Polish micro, small and medium-sized enterprises</i>, Management Business Administration. Central Europe, vol.23, no. 1, pp. 3-31; ISSN: 2084-3356; e-ISSN: 2300-858X.
----	---

W toku badania sformułowałam trzy hipotezy, które poddano empirycznej walidacji:

H1: Im wyższa świadomość strategiczna pracowników, tym bardziej partycypacyjny będzie proces wyznaczania celów w MMŚP.

H2: Świadomość strategiczna pracowników wpływa na sposób, w jaki sprawowana jest kontrola zarządcza.

H3: Świadomość strategiczna pracowników w MMŚP wpływa na poziom instytucjonalnej formalizacji kontroli zarządczej.

Dane wykorzystane w badaniu zgromadzono w okresie od IX.2010 r. do I.2012 r. w ramach zespołowego projektu badawczego. W pierwszej z zaprezentowanych w tym obszarze publikacji bazowano na danych pochodzących z 91 jednostek. Po roku udało się rozszerzyć tę liczbę do 223 MMŚP, które stanowiły próbę badawczą w omawianym artykule.

Wyniki badań w oparciu o oszacowany model regresji liniowej (OLS) potwierdziły prawdziwość przyjętych hipotez. Okazało się, że inne czynniki będące zmiennymi kontrolnymi w tym badaniu tj. wielkość przedsiębiorstwa, jego status prawny lub zaangażowanie w operacje międzynarodowe również wpływały na SKZ. Należy jednak zauważyć, że brak świadomości strategicznej, a nawet brak strategii, nie może być uważany za czynnik dyskwalifikujący rozwój SKZ. Potwierdza to obserwację Inamdara (2012) sugerującą, że SKZ mogą być rozwijane również bez komunikacji strategicznej, ale są to raczej rzadkie przypadki. W badanej grupie przedsiębiorstw sytuacja ta dotyczyła zaledwie 6 podmiotów, w tym 2 startupów.

Kolejny artykuł porusza problem kontroli zarządczej w startupach. Badania w tym obszarze są ważne nie tylko z perspektywy mikroekonomicznej, ale także makroekonomicznej. Wynika to z faktu, że przetrwanie i wzrost startupów stymuluje innowacyjność i konkurencyjność gospodarek narodowych. W 2017 r. w Polsce działało prawie 3 tys. jednostek tego typu zajmujących się głównie tworzeniem oprogramowania [Beauchamp i in. 2017]. Przedsiębiorstwa te wpływały na tworzenie kapitału ludzkiego i intelektualnego, z którego czerpały także wiodące światowe firmy informatyczne, otwierając swoje biura w Polsce. Badając zasadność prowadzenia kontroli zarządczej w startupach, należy odpowiedzieć na pytanie czym owa kontrola być powinna. W literaturze anglojęzycznej funkcjonuje pojęcie systemu kontroli zarządczej (SKZ), który oprócz pomiaru i sterowania wynikami obejmuje również kontrolę zachowań ludzkich zgodnie z istniejącymi w organizacji normami i wartościami oraz motywowanie i rozwój pracowników [Ouchi 1979]. Powyższa definicja SKZ była wielokrotnie rewidowana i rozszerzana [Dyczkowska 2015]. W najważniejszych badaniach odnoszących się do systemów kontroli zarządczej w startupach [Davila i Foster 2007; Davila i in. 2015] stosuje się koncepcję rozwinętą przez Simonsa (1995) dotyczącą dźwigni kontroli. Składają się na nią: przekonania i interaktywny system kontroli, będące odzwierciedleniem kreatywnej i inspirującej siły, oraz ograniczenia i diagnostyczny system kontroli jako czynniki monitorujące.

Celem artykułu było zweryfikowanie tego, czy w polskich startupach kontrola zarządcza miała charakter proaktywny czy też reaktywny. W pierwszej sytuacji informacje dostarczane przez kontrolę zarządczą stymulują lub wspierają dynamiczny wzrost jednostki. W drugiej zaś zapotrzebowanie na informacje jest zgłaszane przez przełożonych, gdy pojawiają się lub spodziewane są problemy z zapewnieniem rentowności [Kluge i Kuźdowicz 2004].

4.	Dyczkowski T., Dyczkowska J., 2018, <i>Management control for start-up companies – fragmented efforts or a unified framework?</i>, [in:] Global Challenges of Management Control and Reporting, PN UE we Wrocławiu, Nr 515, pp. 76-92; ISSN: 1899-3192.
----	--

Aby zrealizować wyznaczony cel przeprowadziłam ze współautorem badanie w formie ankiety z elementami wywiadu na grupie 45 polskich startupów, które funkcjonowały na rynku nie dłużej niż 7 lat. Zwróciliśmy w nim uwagę na formalizację procesu budżetowania, obszary funkcjonalne objęte controllingiem i wykorzystywane metody kontrolne. Badanie zaprojektowaliśmy w ten sposób, aby pozwoliło na stwierdzenie czy korzyści płynące ze stosowania metodyki controllingu są dostrzegane nie tylko przez kadrę menedżerską, ale także przez pracowników polskich startupów (w tym służb finansowo-księgowych, działów technicznych oraz nietechnicznych).

Uczestniczące w badaniu organizacje odpowiadały na 20 półotwartych pytań (z 6 opcjami do wyboru i możliwością udzielenia innej odpowiedzi) oraz na 40 pytań otwartych połączonych z oceną badanej sytuacji z wykorzystaniem 5-stopniowej skali Likerta. Pytania zostały pogrupowane w pięć głównych grup tematycznych odnoszących się do: planowania, kontroli, raportowania, komunikacji i wsparcia IT. Ponadto sformułowano 6 pytań grupujących organizacje według: formy prawnej, sektora, wielkości, wieku, obszaru działania oraz zmian w organizacji. Zastosowanie mieszanej formy pytań (półotwartych, otwartych i zawierających ocenę punktową) pozwoliło na zastosowanie metod analizy ilościowej oraz eksploracji tekstu.

W artykule sformułowalam następujące pytania badawcze:

- W jakim stopniu metody i narzędzia controllingu wspierały planowanie i kontrolę w przedsiębiorstwach typu startup?
- Czy zakres ich stosowania zmieniał się z wiekiem jednostki?
- Jak zadania planistyczne i kontrolne były postrzegane przez pracowników?

Podsumowując wyniki badania, należy podkreślić, iż samo wyodrębnienie stanowiska kontrolnego) jest zbyt rygorystycznym kryterium uznania, iż w przedsiębiorstwie typu startup stosowana jest metodyka kontroli zarządczej. Przeprowadzone badanie pokazało, iż zakres wsparcia kadry zarządzającej startupów i ich pracowników przez metody i narzędzia należące do

instrumentarium kontroli zarządczej jest znacznie szerszy niż jej instytucjonalizacja. Z jednej strony tylko cztery z badanych podmiotów powierzyły zadania związane z kontrolą zarządczą wyspecjalizowanym pracownikom, z drugiej zaś metodyka kontroli zarządczej znalazła szerokie zastosowanie zwłaszcza w zakresie kontroli działalności i oceny dokonań organizacji. W ponad połowie jednostek wdrożono pomiar efektywności pracy, procesów produkcji i działalności usługowej, sterowanie wynikami i kosztami oraz monitoring jakości. Warto zauważyć przy tym, iż zarówno w perspektywie organizacyjnej jak i pracowniczej dostrzegliśmy korzyści ze stosowania analizowanych metod controllingu.

Zintegrowane systemy informatyczne, których przykładem jest system ERP stanowią układ nerwowy organizacji, w którym dane przypominają impulsy nerwowe [Ahmad i Cuenca 2013]. Jeżeli impulsy są błędne lub przekazywane niewłaściwie albo z opóźnieniem, wówczas odpowiedź z obszarów funkcjonalnych będzie niedokładna lub nieprawidłowa. W przypadku spółek sektora MŚP decyzja o implementacji zaawansowanych narzędzi wspomagania informatycznego powinna być dobrze przemyślana. Należy zrównoważyć realne zapotrzebowanie z potencjalnymi korzyściami.

Celem ostatniego z przedstawionych w tym obszarze artykułów było wskazanie czy i w jakim stopniu różne klasy systemów informatycznych wspierały budżetowanie i controlling funkcjonalny w sektorze MŚP. Realizacja tego celu była możliwa dzięki przeprowadzeniu ankiety wśród 129 polskich małych i średnich przedsiębiorstw.

5.	Dyczkowska J., Dyczkowski T., 2018, <i>IT support to management control in small and medium-sized enterprises</i>, [in:] Global Challenges of Management Control and Reporting, PN UE we Wrocławiu, Nr 515, pp. 13-25; ISSN: 1899-3192.
----	--

W artykule sformułowałam ze współautorem trzy pytania badawcze:

- W jakim zakresie MŚP korzystały z różnych klas systemów IT?
- Które obszary zadaniowe controllingu były wspierane lepiej dzięki technologii BI/ERP?
- Jakie czynniki decydowały o użyteczności IT w MŚP z perspektywy ich szerokiego grona użytkowników w przedsiębiorstwie?

Przeprowadzone pozwoliło na poczynienie kilku spostrzeżeń. Po pierwsze, małe i średnie przedsiębiorstwa intensywnie poszukiwały wsparcia technologii informatycznych, jako że w ostatnim roku w ponad jednej trzeciej z nich nastąpiły korzystne zmiany w tym zakresie. Po drugie, sektor MŚP sięgał w coraz większym stopniu po rozwiązania zaawansowane. Systemy BI i ERP były bowiem dostępne dla 18,6% badanych podmiotów. Jak pokazały nasze badania rozwiązania te pozwalały na osiągnięcie dostrzegalnych korzyści dla przedsiębiorstwa nie tylko w skali całej organizacji, ale i z punktu widzenia poszczególnych jej pracowników. Niemniej z racji małej wielkości niektórych z badanych podmiotów i ograniczonej skali ich działalności stopień informatyzacji działalności nie musiał być zawsze wysoki. Z 51 badanych MŚP, które zadeklarowały brak dostępu do zaawansowanych narzędzi informatycznych, jedynie siedem podmiotów uznało ten stan za negatywnie wpływający na działalność jednostki.

OBSZAR 2: Zarządzanie i planowanie partycypacyjne w controllingu

Chciałabym zwrócić uwagę, że omawiany obszar zarządzania i planowania partycypacyjnego w controllingu naturalnie przenika się z kolejnymi prezentowanymi obszarami dotyczącymi przepływów informacyjnych, raportowania wewnętrznego oraz systemów planowania w kontekście strategii wynagradzania pracowników, ponieważ wszystkie przedstawione w ostatnim

nurcie artykuły są wynikiem spójnej koncepcji i modelu controllingu opracowanego dla polskich przedsiębiorstw w ramach długoletniego projektu zespołowego.

Jednym z czynników przewagi konkurencyjnej przedsiębiorstw działających w gospodarce rynkowej jest kapitał ludzki [Mayo 2001; Armstrong 2008; Pennig i Traut 2009]. Z kolei zrozumienie relacji między celami przedsiębiorstwa, a dążeniami indywidualnymi oraz wynikami indywidualnymi i efektami całej jednostki jest podstawowym celem systemów zarządzania dokonaniami organizacji. W ten sposób strategie zarządzania zasobami ludzkimi i metody zarządzania dokonaniami znajdują wspólny obszar. Jest nim integracja strategii zarządzania kadrami w systemie planowania organizacji, co ma umożliwić realizację celów jednostki w sposób bardziej skuteczny i efektywny [Baird i Meshoulam 1988; Lengnick-Hall i Lengnick-Hall 1988; Wright i McMahan 1992; Wei 2006; Inyang 2010].

Należy podkreślić, iż motywacją do przygotowania pierwszego z artykułów prezentowanych w obszarze zarządzania i planowania partycypacyjnego były obserwowane zmiany społeczno-gospodarcze, które nastąpiły w ostatnich 10 latach w Polsce, po akcesji do Unii Europejskiej. Obok oczywistego i niekwestionowanego rozwoju gospodarczego kraju, stymulowanego przez wspomniane wydarzenie, widoczne były istotne zmiany na rynku pracy. Wciąż młoda – bo 15-letnia w chwili akcesji – polska gospodarka wolnorynkowa i tworzące ją przedsiębiorstwa musiały stawić czoła wyzwaniu swobodnego przepływu pracowników na wspólnym rynku europejskim. Polskie przedsiębiorstwa nie mogły i dalej nie mogą rywalizować z zachodnimi jednostkami gospodarczymi, jeżeli chodzi o warunki płacowe. Pod koniec 2012 r. średnie wynagrodzenia w Polsce były wciąż zgodnie z danymi OECD [OECD 2012] 3,48 razy niższe niż w Niemczech, 3,89 razy niższe niż w Wielkiej Brytanii i 6,15 razy niższe niż w należącej do Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG) Norwegii. Sytuacja ta przyczyniła się do fali migracji zarobkowych. Przywołane trzy kraje były głównymi kierunkami wyjazdowymi polskich pracowników w Unii Europejskiej i EOG, przyjmując odpowiednio 435, 612 i 46 tysięcy Polaków [GUS 2013]. Co więcej, małe i średnie przedsiębiorstwa, które tworzą 52,1% miejsc pracy w Polsce [GUS 2014], znalazły się w szczególnie trudnym położeniu w wojnie o talenty, rywalizując z międzynarodowymi korporacjami. Przywołane fakty sprawiają, iż badania pozafinansowych czynników wpływających na satysfakcję pracowników z wynagrodzeń są szczególnie istotne dla polskiego sektora MŚP.

6.	Dyczkowski T., Dyczkowska J., 2014, <i>Zarządzanie partycypacyjne a satysfakcja z pracy w małych i średnich przedsiębiorstwach</i>, Nauki o Zarządzaniu, Nr 2 (19), str. 9–32; ISSN: 2080-6000.

Przedstawiony artykuł badał relacje między stopniem włączenia pracowników mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw (MMŚP) w działania zarządcze a strategiami wynagradzania oraz satysfakcją pracowników z wynagrodzeń. W odróżnieniu do innych studiów analizujących skuteczność systemów wynagradzania z punktu widzenia menedżerów w opracowaniu przyjęto perspektywę pracowników. Empiryczna część artykułu przedstawia wnioski z analizy takich czynników, jak: świadomość strategiczna pracowników, ich zaangażowanie w wyznaczanie celów operacyjnych, jak również włączenie personelu w dyskusję na temat dokonań organizacji. W opracowaniu tym sformułowałam trzy hipotezy.

H1: Pracownicy włączeni w działania zarządcze preferują systemy wynagradzania opierające się na dokonaniach.

H2: Pracownicy włączeni w działania zarządcze są bardziej zadowoleni ze swoich wynagrodzeń.

H3: Mikro-, małe i średnie przedsiębiorstwa nie preferują partycypacyjnych form zarządzania, co czyni je mniej atrakcyjnymi pracodawcami w porównaniu z dużymi przedsiębiorstwami.

Hipotezy przetestowaliśmy ze współautorem z zastosowaniem analizy klasyfikacyjnej i korelacyjnej oraz testów nieparametrycznych na podstawie danych zebranych na przełomie lat 2013 i 2014 z 93 MMŚP oraz w odniesieniu do 86 dużych przedsiębiorstw. Wyniki badań autorskich wnoszą istotny wkład do dyskusji na temat strategii wynagradzania, wskazując, że

włączenie pracowników w procesy zarządzania nie tylko zwiększa ich motywację, ale również jest podstawowym warunkiem tworzenia systemów wynagrodzeń w oparciu o dokonania.

W kolejnym artykule zbadałam ze współautorem, w jaki sposób charakter planowania wpływał na przepływ informacji w ramach kontroli zarządczej w polskich przedsiębiorstwach. Istniało kilka powodów, które uzasadniały odwołanie się właśnie do Polski.

Po pierwsze, polska gospodarka po ponad półwieczu centralnego sterowania była obciążona „zniekształconymi strukturami, wszechobecnymi brakami, niewłaściwą alokacją zasobów, niewydajnymi przedsiębiorstwami i kontrolowanymi cenami” [Belka 2013]. Przejście na gospodarkę rynkową po tym okresie wymagało wdrożenia podejścia polegającego na uczeniu się poprzez działanie tzw. *"learning by doing"* [Roaf i in. 2014]. W tym samym czasie spuścizna gospodarki centralnie planowanej, głęboko zakorzeniona w polskich umysłach wciąż wywierała ukrytą presję na style zarządzania organizacjami. Po drugie, dostrzegliśmy lukę empiryczną odnoszącą się do badań w zakresie planowania partycypacyjnego w polskich przedsiębiorstwach. Po trzecie, stwierdziliśmy, że charakterystyka polskich uwarunkowań może być interesująca dla innych krajów Europy Środkowej i Wschodniej, gdzie planowanie partycypacyjne i jego wpływ na przepływ informacji zarządczych nie zostały dobrze rozpoznane na poziomie międzynarodowym. Chociaż obecnie obserwuje się heterogeniczność pomiędzy krajami Europy Środkowej i Wschodniej wynikającą z poziomu transformacji i jej skutków, Czechy, Polska, Słowenia, Słowacja, Węgry i kraje nadbałtyckie muszą dokonać zmian w kierunku społeczeństwa obywatelskiego we własnym zakresie w oparciu o wymianę informacji, przejrzystość, konsultacje i udział społeczności w podejmowaniu decyzji gospodarczych [Hunter i Ryan 2014; Rozmahel i in. 2013].

7.	Dyczkowski T., Dyczkowska J., 2016, <i>Participative planning and information flow within management control</i>, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, Tom 88 (144), Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa, pp. 9-35; ISSN: 1641-4381.

W niniejszym artykule zbadałam ze współautorem relacje pomiędzy dwoma podejściami do planowania – partycypacyjnym i odgórnym – a przepływami informacji zarządczych w przedsiębiorstwach w ramach controllingu. Badania te uzupełniają dotychczasowe rozważania teoretyczne oraz wyniki empiryczne prezentowane w literaturze o sprzężenie kontroli i informacji zarządczej z planowaniem partycypacyjnym w ujęciu zarówno operacyjnym jak i strategicznym. Wyniki zaprezentowane przez nas w artykule odnosiły się do dwóch badań prowadzonych w okresach: od IX.2010 r. do I.2012 r. oraz od IX.2013 r. do I.2014 r. W pierwszym okresie zebraliśmy dane dotyczące 397 przedsiębiorstw, a w drugim okresie dane dotyczące 179 podmiotów. Sformułowałam też dwie hipotezy łączące planowanie partycypacyjne z przepływami informacyjnymi inicjowanymi odgórnie i oddolnie. W artykule zastosowaliśmy podejście ilościowe, w tym analizę korelacji rang oraz aglomerację metodą Warda, które pozwoliły na analizy porównawcze nie tylko w odniesieniu do różnych podgrup organizacji ujętych w obu próbach badawczych, ale także na porównania w czasie. Uzyskane wyniki potwierdziły pozytywny wpływ planowania partycypacyjnego na przepływy informacji zarządczych, zarówno tych inicjowanych odgórnie, jak i oddolnie. Należy zwrócić uwagę, iż w szczególności istnienie planowania partycypacyjnego ma duże znaczenie, gdyż pozwala ograniczyć asymetrię informacyjną pomiędzy naczelnym kierownictwem a pracownikami poszczególnych komórek funkcjonalnych.

Ostatni z omawianych w tym obszarze artykułów nawiązuje do stylów przywództwa. Na podstawie sposobu, w jaki liderzy wyznaczają kierunki rozwoju organizacji, opracowują i realizują

jej plany lub współdziałają ze swoimi podwładnymi, nawiązałam wraz ze współautorem do dwóch przeciwstawnych stylów przywództwa: autokratycznego i demokratycznego.

Należy podkreślić, iż liderzy autokratyczni podejmują ważne decyzje samodzielnie, podczas gdy przywódcy demokratyczni szukają porozumienia z otoczeniem, dlatego konsultują decyzje z podwładnymi [Cellar i in. 2001; Maloś 2012]. Autokratyczni liderzy ustanawiają surowe zasady, kontrolują procesy zachodzące w organizacji i pozostają w formalnych relacjach z podwładnymi, podczas gdy demokratyczni przywódcy udzielają wskazówek pracownikom, umożliwiają im najlepsze wykorzystanie swoich kompetencji i talentów, a także priorytetowo traktują społeczne aspekty pracy zespołowej [Maloś 2012]. Autokratyczny styl przywództwa nie wpaja mentalności uczenia się, która jest kluczowa dla stymulowania proaktywnych postaw wśród pracowników [Sauer 2011]. Brak konsultacji z podwładnymi może spowodować utratę szans lub niedoszacowanie ryzyka. Z kolei demokratyczni liderzy angażują pracowników w dyskusję na temat perspektyw biznesowych i konsultują pojawiające się lub przewidywane problemy. W związku z tym pracownicy czują się zaangażowani w swoją pracę i chętni do kreatywnych działań. Niemniej autokratyczne kierownictwo nie powinno być pokazywane tylko w złym świetle. Autokratyczni liderzy udzielają podwładnym jasnych i krótkich instrukcji, co i jak mają robić. Pomaga to w sprawnym wykonywaniu zadań, rozwiązywaniu zidentyfikowanych problemów i osiąganiu celów lub dotrzymywaniu terminów, w szczególności gdy czas jest czynnikiem krytycznym [Sauer 2011, Cunningham i in. 2015].

8.	Dyczkowska J., Dyczkowski T., 2018, <i>Democratic or autocratic leadership style? Participative management and its links to rewarding strategies and job satisfaction in SMEs</i>, Athens Journal of Business and Economics, vol. 4, no. 2, pp. 193-217, e-ISSN: 2241-794X.

Przedstawione opracowanie poszerza dyskusję rozpoczętą we wcześniejszym artykule dotyczącym zarządzania partycypacyjnego o kontekst dotyczący stylów przywództwa. Wyniki badań pozwalają na wyciągnięcie trzech głównych wniosków: (1) Istnieje ogólne uznanie dla demokratycznego stylu przywództwa w polskich MŚP, (2) Na styl przywództwa ma wpływ kultura biurokratyczna (3) W sektorze MŚP zauważalny jest brak umiejętności przywódczych.

Uznanie dla demokratycznego przywództwa w badanych podmiotach znalazło swoje odzwierciedlenie w wysokich ocenach zadowolenia pracowników, w sytuacji gdy byli oni zaangażowani w formułowanie planów lub informowani o ich treści. Takie sytuacje miały jednak miejsce głównie dużych przedsiębiorstwach i jedynie w 28,0% MŚP. Ogarcă i in. (2016) stwierdzili, że gospodarka wolnorynkowa i integracja z Unią Europejską spowodowała, że liderzy firm w krajach byłego bloku wschodniego wykazywali tendencję do zmiany swoich stylów zarządzania na bardziej demokratyczne, jednak zmiany te były najwcześniej obserwowane w dużych przedsiębiorstwach, które musiały otworzyć się na obce kultury organizacyjne.

Kolejną obserwacją było wykrycie dziedzictwa socjalistycznej biurokracji w środowisku pracy, przejawiającej się w pensjach zależnych od pozycji lub czasu zatrudnienia, a niezwiązanych z efektami pracy. Aż 43,0% polskich MŚP nie korzystało z możliwości przyznawania wynagrodzeń bezpośrednio zależnych od uzyskanych wyników oraz premii indywidualnych lub zależnych od wyników przedsiębiorstwa. W tym sensie należy wspomnieć, że kultura biurokratyczna ma negatywny wpływ na przywództwo. Ponadto, jak zaobserwowano w przypadku Rumunii [Mina 2012], połączenie autokratycznego stylu przywództwa i biurokratycznych kultur organizacyjnych, charakterystycznych dla krajów postsocjalistycznych zwiększyło dystans między kierownictwem a pracownikami, zwłaszcza jeśli pracownicy nie mieli swoich silnych przedstawicieli w relacjach z kierownictwem. Pod tym względem dziedzictwo socjalizmu w Polsce, wraz z jego biurokracją, eliminującą udział pracowników z procesu decyzyjnego, może nadal stanowić istotny czynnik, który powinien być brany pod uwagę przy interpretacji wyników badań.

Przeprowadzone badanie wskazywało na braki w zakresie umiejętności przywódczych w wielu polskich MŚP. Pracownicy z co czwartego badanego przedsiębiorstwa informowali, że nie byli instruowani przez menedżerów o celach i zadaniach, które należy wypełnić. Co ciekawe, nie byli oni

zaniepokojeni deficytem tych informacji, ponieważ nie oczekiwali niczego pozytywnego od menedżerów oceniających ich pracę.

OBSZAR 3: Przepływy informacyjne i raportowanie wewnętrzne w controllingu

Raportowanie o dokonaniach odgrywa istotną rolę w poprawie efektywności ekonomicznej i operacyjnej przedsiębiorstwa. W tym zakresie poniższe opracowanie koncentruje się na badaniu przepływów informacji pomiędzy pracownikami i menedżerami w polskich przedsiębiorstwach – w ujęciu oddolnym i odgórnym. Przedstawiony artykuł jest jednym z pierwszych opracowań, które dotyczyło przepływów informacyjnych i raportowania wewnętrznego, przygotowanych w ramach wieloletniego zespołowego projektu badawczego. Wraz ze współautorem badaniu poddałam 142 polskich przedsiębiorstw o następującej strukturze wielkości: duże (52), średnie (32), małe (32) i mikro (26).

9.	Dyczkowska J., Dyczkowski T., 2012, <i>Performance reporting and corporate knowledge generation process. Results of the empirical research on Polish enterprises</i> [w:] "Knowledge for Market Use 2012. Significance of knowledge at the current phase of economic cycle. Proceedings, Slavíčková P. (eds.), Societas Scientiarum Olomucensis II; Olomouc, pp. 53-60; ISBN: 978-80-87533-04-8.
----	---

Pierwsza część artykułu identyfikuje, jakie informacje związane z dokonaniem oraz w jakiej formie były przekazywane przez poszczególnych pracowników lub działy do osób zarządzających przedsiębiorstwem. Zbadaliśmy również czy pracownicy otrzymywali informacje zwrotne o wynikach działań kontrolnych i zalecenia, które mogły pomóc im w racjonalizacji procesów biznesowych. Wyniki badań wykazały istotne różnice w zakresie kontroli, raportowania i praktyk komunikacji wewnętrznej w polskich przedsiębiorstwach, biorąc pod uwagę ich wielkość oraz obszar działalności. Artykuł ten został opublikowany w materiałach pokonferencyjnych "Knowledge for Market Use 2012 – Significance of knowledge at the current phase of economic cycle – Proceedings" a jego wersja pełno-tekstowa jest dostępna w bazie Web of Science.

Drugi artykuł miał na celu zbadanie, w jaki sposób metody ustalania i przekazywania celów organizacyjnych wpływały na skuteczność komunikacji między menedżerami a pracownikami polskich przedsiębiorstw. Ważną kwestią w tym kontekście była świadomość strategiczna i partycypacyjne ustalanie celów [Westley 1990; Purser, Cabana 1997; Fiegenger 2005; Elbanna 2008].

10.	Dyczkowski T., Dyczkowska J., 2014, <i>Wpływ metod planowania na skuteczność przepływu informacji w polskich przedsiębiorstwach</i>, <i>Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia</i>, No. 66, s. 27-41; ISSN: 1733-2842.
-----	--

Rezultaty zaprezentowane w opracowaniu bazują na badaniu obejmującym 397 przedsiębiorstw działających w Polsce. Odnosząc się do struktury badanych organizacji, można zauważyć, iż największą reprezentację miały przedsiębiorstwa duże (174), natomiast sektor MMŚP objął 93 organizacje małe, 68 średnich i 62 mikroprzedsiębiorstwa.

W artykule sformułowałam dwie hipotezy, które wiążą sformalizowane, partycypacyjne planowanie z przepływami informacyjnymi typu „dół–góra” i „góra–dół”. Systemy planowania zostały scharakteryzowane poprzez: świadomość strategiczną i sposób formułowania celów,

natomiast przepływy informacji opisano, biorąc pod uwagę: raportowanie wyników, zakres działań kontrolnych, raportowanie pokontrolne i omawianie wyników wspólnie z kadrą kierowniczą.

Oszacowane dwa modele regresji potwierdziły, po pierwsze, statystycznie istotne i pozytywne związki między planowaniem angażującym pracowników a jakością komunikacji wewnętrznej w organizacji. Potwierdza to obserwacje Wilkinsona (1998) o znaczeniu pionowych przepływów informacji dla funkcjonowania organizacji oraz opinie, że informacje o uzyskiwanych wynikach nie mogą być zarezerwowane wyłącznie dla kadry kierowniczej, jako że stymulują procesy doskonalenia organizacji [Payne i Hauty 1955; Päril 2012]. Po drugie, szczególnie istotna wydaje się umiarkowanie wysoka korelacja między planowaniem partycypacyjnym a przepływem informacji pokontrolnych. Pokazuje ona, że przedsiębiorstwa, które informują pracowników o planach strategicznych i włączają ich w proces wytyczania celów są bardziej skłonne przekazywać informacje pokontrolne. Obserwacja ta jest zgodna ze stwierdzeniem, że wiedza organizacyjna rodzi się z komunikacji, a komórki organizacyjne nie powinny jedynie dostarczać informacji zarządczych, ale także je otrzymywać [Flanagin i Bator 2011].

Podsumowując, można potwierdzić istnienie związku metod planowania stosowanych przez polskie przedsiębiorstwa z efektywnością komunikacji wertykalnej. Artykuł prezentuje oryginalną metodykę badawczą, analizuje omawianą tematykę z perspektywy pracowników, a nie – jak to zazwyczaj bywa – menedżerów.

Systemy informatyczne zarządzania (SIZ) integrują dane z różnych obszarów funkcjonalnych przedsiębiorstwa oraz spajają rachunkowość finansową z rachunkami decyzyjnymi. Dlatego są one wsparciem dla służb finansowo-księgowych. Jednak badania pokazują, że nie zawsze przyczyniają się one do podejmowania trafniejszych decyzji, a wiele jednostek nie potrafi w pełni spożytkować ich potencjału analitycznego [Granlund 2011]. W tym kontekście celem kolejnego artykułu była weryfikacja pozytywnego wpływu SIZ na skuteczność przepływu informacji zarządczych w polskich przedsiębiorstwach. Podjęcie tego tematu wynikało z dostrzeżonej luki badawczej dotyczącej określenia relacji między rodzajami stosowanych narzędzi informatycznych w polskich jednostkach gospodarczych, a skutecznością przepływu informacji kontrolnych i pokontrolnych. Brak analiz mógł wynikać z interdyscyplinarności problemu. Z jednej strony dotyczył on bowiem zagadnień z zakresu rachunkowości, z drugiej zaś tych dotyczących informatyki. Zatem weryfikacja w jakim zakresie przedsiębiorstwa – świadomie i celowo – wykorzystywały oferowane im narzędzia informatyczne oraz jak oceniały ich użyteczność stanowi próbę ujednolicenia optyki i metodyki badawczej z obu wskazanych dziedzin.

11.	Dyczkowski T., Dyczkowska J., 2014, <i>Wpływ technologii informatycznych na funkcjonowanie systemów sprawozdawczości zarządczej w polskich przedsiębiorstwach</i> [w:] Rachunkowość a controlling, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Nr 344, str. 109-121; ISSN: 1899-3192.
-----	---

Materiał empiryczny do badań został zgromadzony w latach 2013-2014. Badanie objęło 179 przedsiębiorstw w Polsce, w tym: 64 jednostki małe, 29 średnich i 86 dużych. W celu zbadania zależności między wykorzystaniem narzędzi informatycznych a skutecznością przepływów informacyjnych typu 'dół-góra' (strumień informacji kontrolnych) oraz 'góra-dół' (strumień informacji pokontrolnych) wraz ze współautorem sformułowałam trzy hipotezy badawcze.

H1: Zastosowanie bardziej zaawansowanych technologii informatycznych poprawia przepływ informacji kontrolnych w przedsiębiorstwie.

H2: Zastosowanie bardziej zaawansowanych technologii informatycznych poprawia przepływ informacji pokontrolnych w przedsiębiorstwie.

H3: Wyższa ocena użyteczności narzędzi informatycznych implikuje wzrost przydatności informacji zarządczych.

Zgromadzone wyniki potwierdziły, że zastosowanie zaawansowanych technologii informatycznych poprawiało przepływy informacji kontrolnych w przedsiębiorstwie, a zatem menedżerowie uzyskiwali informacje w większym stopniu usystematyzowane, obejmujące więcej obszarów, a także prezentowane z wykorzystaniem: mierników finansowych i niefinansowych, analiz wykonania oraz standardowych lub modyfikowalnych raportów wewnętrznych. Co więcej, beneficjentami nowoczesnych technologii byli również pracownicy organizacji, którzy mogli liczyć na bardziej kompleksowe i regularne informacje pokontrolne. Dostrzegliśmy, że użyteczność informacji zarządczych wzrastała wraz ze wzrostem oceny przydatności systemów informatycznych. Wyraźną zależność zaobserwowaliśmy w każdym z badanych aspektów przepływów wewnątrz-organizacyjnych. Oznacza to, że nie tylko sam rodzaj systemu informatycznego, ale przede wszystkim umiejętność jego wykorzystania przez użytkowników determinowały jakość wsparcia informacyjnego dla procesów podejmowania decyzji.

Skuteczność przepływu informacji wewnętrznych w przedsiębiorstwach zależy od wielu czynników, w tym od tych związanych z udziałem pracowników w procesach planowania. Celem kolejnego omawianego opracowania było znalezienie odpowiedzi na następujące pytania:

- W jaki sposób wielkość organizacji, obszar jej działalności lub poziom umiędzynarodowienia determinowały przepływ strategicznych informacji zarządczych?
- W jaki sposób wielkość organizacji, obszar jej działalności lub poziom umiędzynarodowienia wpływały na przepływ operacyjnych informacji zarządczych?
- W jaki sposób styl komunikacji wpływał na przepływy informacji pokontrolnych lub tych dotyczących dokonań na niższe poziomy struktury organizacyjnej?
- W jaki sposób zaangażowanie pracowników w procesy planowania operacyjnego wpływało na regularność i zakres zarządczych raportów kontrolnych?

12.	Dyczkowski T., Dyczkowska J., 2015, <i>Examining management information flows in business organizations</i>, International Journal of Contemporary Management, vol. 14, no. 4, pp. 45-74, ISSN: 1643-549.
-----	--

Pierwsze dwa pytania badawcze analizowane w artykule dotyczyły tego czy zarządcze informacje strategiczne lub operacyjne różniły się w zależności od rozmiaru organizacji, obszaru jej działalności lub poziomu umiędzynarodowienia. W tym kontekście wraz ze współautorem stwierdziliśmy, że planowanie strategiczne i komunikacja, a także planowanie operacyjne, były najbardziej rozwinięte w dużych firmach, w których zaangażowany był kapitał zagraniczny, i które działały w sektorze produkcji, finansów i ubezpieczeń. Informacje pokontrolne uzyskiwano najczęściej, gdy strategia była komunikowana pracownikom. Jeżeli działania biznesowe były planowane w sposób doraźny, pracownicy otrzymywali albo informacje o wykrytych problemach i błędach, albo brak jakichkolwiek informacji, bez możliwości omawiania kwestii związanych z wydajnością podczas spotkań zarządu. Ponadto stwierdziliśmy, że regularne przekazywanie informacji kontrolnych było zapewniane, gdy pracownicy uczestniczyli w ustalaniu celów oraz wówczas, gdy planowanie było prowadzone w formie odgórnej.

Dane i wyniki przedstawione w artykule oparte były na badaniu przeprowadzonym w latach 2013-2014. Część empiryczna obejmowała analizę tego samego zbioru danych, co w artykule dotyczącym wpływu technologii informatycznych na funkcjonowanie systemów sprawozdawczości zarządczej w polskich przedsiębiorstwach. Zastosowana w badaniu metodologia pozwalała na przeprowadzenie analizy odpowiedzi na pytania otwarte zawarte w formularzach ankietowych.

Podsumowując, artykuł zawierał trzy nowatorskie elementy. Po pierwsze, rozszerzył dyskusję na temat relacji między planowaniem strategicznym a systemami kontroli zarządczej, wprowadzając pojęcie "świadomości strategicznej", które okazało się znaczące w odniesieniu do poszczególnych strumieni informacji zarządczych. Po drugie, przedstawił odwróconą perspektywę poznawczą, przyjmującą punkt widzenia nie menedżerów lub controllerów, lecz pracowników z dolnych szczebli hierarchii organizacyjnej. Po trzecie, połączył wyniki eksploracji tekstów z analizami ilościowymi, co pomogło w zrozumieniu złożonych relacji pomiędzy przepływem informacji zarządczych a planowaniem.

Nowoczesne narzędzia raportowania menedżerskiego dostępne w systemach Business Intelligence (BI) zapewniają istnienie spójnego systemu informacji zarządczej, który charakteryzuje się rzetelnością danych dostarczanych w czasie rzeczywistym, wysoką skalowalnością, szerokimi możliwościami analitycznymi oraz pełną scentralizowaną kontrolą dostępu, a także zapewnieniem bezpieczeństwa przechowywania danych. Automatyzacja procesu raportowania wewnętrznego implikuje nieodwracalne zmiany w postrzeganiu roli współczesnego controllera.

13.	Dyczkowska J., 2015, <i>Nowoczesne narzędzia raportowania menedżerskiego w kontekście roli współczesnych controllerów</i>, [w:] Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Nr 398, str. 121-133, ISSN: 1899-3192.

Celem kolejnego opracowania było ukazanie potencjału zaawansowanych rozwiązań informatycznych w zakresie raportowania zarządczego oraz zwrócenie uwagi na implikacje związane z ich zastosowaniem dla controllerów. W tym kontekście w artykule opisałam czynniki warunkujące potrzebę rozwoju zaawansowanych narzędzi raportowania, sformułowałam oczekiwania kadry menedżerskiej wobec systemów BI, dokonałam klasyfikacji raportów generowanych przez systemy BI oraz przedstawiłam dostępne na rynku rozwiązania BI w zakresie raportowania zarządczego, a także nakreśliłam jak na tym tle kształtuje się rola współczesnych controllerów.

Obecni controllerzy postrzegani są jako analitycy biznesowi, od których wymaga się umiejętności interpretacji zagregowanych informacji oraz zrozumienia powiązań i zależności ukrytych w hurtowniach danych. Należy podkreślić, że to nie gromadzenie i przetwarzanie informacji daje przewagę konkurencyjną, ale sposób w jaki przedsiębiorstwo robi użytek z posiadanych informacji. Interpretacja, wyciąganie wniosków, przygotowanie rekomendacji dla zarządzających jest podstawowym zadaniem controllera, wymagającym zdolności analitycznych, umiejętności łączenia faktów oraz poszukiwania przyczyn problemów.

Raportowanie wewnętrzne jest efektem sprawnie funkcjonującej komunikacji, która polega na cyrkulacji informacji pomiędzy pracownikami na tym samym lub na różnych szczeblach hierarchii organizacyjnej. Sprawozdawczość wewnętrzna obejmuje wszelkie czynności związane z raportowaniem finansowych lub niefinansowych dokonań kierownictwu z wykorzystaniem danych retrospektywnych, bieżących lub prospektywnych, co ma sprzyjać procesowi podejmowania decyzji o charakterze operacyjnym, taktycznym czy też strategicznym.

14.	Dyczkowska J., 2017, <i>Raportowanie wewnętrzne</i>, [w:] Rachunek kosztów. Rachunkowość zarządcza. Controlling. Przeszłość - teraźniejszość - przyszłość, Nowak E. (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, s. 107-119, ISBN: 978-83-7695-639-8.

Istnieje wiele prób zdefiniowania pojęcia raportowania wewnętrznego. Szersza definicja mówi, że system sprawozdawczości wewnętrznej to mechanizm, którego celem jest monitorowanie urzeczywistniania misji organizacji zdefiniowanej poprzez istnienie formalnych planów określających pożądaną strukturę organizacyjną, zawierających cele organizacyjne oraz krytyczne zmienne dla osiągnięcia sukcesu [Bhattacharyya 1971]. Rostek i Witek [2010] twierdzą, że raportowanie to proces, który inicjuje analizę i ocenę działalności organizacji oraz jest podstawą do wyznaczania celów. Ponadto raportowanie stanowi punkt odniesienia dla weryfikacji, modyfikacji i doskonalenia wewnętrznych systemów zarządzania, a przez to może stać się czynnikiem wdrażania zmian i zarządzania nimi w organizacji. Takie podejście przypisuje raportowaniu wewnętrznemu charakter dynamiczny, gdyż w tym ujęciu sprawozdawczość to nie tylko proces, ale też bodziec, który ma wywołać konkretne efekty w sferze doskonalenia zarządzania jednostką gospodarczą. Oprócz zaprezentowanych poglądów istnieją też odmienne podejścia, mówiące o tym, że raportowanie to proces wyboru danych i ich prezentacja użytkownikowi [Nycz 2007]. Tego typu podejście nie analizuje celów, jakim służy raportowanie wewnątrz, lecz skupia się na technicznym aspekcie pozyskiwania informacji i ich przetwarzania.

Celem omawianego opracowania było zwrócenie uwagi na ogólne kierunki rozwoju sprawozdawczości, a w szczególności na widoczną w ostatniej dekadzie ewolucję raportowania wewnętrznego i związaną z tym zmieniającą się rolę controllerów. W rozdziale podjęłam również próbę zidentyfikowania czynników, które wpływają na rodzaj, charakter i format tworzonych raportów wewnętrznych.

OBSZAR 4: Systemy planowania a strategie wynagradzania pracowników

Przedstawiony w tym obszarze artykuł dotyczy integracji planowania organizacyjnego ze strategiami wynagradzania pracowników. Jest on oparty na danych pochodzących z wieloletniego zespołowego projektu badawczego. Poniższe opracowanie analizuje zależności pomiędzy sposobami, w jakie przedsiębiorstwa określały swoje cele a systemami wynagradzania, które stosowały. W szczególności wraz ze współautorem przeanalizowaliśmy zakres integracji celów korporacyjnych w systemach motywacyjnych pracowników oraz efektywność takich rozwiązań z ich perspektywy. Badaniu poddanych zostało 142 polskich przedsiębiorstw o następującej strukturze wielkości: duże (52), średnie (32), małe (32) i mikro (26).

15.	Dyczkowska J., Dyczkowski T., 2012, <i>Integration of organizational planning with employee remuneration strategies. Results of the empirical on Polish enterprise</i> [w: "Cross-Cultural Conference 2012", Proceedings] Füderer R., Hofstadler H., Holzmann T., Stadlmann Ch., Ströhmeier D., Überwimmer M., Wiesinger S., Zehetner A. (eds.), Shaker Verlag, Aachen, pp. 17-25; ISBN; 978-3-8440-0988-0.
-----	--

Uzyskane wyniki badań dotyczące systemów wynagradzania pracowników w polskich przedsiębiorstwach nie były optymistyczne. Zdecydowana większość organizacji wypłacała stałe wynagrodzenia. Co więcej, tylko w 16,9% przypadków stałe wynagrodzenie zostało uznane za niepożądane. Takie opinie wyrażali doświadczeni pracownicy, którzy wierzyli w wartość swoich umiejętności na rynku pracy. Analizując zależności pomiędzy planowaniem operacyjnym a systemami wynagradzania pracowników, dostrzegliśmy, że pracownicy, którzy brali udział w wyznaczaniu celów, mogli częściej liczyć na otrzymywanie premii zależnych od wyników przedsiębiorstwa. Ponadto pracownicy, którzy byli odpowiedzialni za osiągnięcie indywidualnych celów, wyrazili przekonanie, że ich efekty pracy mogą sprzyjać wzrostowi wynagrodzeń lub awansom. Wyniki badań dostarczyły również pozytywnych sygnałów wynikających z analizy relacji pomiędzy systemem wynagradzania a planowaniem strategicznym. Ponad połowa ankietowanych, którzy przyznali, że realizacja indywidualnych celów przekłada się na indywidualne premie jak również ci, których wynagrodzenie zależało od wyników przedsiębiorstwa, znali strategię

jednostki. Znajomość strategii była najwyższa w organizacjach, w których dobre wyniki indywidualne były traktowane jako impulsy stymulujące podwyżki i awanse.

Strategie wynagradzania w przedsiębiorstwach są determinowane wieloma czynnikami wynikającymi z uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych. Armstrong (2010) podkreśla, że czynniki wpływające na strategie wynagradzania są związane z kulturą organizacyjną, przynależnością do sektora gospodarki, środowiskiem pracy, wykonywanym zawodem, strategią biznesową, klimatem społeczno-politycznym, procesami globalizacyjnymi, sytuacją gospodarczą, regulacjami prawnymi dotyczącymi zatrudnienia oraz wpływem związków zawodowych. W literaturze prowadzona jest również dyskusja na temat skuteczności strategii wynagradzania w związku z systemem oceny wyników [Lawler i in. 2012]. W tym kontekście świadomość pracowników, że ich zaangażowanie w proces ustalania i osiągania celów przyczynia się do realizacji strategii biznesowej, jest kluczową kwestią dla właściwie funkcjonującego systemu oceny wyników.

16.	Dyczkowska J., Dyczkowski T., 2014, <i>Relations between planning systems and employee reward schemes in Polish enterprises</i>, Zagreb International Review of Economics and Business, Special Conference Issue, vol. 17, pp. 81-95; ISSN: 1331-5609.
-----	---

Celem artykułu było wykrycie związków między systemami planowania a systemami wynagradzania w mikro-, małych, średnich i dużych przedsiębiorstwach. Przeprowadzona analiza opierała się na wybranych danych z wieloletniego zespołowego projektu badawczego. Opracowanie odzwierciedliło informacje i opinie zawarte w 397 formularzach badawczych dotyczących polskich przedsiębiorstw. Wyniki empiryczne dostarczyły dowodów na pozytywny i statystycznie istotny związek między charakterem procesu wyznaczania celów a strategiami wynagradzania. Zarówno partycypacyjne jak i sformalizowane planowanie, w ramach którego pracownicy brali udział w ustalaniu celów lub uzyskiwali plany z wytycznymi celami wpływały na strategie wynagradzania oparte na wynikach. Podobnie komunikacja i wsparcie ze strony menedżerów w pozytywny sposób oddziaływały na strategię wynagradzania. Badanie potwierdziło również, że istniały statystycznie istotne różnice w strategiach wynagradzania, biorąc pod uwagę przynależność sektorową.

OBSZAR 5: Kontrola wewnętrzna w jednostkach sektora publicznego

Pojęcie kontroli wewnętrznej było wielokrotnie definiowane na przestrzeni dwóch ostatnich dekad. Wiodącym dokumentem w zakresie standardów kontroli wewnętrznej dla jednostek sektora publicznego były wytyczne przyjęte przez Międzynarodową Organizację Najwyższych Organów Kontroli (INTOSAI) w 1992 r. Z czasem dostrzeżono potrzebę uaktualnienia istniejących standardów oraz ich uzgodnienia z wytycznymi zawartymi w raportach COSO. W związku z tym podjęto prace, których celem było stworzenie nowego dokumentu opierającego się na założeniach modelu COSO, przy uwzględnieniu specyfiki działalności organizacji sektora publicznego, przejawiającej się w wykorzystywaniu środków publicznych, dążeniu do realizacji celów społecznych i politycznych oraz odpowiedzialności wobec społeczeństwa. Wskazane wytyczne były szczególnie istotne dla polskich jednostek realizujących zadania publiczne, jako że rodzime standardy zawarte w Załączniku do Komunikatu Nr 13 Ministra Finansów z dnia 30 czerwca 2006r. – dotyczące zasad budowania systemów kontroli finansowej w jednostkach sektora publicznego – powstały właśnie w oparciu o wytyczne w sprawie standardów kontroli wewnętrznej przyjęte przez INTOSAI, raporty COSO oraz standardy kontroli wewnętrznej opracowane przez Dyрекcję Generalną do spraw Budżetu Komisji Europejskiej.

17.	Dyczkowska J., Dyczkowski T., 2009, <i>Kontrola wewnętrzna w jednostkach realizujących zadania publiczne – przegląd zalecanych praktyk</i>, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, Tom 50 (106), Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa, s. 51-69; ISSN: 1641-4381.
-----	--

Mając na uwadze dokument przygotowany przez Międzynarodową Organizację Najwyższych Organów Kontroli (INTOSAI) oraz inne źródła literaturowe, prezentowany artykuł przedstawiał rekomendacje dla tworzenia systemów kontroli wewnętrznej w jednostkach realizujących zadania publiczne. W jego pierwszej części wraz ze współautorem opisaliśmy istotę kontroli wewnętrznej. W sposób kompleksowy uwydatniliśmy jej cele, wskazaliśmy osoby odpowiedzialne za jej sprawowanie oraz zakres ich odpowiedzialności, zasygnalizowaliśmy też potencjalne źródła zagrożeń dla efektywności systemu kontroli wewnętrznej. W drugiej części przedstawiliśmy poszczególne elementy systemu kontroli wewnętrznej, a więc jej środowisko, zarządzanie ryzykiem, działania kontrolne, przepływ informacji i komunikację oraz monitoring. Zaprezentowaliśmy również przykładowe zestawy pytań wspomagających audytora wewnętrznego w badaniu systemu kontroli wewnętrznej w jednostce realizującej zadania publiczne.

Systemy kontroli wewnętrznej w instytucjach publicznych zaczęły rozwijać się od lat 70. Rozwojowi temu towarzyszyła również ewolucja samego pojęcia „kontroli wewnętrznej”, odniesionego do sektora publicznego. Początkowo kontrola utożsamiana była z przestrzeganiem przepisów prawa [Berland i Drevet 2006]. Z biegiem czasu zaczęto dostrzegać rolę odpowiedzialności za efekty działań publicznych. Zainteresowanie kontrolą zarządczą w sektorze publicznym było też konsekwencją koncepcji New Public Management (NPM), która postulowała transformację zbiurokratyzowanych instytucji w jednostki posiadające atrybut przedsiębiorczości [Berland i Drevet 2006]. Koncepcja NPM pociągnęła za sobą konieczność zredefiniowania istniejących do tej pory zasad zarządzania w sektorze publicznym. Oznaczało to rozszerzenie autonomii instytucji publicznych względem władz centralnych, zorientowanie na potrzeby obywateli oraz zmiany w kulturze organizacyjnej, z uwzględnieniem: przepisów prawa i interesów politycznych, ale również zasad gospodarki rynkowej i finansowania powiązanego z efektami [Jansen 2004]. Ustawa o finansach publicznych z dnia 27 sierpnia 2009 r. (DzU nr 157, poz. 1240) zdefiniowała pojęcia kontroli zarządczej i audytu wewnętrznego w jednostkach sektora publicznego (JSP) w Polsce. Był to początek rozwoju systemów kontroli zarządczej (SKZ) oraz wypracowania praktyk w zakresie raportowania wewnętrznego w instytucjach publicznych.

18.	Dyczkowska J., Dyczkowski T., 2014, <i>Organizacja kontroli zarządczej w jednostkach sektora publicznego. Wyniki badań empirycznych</i> [w:] <i>Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu</i>, Nr 344, str. 94–108; ISSN: 1899-3192.
-----	---

Ostatni z zaprezentowanych artykułów badań, w jakim stopniu SKZ wspierały kadrę zarządzającą sektora publicznego w podejmowaniu decyzji oraz jak stymulowały wewnętrzny przepływ informacji. Wyniki badania opracowałam wraz ze współautorem w oparciu o informacje zebrane w latach 2010-2011 i 2013-2014 łącznie ze 111 JSP. Uzyskane rezultaty uwiaryściły problem ograniczonej skuteczności przepływu informacji menedżerskich w JSP. Zwłaszcza w początkowym okresie obowiązywania przepisów w wielu jednostkach raportowanie dokonań było ograniczone do rocznych podsumowań lub nie istniało w ogóle. Podobnie w prawie co piątym analizowanym przypadku nie istniał przepływ informacji pokontrolnych. Natomiast w drugiej edycji projektu zaobserwowano wiele pozytywnych zmian w zakresie komunikacji wewnętrznej oraz tej z interesariuszami zewnętrznymi organizacji.

5. Międzynarodowe i krajowe projekty (granty) naukowo-badawcze oraz edukacyjne

5.1. Udział w europejskich projektach międzynarodowych

W okresie zatrudnienia w Uniwersytecie Ekonomicznym we Wrocławiu (Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu) uczestniczyłam w dwóch projektach europejskich: *European Master of Corporate Finance (EMCF)* oraz *COEUR - BCM - Competence in EuroPrenueship - Business Creativity Module*, w których stronami były zagraniczne uczelnie partnerskie. Obecnie jestem zaangażowana w europejski projektu *INTEREST – INTEgrated REporting for SMEs Transparency*, którego wniosek został złożony do Komisji Europejskiej w marcu 2019. Instytucją koordynującą jest Budapest Business School, zaś Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu jest jednym z partnerów wykonawczych.

PIERWSZY PROJEKT

Nazwa: European Master of Corporate Finance (EMCF)

Nr grantu: 70670-IC-1-2004-1-PL-AE ERASMUS

Koordynator: Akademia Ekonomiczna im. Oskara Langego we Wrocławiu (Polska)

Partnerzy: *Universitat de València* (Hiszpania), *Euromed Marseille Ecole de Management* (Francja), *Umeå School of Business* (Szwecja), *Mainz University of Applied Sciences* (Niemcy), *Zhytomyr State Technological University* (Ukraina), *Aristotle University of Thessaloniki* (Grecja).

Czas trwania projektu: 2005-2007 r.

Cel: Stworzenie innowacyjnego programu studiów na poziomie master z zakresu finansów przedsiębiorstw.

Efekty: Opracowany europejski program studiów na poziomie master z zakresu finansów przedsiębiorstw oraz opublikowana monografia będąca odzwierciedleniem realizowanego projektu.

Zarys programu studiów *European Master of Corporate Finance* został opisywany w opracowaniu jednego z partnerów projektu:

Schüle U., 2006, *Joint and Double Degrees within the European Higher Education Area. Towards Further Internatinalisation of Business Degrees*, CIDD Papers on International Business Education, No 1., Consortium of International Double Degrees, p. 25.

Opis bibliograficzny monografii dotyczącej realizowanego projektu:

European Master of Corporate Finance Project in the European Area of Higher Education, 2005 Dyczkowski T., Kardasz A. (eds.), The Publishing House of Wrocław University of Economics, Wrocław.

Zakres moich obowiązków:

- prace merytoryczne przy przygotowaniu europejskiego programu studiów *European Master of Corporate Finance (EMCF)*;
- prace organizacyjne przy przygotowywaniu posiedzeń komitetu sterującego projektu obejmującego członków 6 europejskich uczelni wyższych;
- przygotowywanie dokumentacji na potrzeby posiedzeń komitetu sterującego.

Wymiernym efektem dokumentującym moje zaangażowanie w opisywany projekt są dwa artykuły, które ukazały się w monografii pt. *European Master of Corporate Finance Project in the European Area of Higher Education* opublikowanej pod red. T. Dyczkowskiego i A. Kardasza.

- Dyczkowska J., Dyczkowski T., 2005, **Master of Corporate Finance Project in Relation to the Bologna Process**, [in:] European Master of Corporate Finance Project in the European Area of Higher Education, Dyczkowski T., Kardasz A. (eds.), The Publishing House of Wrocław University of Economics, Wrocław, p. 11-28.
- Dyczkowska J., Dyczkowski T., 2005, **Minutes of the Initial Meeting of the Steering Committee**, [in:] European Master of Corporate Finance Project in the European Area of Higher Education, Dyczkowski T., Kardasz A. (eds.), The Publishing House of Wrocław University of Economics, Wrocław, p. 67-73.

DRUGI PROJEKT

Nazwa: COEUR – BCM – Competence in EuroPreneurship – Business Creativity Module

Nr grantu: 29671-IC-1-2005-1-DE-ERASMUS-MODUC-1

Koordynator: *University of Applied Sciences Mainz* (Niemcy)

Partnerzy: *Akademia Ekonomiczna im. Oskara Langego we Wrocławiu* (Polska), *Robert Gordon University Aberdeen* (Szkocja), *Instituto Superior de Ciencias do Trabalho e da Empresa Lisboa* (Portugalia), *Groupe ESC Dijon-Bourgogne* (Francja), *Vysoka Skola Financni a Spravni Praha* (Czechy)

Czas trwania projektu: 2005-2008 r.

Cel: Podstawowym celem projektu było stworzenie oferty edukacyjnej w zakresie europejskiej przedsiębiorczości (EuroEntrepreneurship), rozwijającej kluczowe kompetencje przedsiębiorców oraz działania w wielokulturowym środowisku biznesowym.

Beneficjenci (2005-2008): 180 studentów uczelni partnerskich, 10 pracowników akademickich.

Efekty długofalowe (2005-2018): ponad 1500 studentów/około 150 wyjazdów mobilnościowych pracowników

Mój udział w projekcie polegał na pełnieniu roli tutora i opiekuna grup studenckich podczas dwóch edycji warsztatów *Competence in EuroPreneurship (COEUR) Idea Generation Workshop*, które miały miejsce w Szkocji (II edycja, 2005 r.) i w Portugalii (XI edycja, 2013 r.).

Zakres moich obowiązków:

- regularne spotkania z uczestnikami warsztatów w celu omówienia postępów w zakresie rozwoju nowatorskich przedsiębiorczych pomysłów;
- współpraca z uczestnikami warsztatów w celu ustalenia planu niezbędnego do realizacji pomysłu;
- utrzymanie odpowiedniego poziomu motywacji młodych przedsiębiorców;
- uznanie i docenienie postępu dokonanego przez młodych przedsiębiorców w trakcie trwania warsztatów.

Byłam też dwa razy członkiem międzynarodowego panelu oceniającego finalne projekty przygotowane w ramach warsztatów *Competence in EuroPreneurship (COEUR) Idea Generation Workshop*.

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu był dwukrotnie gospodarzem warsztatów *Competence in EuroPreneurship (COEUR) Idea Generation Workshop* w 2006 r. (III edycja) oraz w 2012 r. (X edycja). Brałam udział w pracach organizacyjnych związanych z przygotowaniem tych wydarzeń.

Jako dowód dokumentujący moje zaangażowanie przedstawiam potwierdzenie wystawione przez koordynatora projektu COEUR – BCM – Prof. Dr. Mathiasa Eickhoffa oraz dyplom

potwierdzający mój udział w roli tutora wystawiony przez organizatora warsztatów COEUR w Portugalii.

TRZECI PROJEKT

Nazwa: INTEREST - INTEgrated REporting for SMEs Transparency

Międzynarodowy projekt INTEREST został złożony 19 marca 2019 r. do Komisji Europejskiej w odpowiedzi na: *Call 2019 Round 1 KA2 – Cooperation for innovation and the exchange of good practices, KA202 – Strategic Partnerships for vocational education and training*. Obecnie jest on poddany ocenie przez międzynarodowych ekspertów. Poniżej przedstawiam członków konsorcjum oraz cel projektu.

Koordynator: *Budapest Business School* (Hungary)

Partnerzy: *Leeds Beckett Univeristy* (UK), *Rhine-Wall University of Applied Sciences* (Niemcy), *Babes-Bolyai University* (Rumunia), *Wroclaw University of Economics* (Polska), *University of Udine* (Włochy), *MAC-Team aisbl* (Belgia), *European Federation of Accountants and Auditors for SMEs (EFAA)* (Belgia), *BusinessHungary – Confederation of the Hungarian Employers and Industrialists* (Węgry)

Czas trwania projektu: 01.11.2019-30.04.2022

Cel: Głównym celem projektu jest wypracowanie koncepcji raportowania zintegrowanego w MŚP oraz opracowanie usług wsparcia w zakresie praktyki i edukacji dla tej grupy przedsiębiorstw.

Spodziewane efekty: Opracowanie ram, wytycznych oraz curriculum w obszarze raportowania zintegrowanego dla MŚP.

Grupa docelowa (2019-2022): Menedżerowie średniego szczebla w MŚP i studenci (przyszli prezesi w sektorze MŚP, księgowi oraz mentorzy)

Moja dotychczasowa rola w projekcie polegała na rozwoju jego koncepcji we wstępnej fazie wspólnie z partnerami konsorcjum oraz dostarczenie wszelkich informacji związanych z przedmiotem projektu, a dotyczących Polski, wymaganych na etapie składania wniosku. Uczestniczyłam w dyskusjach i spotkaniach on-line przedstawicieli konsorcjum oraz wymieniałam spostrzeżenia i uwagi drogą e-mailową. Jeżeli projekt zostanie zaakceptowany przez Komisję Europejską, będę koordynatorem tego europejskiego projektu w Uniwersytecie Ekonomicznym we Wrocławiu.

5.2. Granty zewnętrzne udzielane przez instytucje międzynarodowe

W maju 2018 r. otrzymałam grant ufundowany przez ACCA Global wspierających rozwój pomysłu badawczego w jego wstępnej fazie i pokrycie kosztów uczestnictwa w warsztatach skierowanych do młodych naukowców z obszaru rachunkowości z krajów Europy Centralnej i Wschodniej. Organizatorem warsztatów były dwie międzynarodowe organizacje IAAER (*The International Association for Accounting Education and Research*) oraz ACCA (*Association of Chartered Certified Accountants*) a gospodarzem Uniwersytet Ekonomiczny w Bukareszcie (*The Bucharest University of Economic Studies*).

Procedura ubiegania się o grant była dwustopniowa. Najpierw przedstawiłam propozycję badawczą, która była oceniana zagranicznych recenzentów. Po uzyskaniu recenzji ustosunkowałam się do szczegółowych uwag i przeformułowałam propozycję zgodnie ze wskazówkami recenzentów. Nowa propozycja została poddawana kolejnej ewaluacji i wyłaniona do finansowania lub przez ACCA.

Dzięki zdobytemu grantowi uzyskałam możliwość nie tylko zaprezentowania propozycji badawczej podczas warsztatów, które odbyły się w dniach 11-12 czerwca 2018 r. ale również

uzyskania cennego feedbacku od doświadczonych naukowców z Europy Zachodniej, w tym Prof. Dr Axela Hallera (*University of Regensburg*), Prof. Dr Joachima Gassena (*Humboldt University of Berlin*) oraz Dr Sebastiana Hoffmanna (*University of Edinburgh*).

5.3. Granty Narodowego Centrum Nauki

1 października 2018 decyzją Dyrektora Narodowego Centrum Nauki (NCN) został mi przyznany grant w ramach programu MINIATURA 2 na realizację badań pt.: „Koncepcja modelu raportowania zintegrowanego w świetle paradygmatu pragmatycznego konstrukttywizmu”. Nr rejestracyjny wniosku: 2018/02/X/HS4/01046.

Planowane badanie ma charakter badań podstawowych, gdyż wyjaśnia logikę postrzegania rzeczywistości biznesowej przez menedżerów, co przekłada się na jakość komunikacji pomiędzy podmiotami działającymi na rynku a ich interesariuszami. W celu opisanie mechanizmu percepcji rzeczywistości przez menedżerów odniosłam się do paradygmatu pragmatycznego konstrukttywizmu, który składa się z czterech wymiarów: faktów, możliwości, wartości i komunikacji. Paradygmat ten był wcześniej stosowany w obszarze badań jakościowych dotyczących zarządzania w pracach Nørreklit i in. 2006; Mitchell i in. 2013; Baker i Schaltegger 2015; Lueg i in. 2016; Nørreklit i in. 2016a; Nørreklit i in. 2016b; Seal i Mattimoe 2016; Trencă 2016; Jakobsen 2017. Moim wkładem jest opracowanie nowego modelu raportowania zintegrowanego z perspektywy zarządzających, a nie regulatorów, który będzie opisywał czynniki i mechanizmy wpływające na decyzje zarządzających dotyczące zakresu i sposobu ujawnień. Mój model nawiązuje do paradygmatu pragmatycznego konstrukttywizmu, gdyż uwzględnia jego cztery wymiary oraz wskazuje na zależności pomiędzy nimi.

W ramach projektu, sformułowałam pięć pytań badawczych:

1) Czy paradygmat pragmatycznego konstrukttywizmu wyjaśnia w jaki sposób zarządzający postrzegają rzeczywistość biznesową oraz podejmują decyzje dotyczące ujawnień w raportach zintegrowanych?

2) Jak wymagania dotyczące istotności ujawnianych informacji oraz przyjęty system wartości wpływają na rzeczywistość biznesową, zaszczepiając zintegrowane myślenie i zmieniając podejście zarządzających do kwestii zrównoważonego rozwoju?

3) W jaki sposób zarządzający postrzegają, oceniają i komunikują możliwości wynikające z szans i zagrożeń jako reprezentację istotnych kwestii o dużym wpływie na organizację i znaczeniu dla interesariuszy?

4) W jaki sposób organizacje prowadzą dialog ze swoimi interesariuszami oraz uzasadniają społeczną odpowiedzialność firmy?

5) Czy zaproponowana koncepcja modelu raportowania zintegrowanego w świetle paradygmatu pragmatycznego konstrukttywizmu sprawdza się na przykładzie spółek, które mają doświadczenie w raportowaniu zintegrowanym?

Badanie ma charakter jakościowy i polega na analizie dyskursu w odniesieniu do komunikacji pomiędzy zarządzającymi a interesariuszami na tle kontekstu sytuacyjno-społecznego. W ramach badania przeprowadzę studium przypadków spółek europejskich, które mają ugruntowane doświadczenie w raportowaniu zintegrowanym, potwierdzone długą tradycją raportowania lub uzyskanymi nagrodami i wyróżnieniami w konkursach na najlepsze raporty zintegrowane. Przeprowadzona analiza jakościowa ma charakter długoterminowy, gdyż obejmuje kilka lub kilkanaście lat doświadczeń badanych podmiotów obszarze raportowania zintegrowanego.

5.4. Prowadzone badania własne

Projekt indywidualny: Informacyjne wspomaganie zarządzania kryzysem w przedsiębiorstwach sektora budowlanego (2007-2010)

Finansowanie: Dotacja podmiotowa na utrzymanie potencjału badawczego

Główny wykonawca: dr Joanna Dyczkowska

Cel naukowy projektu: Wskazanie użyteczności sprawozdawczości finansowej jako źródła informacji służących identyfikacji objawów pogarszającej się sytuacji finansowej przedsiębiorstw budowlanych w Polsce.

Efekty: Rezultatem projektu było przetestowanie możliwości wykorzystania wybranych metod i modeli w ocenie kondycji finansowej przedsiębiorstw budowlanych oraz diagnozowaniu potencjalnego zagrożenia kryzysem.

W wyniku realizacji wyznaczonego celu opublikowałam opracowania naukowe, wśród których do najważniejszych zaliczam następujące 2 artykuły:

Dyczkowska J., 2007, O wykorzystaniu metody sum standaryzowanych w diagnozowaniu kryzysu przedsiębiorstwa, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, Tom 41 (97), Warszawa, s. 67-79; ISSN: 1641-4381.

Dyczkowska J., 2010, Usefulness of K-means method in Detection of Corporate Crisis, European Financial and Accounting Journal, Issue 2, 2010, pp. 53-70, ISSN: 1802-2197

oraz 2 rozdziały w monografiach, tym jeden opublikowany w Niemczech:

Dyczkowska J., 2009, Detection of Corporate Crisis in Polish Construction Companies, w: Mittelstandscontrolling, Lingnau V. (Hrsg.), Josef Eul Verlag, Lohmar – Köln, pp. 117-139

Dyczkowska J., 2010, Financial reporting as a source of information supporting corporate crisis detection - Results of an empirical research [w:] European integration in the fields of research - economic impact, Publishing House of Wrocław University of Economics, Kardasz A., Dyczkowska J., Dyczkowski T., pp. 53-63.

W ramach tych badań wystąpiłam na dwóch konferencjach międzynarodowych:

Controlling-Mittelstands-Conference, 8 maja 2009, Technische Universität Kaiserslautern, Kaiserslautern, Germany.

Wygłoszony referat pt.: ***Detection of Corporate Crisis in Polish Construction Companies***

Międzynarodowa Konferencja *“European Integration in the Fields of Research – Economic Impact”*, 23-24 października 2009, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Wrocław, Polska.

Wygłoszony referat pt.: ***Financial Reporting as a Source of Information Supporting Corporate Crisis Detection– Results of an Empirical Research***

5.5. Udział w badaniach statutowych Katedry Controllingu

Projekt statutowy (zespółowy): Controlling w działalności zarobkowych i niezarobkowych podmiotów rynkowych (2011-2013)

Finansowanie: Dotacja podmiotowa na utrzymanie potencjału badawczego

Wykonawcy: dr hab. Andrzej Kardasz, prof. UE Wrocław, dr Joanna Dyczkowska, dr Tomasz Dyczkowski, dr inż. Roman Kotapski, dr Marta Nowak

Cel naukowy projektu: Analiza i weryfikacja funkcjonowania systemów controllingu i budżetowania w małych, średnich i dużych przedsiębiorstwach, jednostkach sektora finansów publicznych (JSP) oraz organizacjach pożytku publicznego (OPP). Badania ukierunkowane zostały na: (1) analizę planowania, kontroli, sprawozdawczości zarządczej i przepływu informacji w organizacjach o niskim stopniu instytucjonalizacji controllingu; (2) organizację budżetowania; (3) dokumentację systemów controllingu oraz pomiar efektów wdrożeń systemów budżetowania i controllingu, analizę systemów pomiaru dokonań oraz wspomaganie przez technologie informatyczne.

Efekty: W ramach części badań, do których zostałam przypisana wspólnie ze współautorem dokonaliśmy analizy rozwiązań z zakresu kontroli wewnętrznej funkcjonujących w mikro-, małych, średnich i dużych przedsiębiorstwach w Polsce. W ramach badania pilotażowego zgromadziliśmy formularze ankietowe wypełnione przez 225 podmiotów. Formularze te zawierały 7

charakterystyk badanych podmiotów, 16 otwartych pytań merytorycznych oraz 3 pytania służące weryfikacji zebranych informacji. Obserwacji poddaliśmy zakres instytucjonalizacji rozwiązań kontrolnych. Scharakteryzowaliśmy też obszary zadaniowe kontroli wewnętrznej oraz sposoby przekazywania informacji dla potrzeb kontroli przez komórki niższych szczebli. W wyniku realizacji projektu opublikowaliśmy następujące artykuły:

Dyczkowska J., Dyczkowski T., 2011, *Kontrola wewnętrzna w zapewnianiu jakości informacji zarządczych w małych i średnich przedsiębiorstwach*, [w:] Wykorzystanie metod ilościowych w praktyce małych i średnich przedsiębiorstw, Witkowski K. i Zellmer G. (red.), Wydawnictwo Zakładu Controllingu i Informatyki Ekonomicznej; Zielona Góra, s. 53-64; ISBN: 978-83-933068-0-0.

Dyczkowska J., Dyczkowski T., 2012, Internal control as a source of information on corporate performance. The empirical study on Polish micro, small and medium-sized companies, *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, Tom 68 (124), Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa; s. 45-62; ISSN: 1641-4381

Dyczkowska J., Dyczkowski T., 2012, Performance reporting and corporate knowledge generation process. Results of the empirical research on Polish enterprises [w:] "Knowledge for Market Use 2012. Significance of knowledge at the current phase of economic cycle. Proceedings, Slavíková P. (eds.), Societas Scientiarum Olomucensis II; Olomouc, pp. 53-60; ISBN: 978-80-87533-04-8.

Dyczkowska J., Dyczkowski T., 2012, Integration of organizational planning with employee remuneration strategies. Results of the empirical on Polish enterprise [w: "Cross-Cultural Conference 2012", Proceedings] Föderer R., Hofstadler H., Holzmann T., Stadlmann Ch., Ströhmeier D., Überwimmer M., Wiesinger S., Zehetner A. (eds.), Shaker Verlag, Aachen, pp. 17-25; ISBN: 978-3-8440-0988-0.

5.6. Udział w badaniach zespołowych młodych naukowców

Projekt zespołowy: Miejsce i rola controllingu w przedsiębiorstwach i instytucjach funkcjonujących w Polsce. Analiza rozwiązań z zakresu pomiaru i ujawniania dokonań jednostek gospodarczych (2013-2014)

Finansowanie: Dotacja celowa MNiSW na działalność naukową związaną z rozwojem specjalności naukowych młodych naukowców oraz uczestników studiów doktoranckich

Wykonawcy: dr Joanna Dyczkowska, dr Tomasz Dyczkowski

Cel naukowy projektu: Projekt naukowy zmierzał do określenia roli i miejsca kontroli zarządczej w polskich przedsiębiorstwach i instytucjach publicznych. W szczególności miał on na celu zbadanie czynników wpływających na system kontroli zarządczej (SKZ) oraz zależności pomiędzy planowaniem partycypacyjnym, przepływem informacji menedżerskich a także przyjętymi strategiami wynagradzania. W ramach projektu sformułowałam wraz ze współautorem następujące hipotezy badawcze:

H1: Wyższa świadomość strategiczna pracowników powoduje, że zwiększa się ich zaangażowanie w procesy planistyczne jakie mają miejsce w organizacjach.

H2: Wyższa świadomość strategiczna pracowników wpływa na zakres kontroli zarządczej w organizacjach.

H3: Wysoka świadomość strategiczna pracowników jest istotnie powiązana z poziomem formalizacji systemów kontroli zarządczej w organizacjach.

H4: Sformalizowane, a w szczególności partycypacyjne planowanie wpływa pozytywnie na przepływy informacyjne wewnątrz organizacji.

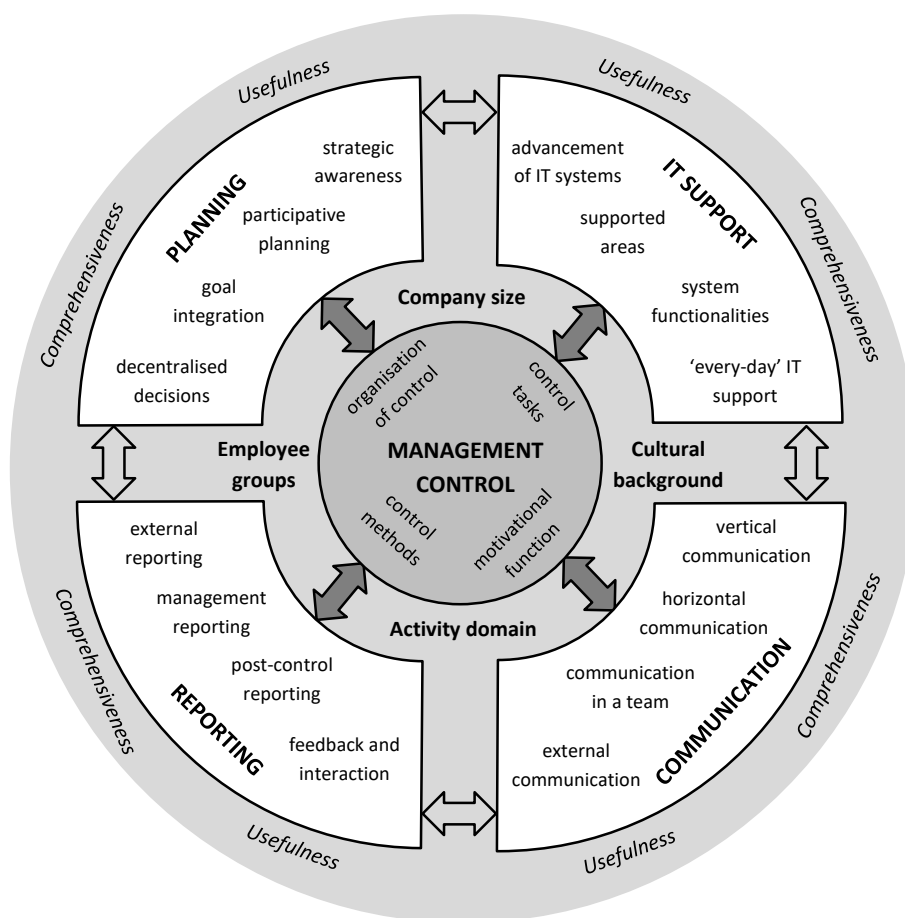
H5: Sformalizowane, a w szczególności partycypacyjne planowanie stymuluje przepływ informacji typu "dół-góra" w organizacji.

H6: Sformalizowane, a w szczególności partycypacyjne planowanie stymuluje przepływ informacji typu "góra-dół" w organizacji.

H7: Planowanie partycypacyjne ma wpływ na częstsze stosowanie strategii wynagradzania pracowników uwzględniających ocenę dokonań.

H8: Strategie wynagradzania pracowników uwzględniające ocenę dokonań są częściej obecne w tych organizacjach, w których menedżerowie efektywnie komunikują się z pracownikami i udzielają im wsparcia.

Efekty: Rezultatem prowadzonych badań był opracowany model (Rys. 3) opisujący powiązania kontroli zarządczej z czterema obszarami dotyczącymi planowania, wsparcia informatycznego, raportowania i komunikacji. W ramach tych obszarów sformułowano po cztery pytania problemowe. Po pierwsze, w jaki sposób organizacje wytyczają cele swojej działalności, a następnie jak je realizują. Po drugie, jak przebiega proces weryfikacji efektów funkcjonowania jednostki. Po trzecie, w jakim zakresie wnioski wynikające z oceny efektywności zostają utrwalone i przyswojone przez kadrę zarządzającą. W końcu, jakie rozwiązania z zakresu przetwarzania informacji i komunikacji wspomagają tworzenie zasobów wiedzy organizacyjnej.

Rys. 3. Model kontroli zarządczej

Źródło: Opracowanie własne

Zrealizowany projekt przyczynił się do poszerzenia wiedzy w obszarze, który nie był wystarczająco rozpoznany na gruncie nauki polskiej, natomiast znajdował się w sferze zainteresowań międzynarodowych ośrodków naukowych. W wyniku realizacji projektu powstał cykl kilkunastu publikacji.

Dyczkowska J., Dyczkowski T., 2014, Organizacja kontroli zarządczej w jednostkach sektora publicznego. Wyniki badań empirycznych [w:] *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, Nr 344, str. 94–108; ISSN: 1899-3192.

Dyczkowska J., Dyczkowski T., 2014, Relations Between Planning Systems and Employee Reward Schemes in Polish Enterprises, *Zagreb International Review of Economics and Business*, Special Conference Issue, vol. 17, pp. 81-95; ISSN: 1331-5609.

Dyczkowski T., Dyczkowska J., 2014, Wpływ metod planowania na skuteczność przepływu informacji w polskich przedsiębiorstwach, *Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, No. 66, s. 27-41; ISSN: 1733-2842.

Dyczkowski T., Dyczkowska J., 2014, Wpływ technologii informacyjnych na funkcjonowanie systemów sprawozdawczości zarządczej w polskich przedsiębiorstwach [w:] *Rachunkowość a controlling*, *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, Nr 344, str. 109-121; ISSN: 1899-3192.

Dyczkowski T., Dyczkowska J., 2014, Zarządzanie partycypacyjne a satysfakcja z pracy w małych i średnich przedsiębiorstwach, *Nauki o Zarządzaniu*, Nr 2 (19), str. 9-32; ISSN: 2080-6000.

Dyczkowski T., Dyczkowska J., 2015, Examining Management Information Flows in Business Organizations, *International Journal of Contemporary Management*, vol. 14, no. 4, pp. 45-74, ISSN: 1643-549.

Dyczkowska J., Dyczkowski T., 2015, An Influence of Strategic Awareness on Management Control: Evidence from Polish Micro, Small and Medium-sized Enterprises, *Management Business Administration. Central Europe*, vol.23, no. 1, pp. 3-31; ISSN: 2084-3356; e-ISSN: 2300-858X.

Dyczkowski T., Dyczkowska J., 2016, Participative Planning and Information Flow within Management Control, *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, Tom 88 (144), *Stowarzyszenie Księgowych w Polsce*, Warszawa, pp. 9-35; ISSN: 1641-4381.

Dyczkowska J., Dyczkowski T., 2018, IT support to management control in small and medium-sized enterprises, [in:] *Global Challenges of Management Control and Reporting*, PN UE we Wrocławiu, Nr 515, pp. 13-25; ISSN: 1899-3192.

Dyczkowski T., Dyczkowska J., 2018, Management control for start-up companies – fragmented efforts or a unified framework?, *Global Challenges of Management Control and Reporting*, PN UE we Wrocławiu, Nr 515, pp. 76-92; ISSN: 1899-3192.

Dyczkowska J., Dyczkowski T., 2018, Democratic or Autocratic Leadership Style? Participative Management and its Links to Rewarding Strategies and Job Satisfaction in SMEs, *Athens Journal of Business and Economics*, vol. 4, no. 2, pp. 193-217, e-ISSN: 2241-794X.

Wyniki zawarte w publikacjach były prezentowane na krajowych i zagranicznych konferencjach naukowych

6. Aktywność w obszarze organizacyjnym, redakcyjnym, popularyzatorskim, dydaktycznym oraz kształcenia kadr

6.1. Działalność organizacyjna

W 2009 r. byłam zaangażowana w organizację międzynarodowej konferencji pt. „*European Integration in the Fields of Research – Economic Impact*” z udziałem profesorów z partnerskiej uczelni z Moguncji (Mainz University of Applied Sciences) oraz niemieckich przedsiębiorców działających na terenie Dolnego Śląska. Przestanką do zorganizowania konferencji był jubileusz 10-letniej współpracy pomiędzy Katedrą Controllingu UE we Wrocławiu a uczelnią w Moguncji. Wydarzenie to swoim patronatem objął D.S Biener z Europejskiej Fundacji na rzecz Badań i Nauki (*Europäische Stiftung für Wissenschaft und Forschung*) z Wiesbaden, a swoje poparcie dla niej wyraził ówczesny dyrektor warszawskiego oddziału DAAD – dr R. Oberschmidt. Moim zadaniem związanym z organizacją wspomnianego wydarzenia była komunikacja z zagranicznymi uczestnikami, aktywna promocja konferencji wśród niemieckich przedsiębiorców (w tym na spotkaniu stowarzyszenia Europa Forum) oraz organizacja wizyty niemieckich profesorów w należącym do koncernu Volkswagena przedsiębiorstwie Sitech zlokalizowanym w Polkowicach w obszarze Legnickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej. Raporty z konferencji oraz wydarzeń towarzyszących zostały przeze mnie opublikowane w polskim i niemieckim czasopiśmie akademickim.

W 2006 i 2012 r. wspierałam organizacyjnie w ramach projektu *COEUR – BCM – Competence in EuroPrenueship – Business Creativity Module* dwa wydarzenia: drugą i dziesiątą edycję międzynarodowych warsztatów z przedsiębiorczości.

W latach 2014-2015 uczestniczyłam aktywnie w pracach komitetu organizacyjnego Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr Rachunkowości, który odbył się 21-23 września 2015 r. we Wrocławiu.

Tworzyłam też od podstaw koncepcję Międzynarodowego Sympozjum Naukowego „Global Challenges of Management Control and Reporting” (MCAr) dedykowanego osobom, które chcą doskonalić swój warsztat badawczy oraz zaprezentować wyniki prowadzonych badań związanych z kontrolą i raportowaniem zarządczym. W latach 2016-2018 odbyły się trzy sympozja w ramach, których zaprezentowanych zostało łącznie 51 referatów autorów zagranicznych z Australii, Brazylii, Estonii, Finlandii, Niemiec, Węgier i Włoch oraz autorów polskich z różnych ośrodków akademickich.

Nazwa	Data	Miejsce	Liczba wygłoszonych referatów / sesji	Udział zagranicznych autorów referatów	Udział krajowych autorów referatów
MCAr 2016	18.10.2016	Karpacz	15 / 3	52%	48%
MCAr 2017	17.10.2017	Karpacz	13 / 3	33%	67%
MCAr 2018	16-17.10.2018	Polanica Zdrój	23 / 5	50%	50%

Tab. 8. Statystyki dotyczące Międzynarodowego Sympozjum Naukowego „Global Challenges of Management Control and Reporting” (MCAr)

Źródło: Opracowanie własne.

W ramach mojego zaangażowania organizacyjnego tworzyłam program sympozjum naukowego. Byłam też odpowiedzialna za organizację sesji tematycznych oraz za zawartość merytoryczną strony internetowej sympozjum (<http://gcmcr.syskonf.pl/>), którą na bieżąco aktualizuję. Opracowałam też informację konferencyjną skierowaną do uczestników zagranicznych, a także prowadziłam komunikację z autorami zagranicznymi w zakresie publikacji ich referatów.

6.2. Działalność redakcyjna

Podczas mojego rozwoju naukowego wykazałam się aktywnością w zakresie prowadzonych prac redakcyjnych. Łącznie **współredagowałam pięć książek w języku angielskim**, w tym dwie monografie oraz trzy edycje anglojęzycznych Prac Naukowych Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

Redakcja dwóch monografii była efektem mojego zaangażowania w przygotowanie wspólnej międzynarodowej konferencji naukowej pomiędzy dwoma uczelniami: niemiecką (*Mainz University of Applied Sciences*) oraz polską (Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu), a także warsztatów doktoranckich współorganizowanych przez trzy ośrodki naukowe: Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Uniwersytet Zielonogórski i *Palacký University* w Ołomuńcu (Czechy).

1. *European Integration in the Fields of Research – Economic Impact* (eds.: Joanna Dyczkowska, Tomasz Dyczkowski, Andrzej Kardasz), Publishing House of Wrocław University of Economics, 2010, Wrocław (194 str.); ISBN: 978-83-7695-062-4 (Udział autorów zagranicznych: 47%)
2. *Controlling and Knowledge: Shaping an Information Environment in Contemporary Business Organizations* (eds.: Joanna Dyczkowska, Paweł Kuźdowicz), Publishing House of Wrocław University of Economics, 2014, Wrocław (178 str.); ISBN: 978-83-7695-414-1 (Udział autorów zagranicznych: 20%)

Współredakcja trzech anglojęzycznych Prac Naukowych UE we Wrocławiu pt. „**Global Challenges of Management Control and Reporting**” była efektem międzynarodowych sympozjów badawczych organizowanych corocznie przy okazji krajowej konferencji „Rachunkowość a Controlling” organizowanej przez Katedrę Rachunku Kosztów, Rachunkowości Zarządczej i Controllingu.

Numer / Długość	Data	Liczba artykułów	Udział autorów zagranicznych	Udział autorów krajowych	Łączny udział autorów z ośrodków zewnętrznych
Nr 441 (231 str.)	2016	15	33%	67%	74%
Nr 474 (211 str.)	2017	18	17%	83%	59%
Nr 515 (285 str.)	2018	22	27%	73%	80%
ISSN:	1899-3192				

Tab. 9. Statystyki dotyczące Prac Naukowych pt. Global Challenges of Management Control and Reporting

Źródło: Opracowanie własne

6.3. Działalność popularyzatorska

W ramach działalności popularyzatorskiej opublikowałam kilka artykułów. Pierwsze dwa artykuły to raporty z polsko-niemieckiej konferencji pt. *European Integration in the Fields of Research – Economic Impact* oraz wydarzeń towarzyszących, które odbyły się w okresie 21–25 października 2009.

1. Dyczkowska J., 2010/2011, *International Conference at the Wrocław University of Economics, Poland - European Integration in the Fields of Research - Economic Impact*, Fachhochschule Mainz, Fachbereich Wirtschaft, pp. 48-51 (Publikacja dostępna w Załączniku nr 8)
2. Dyczkowska J., 2009, *Niemiecko-polskie forum integracyjne*, Portal Nr 4(5), s. 51-56.

Pozostałe publikacje wydane w czasopiśmie Uniwersytetu Ekonomicznego „Portal” były raportami z mojego udziału w konferencjach zagranicznych oraz z wyjazdu w ramach programu *Erasmus Teaching Staff Mobility*.

1. Dyczkowska J., 2012, *Servus in Österreich*, Portal Nr 2/3 (13), s. 42-44.
2. Dyczkowska J., 2013, *Konferencja ENROAC (European Network for Research and Accounting Change)*, Portal Nr 2 (16), s. 48-50.
3. Dyczkowska J., 2014, *Europejskie konferencje z rachunkowości i finansów*, Portal Nr 2(19), s. 43-44.
4. Dyczkowska J., 2016, *Europejski Kongres Rachunkowości – Maastricht 2016*, Portal Nr 2/3 (25), s. 51-52.

6.4. Działalność dydaktyczna

6.4.1. Rozwój kompetencji dydaktycznych

Dydaktyka jest ważnym elementem pracy akademickiej a jej jakość świadczy o renomie ośrodka akademickiego. W celu doskonalenia swoich kompetencji dydaktycznych brałam udział w pięciu wyjazdach, które były finansowane z programów *Socrates-Erasmus*, *LPP Erasmus* oraz *Erasmus Teaching Staff Mobility*. W ramach pobytu na uczelniach partnerskich przeprowadziłam 5 gościnnych wykładów/warsztatów dla studentów zagranicznych.

- Mainz University of Applied Sciences, Niemcy, 7-12 maja 2007
- Mainz University of Applied Sciences, Niemcy, 6-9 maja 2009
- Mainz University of Applied Sciences, Niemcy, 9-14 maja 2011
- Upper Austria University of Applied Sciences; Steyr, Austria, 6-10 maja 2012.
- Instituto Universitario de Lisboa (ISCTE-IUL), Lizbona, Portugalia, 9-14 września 2013 w połączeniu z XI International Workshop: *Competence in EuroPreneurship (COEUR)*

Wykłady/warsztaty gościnne przeprowadzone na uczelniach partnerskich w ramach programu Erasmus Teaching Staff Mobility dotyczyły budżetowania i controllingu.

Brałam też czynny udział jako trener międzynarodowych grup studenckich w warsztatach z przedsiębiorczości organizowanych w ramach projektu: *COEUR – BCM – Competence in EuroPreneurship – Business Creativity Module* oraz uczestniczyłam w międzynarodowym panelu oceniającym finalne projekty.

- II International Workshop: Competence in EuroPreneurship (COEUR), Robert-Gordon University, Aberdeen-Edzell, Szkocja, 19-24 września 2005.
- XI International Workshop: Competence in EuroPreneurship (COEUR), Instituto Universitario de Lisboa (ISCTE-IUL) + AUDAX, Lisbona-Gois, Portugalia, 9-14 września 2013

W okresie od 12.04-24.05.2012 uczestniczyłam szkoleniu obejmującym 24 godziny dydaktyczne pt.: „Specjalistyczne zajęcia z języka angielskiego dla pracowników naukowo-dydaktycznych Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” realizowanym w ramach projektu Kuźnia Kadr 2, współfinansowanym przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego. Szkolenie to zwiększyło moje kompetencje w zakresie prowadzenia zajęć dydaktycznych dla studentów zagranicznych uczestniczących w wymianie Erasmus.

W grudniu 2013 r. uczestniczyłam w XVI konferencji naukowej pt. „Dydaktyka w naukach ekonomicznych” organizowanej przez Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie. Podczas konferencji brałam aktywny udział w warsztatach na temat „Strategia sukcesu i porażki – czyli konkretne mechanizmy skutkujące porażką i sposoby zastąpienia ich działaniami zorientowanymi na sukces” organizowanymi przez Akademię Nauki.

6.4.2. Osiągnięcia dydaktyczne

W trakcie całej mojej pracy dydaktycznej w Uczelni w latach 2003-2018 przeprowadziłam łącznie 3.963 godziny dydaktyczne zajęć, z czego 93% zajęć ze studentami ostatnich lat studiów licencjackich i magisterskich, a 7% ze słuchaczami studiów podyplomowych lub uczestnikami szkoleń organizowanych w ramach projektów Kuźni Kadr współfinansowanych z Europejskiego Funduszu Społecznego realizowanych na Uniwersytecie Ekonomicznym we Wrocławiu. Przed obroną doktoratu przeprowadziłam 15% ze wskazanej liczby godzin zajęciowych, a po obronie doktoratu – jako adiunkt – 85%. Moje średnie roczne obciążenie dydaktyczne po obronie doktoratu wynosiło 280 godz. Na uwagę zasługuje fakt, że 29% zajęć dydaktycznych była przeze mnie prowadzona w języku angielskim.

Tabela 10 zawiera zestawienie prowadzonych przeze przedmiotów w kolejnych latach akademickich w różnych przekrojach.

Przedmiot	Stopień studiów/Typ	Kierunek studiów	Lata	Godz.
Razem liczba przeprowadzonych godzin dydaktycznych w języku polskim:				2914
Budżetowanie i controlling w MŚP	szkolenie	Projekt Kuźnia Kadr 2	2010-2011	48
Budżetowanie i controlling w projektach	podyplomowe	Project Management	2016	16
Budżetowanie operacyjne i finansowe	podyplomowe	Finanse i Rachunkowość	2015-2018	80
Budżetowanie w controllingu	magisterskie	Finanse i Bankowość	2003-2010	508
Controlling	licencjackie	Finanse i Rachunkowość	2009-2018	812
Controlling finansowy na potrzeby rewizji finansowej	podyplomowe	Rachunkowość i rewizja finansowa	2016-2017	12
Controlling i sprawozdawczość menedżerska	szkolenie	Projekt Kuźnia Kadr 6	2015	16
Controlling operacyjny	magisterskie	Finanse i Bankowość	2003-2010	340

Przedmiot	Stopień studiów/Typ	Kierunek studiów	Lata	Godz.
Controlling w jednostkach sektora publicznego	magisterskie	Finanse i Bankowość	2005-2007	126
Rachunek kosztów	magisterskie	Zarządzanie	2016	15
Rachunkowość zarządcza	magisterskie	Stosunki Międzynarodowe	2006	15
	magisterskie	Stosunki Międzynarodowe	2016	15
	magisterskie	Zarządzanie	2017	45
	magisterskie	Informatyka w Biznesie	2018	30
	magisterskie	Zarządzanie	2018	45
Rachunkowość zarządcza i controlling	magisterskie	Analityka Gospodarcza	2018	15
Raportowanie w controllingu	magisterskie	Finanse i Rachunkowość	2017-2018	74
Sprawozdawczość wewnętrzna	magisterskie	Finanse i Rachunkowość	2009-2017	600
Zarządzanie kosztami	magisterskie	Finanse i Rachunkowość	2016	30
Zarządczy rachunek wyników	licencjackie	Finanse i Rachunkowość	2015-2016	72
Razem liczba przeprowadzonych godzin dydaktycznych w języku angielskim:				1049
Business Budgeting	magisterskie	Erasmus (wykład do wyboru)	2008-2018	653
	magisterskie	Master Studies in Finance	2008; 2012	60
	szkolenie	Kuźnia Kadr 2	2010-2011	48
Crisis Management	magisterskie	Erasmus (wykład do wyboru od 2013 r w formie e-learningowej)	2011-2018	194
Controlling	magisterskie	Erasmus (wykład do wyboru)	2018	22
Financial Planning	podyplomowe	Business Accounting	2016-2018	48
Operating Budgeting and Financial Planning	podyplomowe	Accounting and Financial Management	2016-2018	24
Razem liczba przeprowadzonych godzin dydaktycznych:				3963

Tab. 10. Statystyki dotyczące prowadzonych zajęć dydaktycznych

Źródło: Opracowanie własne.

W 2012 r. opracowałam 10-modułowy kurs e-learningowy pt.: Crisis Management w języku angielskim dostępny od 2013 r. do chwili obecnej na platformie uczelnianej e-Portal. Zadanie to realizowałam w ramach projektu Kuźnia Kadr 4 finansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki.

Przygotowanie kursu obejmowało następujące etapy:

- 1) opracowanie scenariusza e-kursu;
- 2) opracowanie wykładu z wykorzystaniem technik multimedialnych umożliwiających samodzielne studiowanie;
- 3) przygotowanie komentarzy merytorycznych do wyświetlanych slajdów, które zostały później nagrane przez profesjonalnego lektora;
- 4) opracowanie systemu losowo generowanych e-sprawdzianów umożliwiających studentom samodzielną ocenę stopnia opanowania materiału (tzw. modułu sprawdzającego);
- 5) przygotowanie praktycznych studiów przypadków;
- 6) opracowanie wykazu literatury uzupełniającej materiał dydaktyczny e-lekcji;
- 7) wskazanie odnośników do internetowych, publicznie dostępnych źródeł informacji związanych z przedmiotem e-kursu, zweryfikowanych pod względem merytorycznym;
- 8) współpracę z personelem technicznym w celu digitalizacji e-kursu;
- 9) prowadzenie, monitorowanie i aktualizację e-kursu.

Od momentu uruchomienia e-kursu w 2013 r. był on regularnie wybierany przez studentów zagranicznych programu Erasmus oraz polskich studentów studiów stacjonarnych.

6.4.3. Publikacje o charakterze dydaktycznym

W okresie 2012-2014 opublikowałam dwa artykuły dydaktyczne. Pierwszy z nich dotyczył analizy oferty dydaktycznej Katedry Controllingu w ramach przedmiotów „Budżetowanie w controllingu” i „Controlling operacyjny”. Drugi artykuł przedstawiał proces przygotowania autorskiego, anglojęzycznego kursu e-learningowego „Crisis Management”. Omawiał on między innymi kwestie dotyczące celów nauczania, efektów kształcenia oraz prezentował strukturę modułową kursu elektronicznego.

1. **Dyczkowska J., 2012**, *Udział doktorów w realizacji i rozwoju oferty dydaktycznej Katedry Controllingu w latach 2003-2010* [w:] Doktor niejedno ma imię, Kardasz A. (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, s. 65-79; ISBN: 978-83-7695-246-8.
2. **Dyczkowska J., 2014**, *Transfer of Knowledge in a 'Crisis Management' E-learning Course*, Folia Pomeranae Universitatis Technologiae Stetinensis seria Oeconomica, vol. 311(75), no. 2, pp. 41-48, ISSN: 2081-0644.

6.5. Recenzje naukowe

W okresie po doktoracie wykonałam 15 recenzji artykułów naukowych, w tym dla czasopism z *Impact Factor* ujętych na liście A oraz sporządziłam recenzję jednej monografii.

Tytuł czasopisma / monografii	Liczba recenzji
Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości	10
Acta Universitatis Lodzensis. Folia Oeconomica	2
Journal of Management and Business Administration. Central Europe	1
European Management Journal ¹	1
Kybernetes	1
Monografia ¹	1

Tab. 11. Statystyki dotyczące wykonanych recenzji

Źródło: Opracowanie własne

¹ Recenzja monografii ukazała się na łamach Zeszytów Teoretycznych Rachunkowości, Tom 47 (103), 2008, s. 349-353.

7. Interdyscyplinarny rozwój własny

W czasie mojej kariery naukowej uczestniczyłam aktywnie w trzech międzynarodowych warsztatach interdyscyplinarnych rozwijających kompetencje własne w zakresie przedsiębiorczości, finansów oraz społecznej odpowiedzialności:

- Warsztaty *Euro-Starters* z udziałem przedstawicieli uczelni z Anglii, Argentyny, Czech, Holandii, Litwy, Łotwy, Niemiec, Polski, Szkocji oraz niemieckich przedsiębiorców, które odbyły się 11 maja 2007 podczas mojego pobytu w Mainz University of Applied Sciences w Niemczech finansowanego z programu Socrates-Erasmus.
- Warsztaty pt. *How to enhance performance through strategic performance measurement*, skierowane do kadry akademickiej i menedżerskiej prowadzone przez Prof. A.A. Atkinsona z University of Waterloo w Kanadzie, które odbyły się 15 września 2010 w Pradze w Czechach i towarzyszyły konferencji pt.: „Through Crisis Reflection to Performance Enhancement” zorganizowanej przez VSE w Pradze

- Warsztaty pt.: *Social responsibility – How universities can help in underdeveloped countries*, skierowanie do międzynarodowej społeczności akademickiej prowadzone przez Ursulę Kapp-Barutzki (Head of Communication and Marketing CARE Deutschland-Luxemburg e.V.), które odbyły się 13 maja 2011 podczas mojego pobytu w Mainz University of Applied Sciences w Niemczech finansowanego z programu LPP Erasmus.

W 2018 r. uczestniczyłam w warsztatach statystycznych organizowanych przez Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu.

8. Nagrody za osiągnięcia w dziedzinie naukowej i inne dokonania

W okresie 2010-2017 r. otrzymałam 5 indywidualnych nagród rektora Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu za osiągnięcia w pracy naukowo-badawczej oraz wyrazy uznania Rektora UE we Wrocławiu z tytułu osiągnięć w pracy naukowej w 2007 r.

Posiadam certyfikat Londyńskiej Izby Handlowo-Przemysłowej potwierdzający moją znajomość języka angielskiego na poziomie: *Spoken English for Industry and Commerce – Fourth Level (C1)*

W roku akademickim 2003/2004 ukończyłam Studium Pedagogiczne, którego program obejmował 60 godzin wykładów i ćwiczeń z zakresu psychologii, pedagogiki, metodyki nauczania, etyki, prawa, retoryki oraz kultury słowa.

Od roku 2014 jestem członkiem European Accounting Association (EAA).

9. Podsumowanie

Niniejszy autoreferat stanowi rzetelne odzwierciedlenie mojego rozwoju naukowego oraz osiągnięć w obszarze badawczym, organizacyjnym, redakcyjnym, popularyzatorskim, dydaktycznym i oraz kształcenia kadr. Prezentuje on moje główne osiągnięcie naukowe, którym jest monografia habilitacyjna. Jej koncepcja powstała kilka lat temu i była przez ten czas stale doskonała, do czego przyczyniły się studia literatury zagranicznej i krajowej z obszaru szeroko pojmowanej sprawozdawczości niefinansowej, analiza wyników badań empirycznych przeprowadzonych przez innych autorów oraz moje wystąpienia na zagranicznych i krajowych konferencjach oraz warsztatach badawczych, na których miałam okazję zapoznać się z wieloma punktami widzenia na temat ujawnień niefinansowych oraz zaprezentować wyniki własnych badań. Podczas konferencji nawiązałam wiele kontaktów, czego efektami są, m.in. wspólny artykuł z autorem zagranicznym zaakceptowany do publikacji w czasopiśmie *International Journal of Intellectual Property Management* znajdującym się w bazie Scopus, udział w międzynarodowych projektach oraz publikacje w zagranicznych czasopismach. Na szczególną uwagę zasługują moje starania na rzecz internacjonalizacji badań z zakresu kontroli i raportowania zarządczego, mające odzwierciedlenie w serii zorganizowanych międzynarodowych sympozjów naukowych pt.: *Global Challenges of Management Control and Reporting*. Żywię nadzieję, iż przedstawione w tym autoreferacie osiągnięcia przemawiają za tym, iż dojrzałam do roli samodzielnego pracownika nauki.

Data i podpis wnioskodawcy

10. Literatura przywołana w autoreferacie

- Abeyssekera I., 2012, *A template for integrated reporting*, Journal of Intellectual Capital, nr 14(2).
- ACCA, 2014, *Call for research proposals: integrated reporting*, <http://www.accaglobal.com/content/dam/acca/global/PDF-technical/other-PDFs/CFP-IR.pdf> (28.11.2014).
- Ahmad M. M., Cuenca R. P., 2013, *Critical success factors for ERP implementation in SMEs, Robotics and Computer-Integrated Manufacturing*, vol. 29, no. 3, pp. 104–111.
- Ahmed K., Courtis J.K., 1999, *Associations between corporate characteristics and disclosure levels in annual reports: a meta-analysis*, British Accounting Review, vol. 31, no. 1, s. 35–61.
- AICPA, 1994, *Improving business reporting – A customer focus: Meeting the information needs of investors and creditors*, Comprehensive Report of the Special Committee on Financial Reporting (The Jenkins Report), New York, NY: American Institute of Certified Public Accountants.
- Amaratunga D., Baldry D., 2002, *Moving from performance measurement to performance management*, Facilities, vol. 20 (5–6), s. 217–223.
- Armstrong M., 2008, *Strategic Human Resource Management*, London: Kogan Page.
- Armstrong M., 2010, *Armstrong's handbook of reward management practice. Improving performance through reward*, 3rd edition, London: Kogan Page.
- Arvidsson S., 2003, *The extent of disclosure on intangibles in annual reports*, [w:] Proceedings of the fourth Annual SNEE Congress in Mölle, 2016-12-08, [<http://www.snee.org/filer/papers/169.pdf>]
- Asel J.A., 2009, *Risk management and management control – The impact of the financial crisis on the use of management control systems*, 18th EDAMBA Summer Academy, Sorèze.
- Baird L., Meshoulam I., 1988, *Managing two fits of strategic human resource management*, Academy of Management Review, vol. 13, no. 1, s. 116–128.
- Belka M., 2013, *How Poland's EU membership helped transform its economy*, Occasional Paper, 88, Group of Thirty, Washington D.C.
- Berland N., Drevet B., 2006, *Management control system in public administration: Beyond rational myths, Accounting reform in the public sector: Mimicry, fad and necessity*, <http://hal.archives-ouvertes.fr/hal-00340432> (09.09.2014).
- Beauchamp M., Kowalczyk A., Skala A., Ociepka T., 2017, *Polish Startups. Report 2017*, <http://startuppoland.org/knowledge> (1.12.2017).
- Bhattacharyya S.K., 1971, *Management reporting system: structure and design*, Economic and Political Weekly, vol.6, no.22, s.M67-M70.
- Branża teleinformatyczna – trendy i wyzwania biznesowe w Austrii, Europie Środkowo-Wschodniej i Turcji, 2014, Raport Kapsch BusinessCom, http://www.outsourcingportal.pl/pl/userfiles/image/raporty/2014/02_lut/25/Branza_Teleinformatyczna_Trendy_i_Wyzwania.pdf (29.12.2014).
- Bukh P.N., Nielsen C., Gormsen P., Mouritsen J., 2005, *Disclosure of information on intellectual capital in Danish IPO prospectuses*, Accounting, Auditing and Accountability Journal, vol. 18, no. 6, s. 713–732.
- Burns W.J. Jr., Waterhouse J.H., 1975, *Budgetary control and organizational structure*, Journal of Accounting Research, vol. 13 (2), s. 177–203.
- Cellar D.F., Sidle S., Goudy K., O'Brien D., 2001, *Effects of leader style, leader sex, and subordinate personality on leader evaluations and future subordinate motivation*, Journal of Business and Psychology, vol. 16, no. 1, pp. 61–72.
- Cheng M., Green W., Conradie P., Konishi N., Romi A., 2014, *The International Integrated Reporting Framework: Key issues and future research opportunities*, Journal of International Financial Management & Accounting, nr 25(1).
- Chenhall, R.H. and Langfield-Smith, K., 1998, *The relationship between strategic priorities, management techniques and management accounting: an empirical investigation using systems approach*, Accounting, Organisations and Society, 23(3), s. 243–264.
- Coebergh H., 2011, *Voluntary disclosure of corporate strategy: determinants and outcomes. An empirical study into the risks and payoffs of communicating corporate strategy*, Doctoral thesis, School of Management, University of Bradford.
- Crawford V.P., Sobel J., 1982, *Strategic information transmission*, Econometrica, vol. 50, no. 6, s. 1431–1451.
- Cunningham J., Salomone J., Wielgus N., 2015, *Project management leadership style: a team member perspective*, International Journal of Global Business, vol. 8, no. 2, pp. 27–54.
- Da Silva S.M.T., de Carvalho Morais A.I.A.P., Curto J.D., 2013, *Disclosure of R&D activities*, International Network of Business and Management, vol. 1, no. 4, s. 391–417.
- Davila A., Foster G., 2007, *Management control systems in early stage start-up companies*, Accounting Review, vol. 4, no. 82, pp. 907–937.
- Davila A., Foster G., Jia N., 2015, *The valuation of management control systems in start-up companies: international field-based evidence*, European Accounting Review, vol. 2, no. 24, pp. 207–239.
- Deephouse D., 1996, *Does isomorphism legitimate?*, Academy of Management Journal, nr 39(4).
- Dedman E., Lin S.W.J., Prakash A.J., Chang Ch.H., 2008, *Voluntary disclosure and its impact on share prices: Evidence from the UK biotechnology sector*, Journal of Accounting and Public Policy, vol. 27, no. 3, s. 195–216.
- Demartini C., 2014, *Performance management systems. Design, diagnosis and use*, Springer.
- DiMaggio P., Powell W., 1983, *The iron cage revisited: institutional isomorphism and collective rationality in organizational fields*, American Sociological Review, vol. 48, no. 2, s. 147–160.
- Ding Y., Entwistle G., Stolowy H., 2004, *International differences in R&D disclosure practices: Evidence in a French and Canadian context*, Advances in International Accounting, vol. 17, s. 55–72.
- Donaldson T., Preston L., 1995, *The stakeholder theory of the corporation: Concepts, evidence, and implications*, Academy of Management Review, vol. 20, no. 1, s. 65–91.
- Dropulić I., 2013, *The effect of contingency factors on management control systems: a study of manufacturing companies in Croatia*, Ekonomska istraživanja – Economic Research Special Issue, s. 369–382.
- EC, IRI, 2013, 2014, 2015, *R&D ranking of the world top 2500 companies*, Data World.
- Eccles R.G., 1991, *The performance measurement manifesto*, The Harvard Business Review, nr 69(1).
- Eccles R.G., Krzus M.P., 2010, *One report: Integrated reporting for a sustainable strategy*, John Wiley & Sons, Hoboken, New Jersey.
- Eccles R.G., Serafeim G., 2011, *Accelerating the adoption of integrated reporting* [in:] CSR INDEX, eds. F. de Leo, M. Vollbracht, Inno Vatio Publishing Ltd, Zurich.

- Ellis J., Williams D., 1997, *Strategia przedsiębiorstwa a analiza finansowa. Pozycja na rynku kapitałowym*, Warszawa: Fundacja Rozwoju Rachunkowości w Polsce.
- Entwistle G.M., 1999, *Exploring the R&D disclosure environment*, Accounting Horizons, vol.13, no.4, s. 323–341.
- Eurostat, 2018, *Working group meeting on statistics on science*, Technology and Innovations, Luxembourg 27-28 November.
- FASB, 2001, *Improving business reporting: Insights into enhancing voluntary disclosures*, Steering Committee Report. Business Reporting Research Project, Norwalk, CT.
- Felin T., Zenger T.R., 2014, *Closed or open innovation? Problem solving and the governance choice*, Research Policy, vol. 43, no. 5, s. 914–925.
- Ferreira A., Otley D., 2009, *The design and use of performance management systems: an extended framework for analysis*, Management Accounting Research, vol. 20 (4), s. 263–282.
- Flanagin A.J., Bator M., 2011, *The utility of information and communication technologies in organizational knowledge management*, [w:] Communication and organizational knowledge: Contemporary issues for theory and practice, red. H.E. Canary, R.D. McPhee, Taylor & Francis, Florence, s. 173–190.
- Fundacja Startup Poland, 2016, *Polskie Startupy 2016*, [http://startuppoland.org/knowledge/\(01.06.2017\)](http://startuppoland.org/knowledge/(01.06.2017)).
- Gajdka J., Stos D., 1996, *Wykorzystanie analizy dyskryminacyjnej w ocenie kondycji finansowej przedsiębiorstw*, w: Restrukturyzacja w procesie przekształceń i rozwoju przedsiębiorstw, Borowiecki R. (red.), Kraków: Akademia Ekonomiczna w Krakowie.
- Garcia-Meca E., Parra I., Larran J., Martinez I., 2005, *The explanatory factors of intellectual capital disclosure to financial analysts*, European Accounting Review, vol. 14, no. 1, s. 63–94.
- Giacosa E., Mazzoleni A., *Recovery planning and management control systems in company crisis*, Journal of Modern Accounting and Auditing 2012, vol. 8, no. 9, pp. 1326–1337.
- Gimbert X., Bisbe J., Mendoza X., 2010, *The role of performance measurement systems in strategy formulation processes*, Long Range Planning, vol. 43 (4), s. 477–497.
- Granlund M., 2011, *Extending AIS research to management accounting and control issues – A research note*, International Journal of Accounting Information Systems, vol. 12, no. 1, pp. 3–19.
- GRI 2006, *GRI G3 Sustainability Reporting Guidelines*, <https://www.globalreporting.org/resourcelibrary/G3-Guidelines-Incl-Technical-Protocol.pdf> (20.11.2018)
- GRI 2011, *GRI G3.1 Sustainability Reporting Guidelines*, <https://www.globalreporting.org/resourcelibrary/G3.1-Guidelines-Incl-Technical-Protocol.pdf> (20.11.2018)
- GRI 2013, *GRI G4 Sustainability Reporting Guidelines. Reporting Principles and Standard Disclosures*, <https://www.globalreporting.org/resourcelibrary/GRIG4-Part1-Reporting-Principles-and-Standard-Disclosures.pdf> (17.11.2018)
- GUS, 2013, *Migracje zagraniczne ludności*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.
- GUS, 2014, *Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2012 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.
- Gu F., Li J.Q., 2003, *Disclosure of innovation activities by high technology firms*, Asia-Pacific Journal of Accounting and Economics, vol. 10, no. 2 s. 143–172.
- Guo R., Lev B., Zhou N., 2004, *Competitive costs of disclosure by biotech IPOs*, Journal of Accounting Research, vol. 42, no. 2, s. 319–355.
- Guthrie J., Petty R., Yongvanich K., Ricceri F., 2004, *Using content analysis as a research method to inquire into intellectual capital reporting*, Journal of Intellectual Capital, vol.5, no. 2, s.282–293.
- Hall B.H., Mairesse J., 2006, *Empirical studies of innovation in the knowledge-driven economy*, Economics of Innovation and New Technology, vol. 15, no. 4/5, s. 289–299.
- Hanks J., Gardiner L., 2012, *Integrated reporting: Lessons from the South African experience*, International Finance Corporation, Washington, DC.
- Higgins C., Stubbs W., Love T., 2014, *Walking the talk(s): Organisational narratives of integrated reporting*, Accounting, Auditing & Accountability Journal, nr 27(7).
- Holt Z., Yaseen Y., Padia N., 2015, *A comparison of non-financial strategy disclosure in the annual reports of South African and Indian listed companies*, Southern African Business Review, vol. 19, no. 3, p. 48–77.
- Hunter R.J., Ryan L.V., 2014, *Poland 2014: twenty five years of transition. Is Poland now a normal country?*, Global Journal of Human-Social Science, vol. 14, no. 1, pp. 1–8.
- ICAEW, 1991, *The future shape of financial reports*, Arnold J. (ed.), 2018-09-19, [icaew.com/frf]
- ICAEW, 1999, *Inside out: Reporting on shareholder value*, London.
- ICAS, 1988, *Making corporate reports valuable*, McMonnies P. (ed.), London: Kogan Page,
- ICAS, 1999, *Business reporting: The inevitable change?*, Beattie V. (ed.), Edinburgh.
- Ignys-Lipowiecka A., 2012, *Znaczenie relacji inwestorskich dla realizacji praw akcjonariuszy*, [w:] Strategie rozwoju organizacji, Stabryła A., Małkus T. (red.), Kraków: Mfiles.pl, seria wydawnicza: Encyklopedia Zarządzania, s. 161–170.
- Inamdar S.N., 2012, *Alignment of strategy with structure using management control systems*, Strategic Management Review, vol. 6 (1), s. 1–26.
- Inauen M., Schenker-Wicki A., 2012, *Fostering radical innovations with open innovation*, European Journal of Innovation Management, vol. 15, no. 2, s. 212–231.
- Inchausti B.G., 1997, *The influence of company characteristics and accounting regulation on information disclosed by Spanish firms*, The European Accounting Review, vol. 6, no. 1, s.45–68.
- Inyang B.J., 2010, *Strategic human resource management (SHRM): A paradigm shift for achieving sustained competitive advantage in organization*, International Bulletin of Business Administration, vol. 7, <http://www.eurojournals.com> [1.06.2014].
- IR Business Network. Become a frontrunner, IIRC, <http://www.theirc.org/companies-and-investors/ir-business-network/> (28.11.2014).

- Ittner C.D., Larcker D.F., Randall T., 2003, *Performance implications of strategic performance measurement in financial services firms*, Accounting, Organizations and Society, vol. 28 (7–8), s. 715–741.
- Jansen P., 2004, *Performance measurement in governmental organizations: A contingent approach to measurement and management control*, Managerial Finance, vol. 30, no. 8, pp. 54–68.
- Jensen M.C., Meckling W.H., 1976, *Theory of the firm: managerial behavior, agency costs and ownership structure*, Journal of Financial Economics, vol. 3, no. 4, s. 305–360.
- Jones D.A., 2007, *Voluntary disclosure in R&D-intensive industries*, Contemporary Accounting Research, vol. 24, no. 2, s. 489–522.
- Jones S., Higgins A.D., 2006, *Australia's switch to international financial reporting standards: A perspective from account preparers*, Accounting and Finance, vol. 46, no. 4, s. 629–652.
- Kall F., 1999, *Controlling im Turnaround-Prozess: theoretischer Bezugsrahmen, empirische Fundierung und handlungsorientierte Ausgestaltung einer Controlling-Konzeption für den Turnaround-Prozess*, Frankfurt am Main: Peter Lang Publishing, Inc.
- Kang H.H., Gray S.J., 2011, *Reporting intangible assets: Voluntary disclosure practices of top emerging market companies*, The International Journal of Accounting, vol. 46, no. 4, s. 402–423.
- Kaplan R.S., Norton D.P., 1992, *The balanced scorecard-measures that drive performance*, Harvard Business Review, vol. 70 (1), s. 71–79.
- Kaplan, R.S., Norton, D.P., 2000, *Strategy-focused organisation. How balanced scorecard companies thrive in the new business environment*, Boston, MA: Harvard Business School Press.
- Kardasz A., 2004, *Controlling w polskich przedsiębiorstwach*, [w:] Nowak E. (red.), Rachunek zarządczy i controlling w warunkach integracji z Unią Europejską, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, no. 1019, s. 37–42.
- Kluge P.D., Kuźdowicz D., 2004, *Nowe wymagania w stosunku do rachunkowości zarządczej i controllingu, wynikające z przystąpienia Polski do Unii Europejskiej*, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, nr 1019, pp. 16–22.
- Koh S., Dai L., Chang M., 2012, *Financial distress: Lifecycle and corporate restructuring*, The University of Western Australia 2012, <http://asianfa2012.mcu.edu.tw/fullpaper/10267.pdf>.
- La Rosa F., Liberatore G., 2014, *Biopharmaceutical and chemical firms' R&D disclosure, and cost of equity: The impact of the regulatory regime*, European Management Journal, vol. 32, no. 5, s. 806–820.
- Laursen K., Salter A.J., 2014, *The paradox of openness: Appropriability, external search and collaboration*, Research Policy, vol. 43, no. 5, s. 867–878.
- Lawler E.E., Benson G.S., McDermott M., 2012, *Performance management and reward systems*, CEO Publication G 12-10 (617), Center for Effective Organizations, Marshall School of Business, University of Southern California.
- Legoria J., Boone J., Stammerjohan W.W., 2008, *The economic benefits of FASB's recommended disclosures: Evidence from the pharmaceutical industry*, Advances in Accounting, incorporating Advances in International Accounting, vol. 24, no. 2, s. 202–212.
- Lengnick-Hall C.A., Lengnick-Hall M.L., 1988, *Strategic human resource management: a review of the literature and proposed typology*, Academy of Management Review, vol. 13, no. 3, s. 451–470.
- Lev B., Zarowin P., 1999, *The boundaries of financial reporting and how to extend them*, Journal of Accounting Research (Supplement), vol. 37, no. 2, s. 353–385.
- Maloş R., 2012, *Leadership styles*, Annals of Eftimie Murgu University Resita, Fascicle II, Economic Studies, s. 421–426.
- Maruszewska E.W., 2015, *Etyczne aspekty zarządzania z punktu widzenia rachunkowości w świetle teorii agencji oraz teorii interesariuszy*, Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej, 2015 Seria: Organizacja i Zarządzanie, Nr 79, s. 179–190.
- Mayo A., 2001, *The human value of the enterprise: Valuing people as assets – Monitoring. measuring. managing*, London: Nicolas Brealey.
- Merchant K.A., 1981, *The design of the corporate budgeting system: influences on managerial behavior and performance*, The Accounting Review, vol. 56 (4), s. 813–829.
- Merkley K.J., 2014, *Narrative disclosure and earnings management: Evidence from R&D disclosures*, The Accounting Review, vol. 89, no. 2, s. 725–757.
- Meyer J.W., Rowan B., 1977, *Institutional organizations: Formal structure as myth and ceremony*, American Journal of Sociology, vol. 83, no. 2, s. 340–363.
- Napoli F., 2013, *Which most influences the non-financial reporting of R&D assets, strategies or shortcomings in financial accounting?* 2017-01-20, [http://www.aidea2013.it/docs/285_aidea2013_accounting.pdf]
- Nekhili M., Hussainey K., Cheffi W., Chtioui T., Tchakoute-Tchuigoua H., 2016, *R&D narrative disclosure, corporate governance and market value: Evidence from France*, The Journal of Applied Business Research, vol. 32, no. 1, s. 111–128.
- Nowosielski S., 2006, *Formy organizacji controllingu w małych i średnich przedsiębiorstwach. Analiza wyników badań*, [w:] Kardasz A., Kotapski R., (red.), Stan rozwoju i zakres stosowania controllingu operacyjnego w małych i średnich przedsiębiorstwach, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, no. 1101, s. 53–61.
- Nycz M., 2007, *Pozyskanie wiedzy menedżerskiej. Podejście technologiczne*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław.
- OECD, 2002, *Frascati Manual – Proposed standard practice for survey on research and experimental development*, http://www.oecd-ilibrary.org/science-and-technology/frascati-manual-2002_9789264199040-en [25.11.2015].
- OECD, 2012, *Average annual wages*, StatExtracts, https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=AV_AN_WAGE# [1.06.2014].
- Ogarcă R., Crăciun L., Mihai L., 2016, *Leadership styles in SMEs: an exploratory study in Romania*, Manag. Market. 14, 2, pp. 283–298.
- Otley D. 2001, *Extending the boundaries of management accounting research: developing systems for performance management*, British Accounting Review, vol. 33 (3), s. 243–261.
- Ouchi W.G., 1979, *A conceptual framework for the design of organizational control mechanism*, Management Science, vol. 9, no. 25, pp. 833–848.
- Pagliarussi M., Gagno Jr. A., Mattos da Luz A., 2010, *Strategy disclosure in the annual reports of Brazilian companies*, Working papers no 28, Fucape Business School, http://www.fucape.br/_public/workingpapers/28-2010.pdf (29.12.2014).
- Panek T., 2009, *Statystyczne metody wielowymiarowej analizy porównawczej*, Warszawa: Oficyna Wydawnicza SGH.

- Payne R.B., Hauty G.T., 1955, Effect of psychological feedback upon work decrement, *Journal of Experimental Psychology*, vol. 50, s. 343–351.
- Päril Ü., 2012, *Understanding the role of communication in the management accounting and control process*, Acta Universitatis Tamperensis, no. 1772, Tampere University Press, Tampere.
- Pennig S., Traut A., 2009, *Human Capital Management in Mittelstand. Integration von strategischen Personalcontrolling und Führungskräfteentwicklung*, [w:] *Mittelstandscontrolling*, V. Lingnau (red.), Eul Verlag, s. 241–277.
- Perovic V., Nerandzic B., Todorovic A., *Controlling as a useful management instrument in times of crisis*, *African Journal of Business Management* 2012, vol. 6, pp. 2101–2106.
- Roaf J., Atoyan R., Joshi B., Krogulski K., 2014, 25 years of transition: post-communist Europe and the IMF. Regional Economic Issues. Special Report, International Monetary Fund, Washington D.C.
- Rostek K., Witek M., 2010, *Znaczenie analizy i raportowania danych w procesie zarządzania przedsiębiorstwem*, *Zarządzanie przedsiębiorstwem*, nr 1, s. 83–93.
- Rozmahel P., Kouba L., Grochová L., Najman N., 2013, *Integration of Central and Eastern European Countries: Increasing EU heterogeneity?*, Research paper on the results of task 403.1 and 403.2, <http://www.foreurope.eu> (accessed 02.07.2015).
- Santema S., van de Rijt J., 2001, *Strategy disclosure in Dutch annual reports*, *European Management Journal*, vol. 19, no. 1, s. 101–108.
- Santema S., Hoekert M., Van de Rijt J., Van Oijen A., 2005, *Strategy disclosure in annual reports across Europe: Study on differences between five countries*, *European Business Review*, vol. 17, no. 4, p. 352–366.
- Sauer S.J. 2011, *Taking the reins: the effects of new leader status and leadership style on team performance*, *Journal of Applied Psychology*, vol. 96, no. 3, pp. 574–587.
- Serafeim G. [2014], *Integrated reporting and investors clientele*, Working paper 14-069, April 4, Harvard Business School, http://www.hbs.edu/faculty/Publication%20Files/14-069_034cb236-87cf-40fe-b656-f0e365bb6c00.pdf (data dostępu: 29.03.2015).
- Sieber T., Weißenberger B.E., Oberdörster T., Baetge J., 2014, *Let's talk strategy: the impact of voluntary strategy disclosure on the cost of equity capital*, *Business Research*, vol. 7, s. 263–312.
- Simons R.L., 1995, *Lever of control: How managers use innovative control systems to drive strategic renewals*, Harvard Business School Press, Boston.
- Slatter S., Lovett D., 2004, *Corporate recovery: Managing companies in distress*, Washington: Beard Books.
- Steiner, G., 1979, *Strategic planning. What every manager should know*. New York: The Free Press.
- Strauss E., Zecher Ch., 2012, *Management control systems: a review*, *Journal of Management Control*, vol. 23, s. 233–268.
- Tworek P., 2005, *Podstawowe problemy rynku inwestycyjno-budowlanego w Polsce w latach recesji*, [w:] *Diagnoza i perspektywy procesów inwestycyjnych w krajach Europy Środkowej*. Red. H. Henzel. Katowice: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej.
- Ujwary-Gil A., 2009, *Kapitał intelektualny a wartość rynkowa przedsiębiorstwa*, Warszawa: C.H. Beck.
- UK tech sector records best growth performance for almost a decade*, KPMG and Markit Tech Monitor UK report, 28 January 2014,
- Ungerer M., 2013, *A comparative analysis of strategy disclosure reporting trends in South Africa in 2010*, *Southern African Business Review*, vol. 17, no. 3, s. 27–56.
- Ungerer M., Vorster S., 2015, *Strategy disclosure reporting trends in South Africa: A 2010–2011 comparative analysis for six industry clusters*, *Southern African Business Review*, vol. 19, no. 3, p. 78–101.
- Urbanowska-Sojkin E., 1999, *Zarządzanie przedsiębiorstwem. Od kryzysu do sukcesu*, AE Poznań, s. 29.
- Ustawa o finansach publicznych z dnia 27 sierpnia 2009 r., DzU nr 157, poz. 1240.
- Verrecchia R.E., 1990, *Endogenous proprietary costs through firm interdependence*, *Journal of Accounting and Economics*, vol. 12, no. 1–3, s. 245–251.
- Villiers C., 2014, *Integrated reporting for sustainable companies: What to encourage and what to avoid*, University of Oslo Faculty of Law Legal Studies, Research Paper Series No. 2014–25.
- Wagenhofer A., 1990, *Voluntary disclosure with a strategic opponent*, *Journal of Accounting and Economics*, vol. 12, no. 4, s. 341–363.
- Weber A.-M., 2012, *Wynagrodzenie menedżerów jako zasada corporate governance*, Kraków: Promotor.
- Wei L., 2006, *Strategic human resource management: Determinants of fit*, *Research and Practice in Human Resource Management*, vol. 14, no. 2, s. 49–60.
- White G., Lee A., Tower G., 2007, *Drivers of voluntary intellectual capital disclosure in listed biotechnology companies*, *Journal of Intellectual Capital*, vol. 8, no. 3, s. 517–537.
- Whittington R., Yakis-Douglas B., 2012, *Strategic disclosure: Strategy as a form of reputation management*, [in:] Pollock T.G., Barnett M.L. (eds.), *The Oxford Handbook of Corporate Reputation*, Oxford University Press, Oxford, p. 402–419.
- Wild S., van Staden C., 2013, *Integrated reporting: Initial analysis of early reporters – an institutional theory approach*, <http://www.apira2013.org/proceedings/pdfs/K236.pdf> (data dostępu: 27.03.2015).
- Wilkinson A., 1998, *Empowerment: theory and practice*, *Personal Review*, vol. 27, no. 1, pp. 40–56.
- Wright P.M., McMahan G.C., 1992, *Theoretical perspective for strategic human resource management*, *Journal of Management*, vol. 18, no. 2, s. 295–320.